

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Факультет політичних наук
Кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики

Дипломна робота магістра
**КОНЦЕПЦІЯ «ТРЕТЬОГО СУСІДА»
У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ МОНГОЛІЇ**

Виконав:
студент VI курсу, групи 691м
спеціальності 291
«Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
Хамула Михайло Володимирович

Керівник:
к. політ. н., доцент б.в.з.
кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики
Тихоненко Ірина Вікторівна

Рецензент:
к. соціолог. н., доцент
Чорна Вікторія Олександрівна

ЗМІСТ

Анотація.....	I-X
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ «ТРЕТЬОГО СУСІДА» У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ МОНГОЛІЇ.....	9
1.1 Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження.....	9
1.2. Категоріальний апарат дослідження.....	22
1.3. Методологія дослідження концепції «третього сусіда» у зовнішній політиці Монголії.....	27
РОЗДІЛ 2. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «ТРЕТЬОГО СУСІДА» МОНГОЛІЄЮ.....	36
2.1. Концепція «третього сусіда» у системі зовнішньої політики та трансформації геополітичного коду Монголії.....	36
2.2. Політико-дипломатичний та безпековий напрям у взаємодії Монголії з державами «третіми-сусідами»	44
2.3. Соціально-економічний та гуманітарний вимір реалізації концепції.....	57
РОЗДІЛ 3. БАГАТОСТОРОННЯ ДИПЛОМАТІЯ МОНГОЛІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОДЕРНІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «ТРЕТЬОГО СУСІДА»	68
3.1. Участь Монголії у глобальних та транснаціональних інтеграційних процесах....	68
3.2. Співробітництво Монголії з регіональними інтеграційними об'єднаннями.....	83
ВИСНОВКИ.....	99
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	104

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АСЕАН	Асоціація держав Південно-Східної Азії
АТЕС	Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво
АТР	Азійсько-Тихоокеанський регіон
АРФ	Асеанівський регіональний форум з безпеки
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ЄС	Європейський Союз
ЗМЗ	Зброя масового знищення
КНР	Китайська Народна Республіка
КНДР	Китайська Народна Демократична Республіка
МЗС	Міністерство закордонних справ
МВФ	Міжнародний валютний фонд
НАТО	Організація Північноатлантичного договору
НВМРС	Віденська програма дій для країн, що розвиваються, які не мають виходу до моря
ОБСЄ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОЕСР	Організація економічного співробітництва і розвитку
ООН	Організація Об'єднаних Націй
РБ ООН	Рада Безпеки ООН
РЕВ	Рада економічної взаємодопомоги
РФ	Російська Федерація
СОТ	Світова організація торгівлі
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік
США	Сполучені Штати Америки
ШОС	Шанхайська організація співробітництва
ЮНЕСКО	Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Монголія, яка кілька десятиліть тому знаходилася на периферії міжнародної політики, сьогодні повертає до себе все більше уваги світової громадськості. За прогнозами більшості експертів таких організацій як Світовий банк та МВФ, Монголія в короткостроковій перспективі ввійде до групи країн, які будуть розвиватися найбільш високими темпами.

На відміну від відносин з РФ та КНР, історія яких налічує століття, взаємодію Монголії з позарегіональними країнами можна розглядати як досить нове явище. Географічне положення Монголії накладає на неї певні обмеження у зовнішній політиці. Маючи державний кордон всього з двома країнами – РФ та КНР, Монголія змушена сприймати ці держави як пріоритетні напрями своєї політики. Однак, непрості історія взаємин Монголії зі своїми сусідами, страх опинитися у сфері впливу одного з них, підштовхнули Монголію до пошуку сили, здатної врівноважити вплив РФ та КНР. На даний момент, з боку Монголії в політичних двосторонніх відносинах не віддається переваги ні РФ, ні КНР. За останні двадцять років міцно закріпилася думка, що для успішного розвитку країни необхідно утриматися від вступу в союз з одним із сусідів і дотримуватись балансу у відносинах із ними.

З крахом біполярної системи, а точніше, з прийняття Концепції національної безпеки 1994 р., Монголія заявила про існування монгольської цивілізації, тобто, власне, почала позиціонувати себе як повністю самостійний суб'єкт у системі міжнародних відносин.

Водночас коло значних зарубіжних партнерів Монголії значно розширилося, а монгольська зовнішньополітична стратегія стала спиратися на принцип багатовекторності (опорності). Суть цієї стратегії зводиться до розбудови дружніх партнерських відносин із усіма провідними центрами сили світової політики. Внаслідок цього навколо Монголії склався своєрідний геополітичний «трикутник», кутами якого стали географічні

сусіди - Росія та Китай, а також так званий третій сусід - позарегіональні гравці, які мають свої інтереси в цій країні. До таких, перш за все, слід віднести США, Японію, Республіку Корея, країни ЄС, Індію та Туреччину. Улан-Батор із вигодою для себе співпрацює з кожним із них.

У свою чергу, взаємодія Монголії з міжнародними організаціями стає передумовою до модернізації концепції «третього сусіда» з огляду на тенденцію глобалізації у сучасному світі. Тому, розглянемо актуальним є аналіз еволюції та здобутків взаємодії Монголії з ООН, регіональними організаціями (ОБСЄ, ШОС, АСЕАН) та міжнародними міжурядовими організаціями економічного, торговельного (СОТ) та військово-політичного спрямування (НАТО).

Отже, дослідження концепції «третього сусіда» у зовнішньополітичній стратегії Монголії є досить актуальним у наш час.

Об'єктом дослідження вступає зовнішньополітична стратегія Монголії на сучасному етапі.

Предметом дослідження є сутність та особливості реалізації концепції «третього сусіда» у зовнішньополітичній стратегії Монголії.

Територіальні рамки цього дослідження обмежені територією Монголії, Китаю, Російської Федерації, Японії, США, Туреччини, а також країн-членів ЄС, АТР, НАТО та АСЕАН.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період з 1990 року (коли в монгольському політичному житті з'являється термін «третій сусід» - під час візиту державного секретаря США Джеймса А. Бейкера, Монголії було запропоновано США в якості «третього сусіда») до 2021 року (крайній повний рік реалізації концепції «третього сусіда» у зовнішньополітичній стратегії Монголії). Варто зазначити, що автор подекуди виходить за хронологічні межі задля аналізу передумов розвитку концепції «третього сусіда» у зовнішній політиці Монголії.

Мета роботи полягає у розкритті та характеристиці основних засад концепції «третього сусіда» у зовнішньополітичній стратегії Монголії та практичного виміру її реалізації.

Для досягнення мети, автор ставить наступні **завдання**:

- охарактеризувати стан наукової розробки проблеми та джерельну базу дослідження;
- розглянути категоріальний апарат та методологічну основу дослідження;
- охарактеризувати концепцію «третього сусіда» у системі зовнішньої політики та виявити трансформації геополітичного коду Монголії
- розглянути політико-дипломатичний та безпековий напрям у взаємодії Монголії з державами «третіми-сусідами»
- виявити та описати особливості соціально-економічного та гуманітарного вимірів реалізації концепції
- проаналізувати участь Монголії у глобальних та транснаціональних інтеграційних процесах;
- дослідити співробітництво Монголії з регіональними інтеграційними об'єднаннями.

Наукова новизна роботи визначається, передусім недостатньою розробленістю теми у вітчизняній науці і полягає у тому, що у магістерській роботі здійснено системне та комплексне дослідження зовнішньополітичної стратегії Монголії її багатовекторності крізь призму концепції «третього сусіда».

Практичне значення полягає в тому, що дану роботу написано з науковою і навчальною метою та адресовано студентам, аспірантам та викладачам гуманітарних факультетів, отримані у роботі результати можуть бути використані при викладанні навчальних курсів, зокрема, «Зовнішня політика країн Азії», «Міжнародні відносини та світова політика», «Актуальні проблеми міжнародних відносин».

Апробація результатів дослідження. Частина теоретичних положень та висновків цього дослідження знайшла відображення у виступах на 3 конференціях: «Травневі студії 2021: історія, міжнародні відносини, філософія» (м.Вінниця, квітень 2021). XXIV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Могилянські читання-2021»: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 8-12 листопада 2021 р.)

Публікації. За темою магістерської роботи опубліковано 3 праці, з них – 1 наукова стаття у фаховому журналі на тему «Багатостороння дипломатія Монгольської народної республіки у XXI столітті» (у співавторстві з науковим керівником) та 2 тез.

Структура роботи відбиває поставлені перед дослідженням цілі та завдання. Загальний обсяг її становить 120 сторінок, з них основного тексту – 103 сторінки. Робота складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку джерел та літератури (120 найменувань українською, монгольською, російською, англійською мовами).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ «ТРЕТЬОГО СУСІДА» У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ МОНГОЛІЇ

1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження

Використану літератури з даної тематики дослідження доцільно класифікувати за країнознавчим критерієм: роботи вітчизняних авторів, монгольських науковців, російських фахівців-міжнародників, аналітичні доробки представників західної наукової школи (європейські та американські дослідники), американських дослідників, роботи фахівців міжнародників з азійських держав.

Вітчизняна наукова школа. Слід зазначити, що тематика дослідження майже не знайшла свого наукового обґрунтування та аналізу серед українських науковців.

Зауважимо, що українська наукова школа вкрай мало уваги приділяє зовнішній політиці Монголії. Варто виокремити працю доктора історичних наук, провідного наукового співробітника Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України І. Опрощенко.

Слід зазначити, що розділ української дослідниці І. Опрощенко у колективній монографії під назвою «Суспільно-політичні трансформації в країнах Сходу на сучасному етапі» присвячений концепції «третього сусіда» у зовнішньополітичній стратегії Монголії¹. На думку автора пріоритетними напрямками сучасної зовнішньої політики Монголії є відносини із двома великими сусідами – КНР та РФ. На початку 1990-х рр.. у монгольське

¹ Опрощенко В.І. «Третій сусід» Монголії // розділ колективної монографії Суспільно-політичні трансформації в країнах Сходу на сучасному етапі. Київ: Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2012. С. 94-95. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6589-9/978-966-02-6589-9.pdf>

політичне життя ввійшов термін «третій сусід», що має на увазі інші країни, які не мають спільного кордону з Монголією, проте активно співпрацюють із нею – це США, Японія, Південна Корея, європейські країни, Індія, Австралія. Пошук «третього сусіда» серед розвинуто-демократичних країн на Заході та на Сході – це намагання вивільнитися від історичної долі, через яку монгольський народ опинився поміж двох гігантів, які намагаються так чи інакше залучити його до своїх сфер впливу.

Монгольські науковці. Науковець Інституту стратегічних досліджень при Міністерстві оборони Монголії М. Доржжугдер², слушно зазначає, що: «оскільки термін «третій сусід» має американське походження, і поза Монголією використовується найбільш явно американцями, це часто перекинується як евфемізм для проамериканських позицій Монголії.

Також велику роль зробили такі два науковці як Б. Шагдарин та З. Кинаятули які фактично досліджували міжнародні відносини протягом всього існування республіки.

Як зазначає монгольський дослідник Т. Батбаяр: «Політика «третього сусіда» – це втілення нової постсоціалістичної зовнішньої політики Монголії»³.

На думку монгольського експерта Д. Уламбаяра⁴, стратегія «третього сусіда» носить геополітичний характер і ґрунтується на принципі балансу сил між двома географічними сусідами Монголії та її позарегіональними партнерами. Згідно з цією логікою, «третьими сусідами» Монголії можуть бути названі всі без винятку країни, які не мають з нею спільних кордонів і в той же час здатні врівноважити російський та китайський вплив. Проте, як свідчить практика, далеко ще не всі зовнішньополітичні партнери, із якими

² Munkh-Ochir D. Mongolia's "Third Neighbor" Doctrine and North Korea // BROOKINGS. 2011. January 28. URL: <http://www.brookings.edu/research/papers/2011/01/28-mongoliadorjjugder>

³ Batbayar T. The Third Neighbour Policy and Australia Mongolian relations // Journal of International Affairs. 2014. Vol. 19. 12 p. URL: <https://www.mongoliajol.info/index.php/MJIA/article/view/401>

⁴ Ulambayar D. Mongolia's "Third Neighbor" Policy: Nature and Purpose // World Affairs (Ulaanbaatar). 2015. № 2 (31). P. 47-48.

Монголія розвиває відносини, називаються «третім сусідом». Наприклад, такі країни, як Казахстан, Іран, КНДР, з керівництвом яких Улан-Батор підтримує досить інтенсивні контакти, ніколи не позначалися як «третій сусід».

Монгольські вчені-міжнародники Н. Алтанцецег⁵, К. Демберел⁶, М. Жаргалсайхан⁷, Е. Наран⁸, Ч. Пуревдорж⁹, Д. Шурхуу¹⁰, Б. Ерденебат¹¹ зосереджені на вивченні питання про збереження балансу у відносинах Монголії з основними великими державами. Н. Алтанцецег, К. Демберел, М. Жаргалсайхан представляють відносини РФ та Монголії у економічній та політичній сфері, а Е. Наран, Ч. Пуревдорж, Д. Шурхуу, Б. Ерденебат представляють вже китайсько монгольські відносини більше в економічній сфері та оборонній. Представники російської наукової школи М. І. Гольман¹², К. Бадмаєва¹³, В. Родіонов¹⁴, а також монгольські фахівці-міжнародники З. Алтанхуяг¹⁵, Д. Батсайхана¹⁶, А. Джаміяндагва¹⁷, С. Джаргалсайхан¹⁸

⁵ Алтанцэцэг Н. Монголо-китайские отношения в эпоху глобализации // Олон улсын харилцаа (Международные отношения). 2003. №2. С. 46-47.

⁶ Дэмбэрэл К. Влияние международной среды на развитие Монголии: Сравнительный анализ в историческом контексте XX века. Иркутск: Отгиск, 2002. 122 с.

⁷ Jargalsaikhan M. Lingering anti-Sinic sentiments in post-Communist Mongolia: why dislike the Chinese? // Voices from Central Asia. 2015. №19 (January). P. 1-2.

⁸ Наран Э. Развитие взаимоотношений между монгольской и китайской партиями // Олон улс судлал. 2009. № 3-4. С. 95-96.

⁹ Пурэвдорж Ч. Монголо-российское военное сотрудничество: уроки и перспективы // Монголия: актуальные вопросы национальной безопасности: сборник статей. Москва: РИСИ, 1998. С. 49-50.

¹⁰ Шурхуу Д. Останутся ли сегодняшние Россия и Китая нашими друзьями через 20 лет? // Сайт газеты «Өдрийн сонин». URL: <https://dnn.mn/д-шүрхүү-өнөөдрийн-орос-хятад-хоёр-20-жилийн-дараа-баталгаатайнайзууд-байх-уу/>

¹¹ Эрдэнэбат Б. Характер и тенденции развития военных отношений Монголии с зарубежными странами в условиях новой геополитической обстановки // Монголия: актуальные вопросы национальной безопасности. Сборник статей. Москва: РИСИ. С. 79-80.

¹² Гольман М. И. Современная Монголия в оценках западных авторов. Российское монголоведение: Институт востоковедения РАН, 2009. 192 с.

¹³ Бадмаева Е. Ю. Вхождение Монголии во Всемирную торговую организацию (1991-1997 гг.) // Вестник Бурятского государственного университета, 2010. Вып. 7. С. 127-130.

¹⁴ Родионов В. А. Монголия и ШОС: сотрудничество на расстоянии // Известия Уральского федерального университета. Сер. 2, Гуманитарные науки. 2012. № 4 (108). С. 244-250.

¹⁵ Алтанхуяг З. Монголия: за региональную безопасность и стабильность // Молодой ученый. 2011. № 3. Т. 1. С. 137-138.

приділяють велику увагу не лише відносинам Монголії з Росією та Китаєм, а також інтегрованості держави у регіональні організації – Шанхайську організацію співробітництва (ШОС), Асоціацію держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), а також вступу та діяльності МНР у Світовій Організації Торгівлі (СОТ).

Західна наукова школа. У той же час концепція «третього сусіда», виходячи виключно з назви, передбачає, що РФ та Монголія залишаються найбільш пріоритетними напрямками. Едгар А. Портер висловив цю думку наступним чином: «Концепція «третього сусіда» має інтригуючу стратегічну реалізацію. Вона посилає повідомлення всім, у тому числі і США, що РФ і КНР, як і раніше, сусіди номер один і номер два. Вона повідомляє США, що, незважаючи на нові тісні відносини, ніщо не може бути вище відносин з двома могутніми історичними сусідами¹⁹. С. Ж. Аддлетон²⁰, приділяє увагу поза континентальному напрямку у зовнішній політиці Монголії, у першу чергу, відносинам останньої зі США у рамках НАТО. Науковці визначали ключові галузі співпраці, які мають спільний інтерес для обох країн – військова сфера, торгівля, культура.

Американський політолог М. Фіш²¹, наголошуючи на унікальності демократичної Монголії, вказує на її «оточення з усіх боків авторитарними режимами».

¹⁶ Батсайхан Д. Опыт Монголии при вступлении в ВТО: преимущества и недостатки // Журнал «Человеческий капитал и профессиональное образование». № 2(14). 2015. С. 26-30.

¹⁷ Jamiyandagva A. Mongolia and the OSCE // OSCE Yearbook 2014, Baden-Baden 2015. P. 155-162.

¹⁸ Jargalsaikhan S. Investment Treaties Between Mongolia and EU states: Implications for Mongolia's Development Prospects // OFSE: official page. URL: https://www.oefse.at/fileadmin/content/Downloads/tradeconference/Jargalsaikhan_Investment_Treaties_Between_Mongolia_and_EU_states_Implications_for_Mongolias_Development_Prospects.pdf

¹⁹ Porter E.A. Mongolia, Northeast Asia and the United States: Seeking the Right Balance // Ritsumeikan Journal of Asia Pacific Studies. Vol. 26. 2009. P.13-17.

²⁰ Addleton S.J. Mongolia and the United States: A Diplomatic History. Hong Kong University Press, 2013. P. 65-66.

²¹ Fish S. The Inner Asian Anomaly: Mongolia's Democratization in Comparative Perspective // Communist and Post-Communist Studies 34. № 3 (September 2001). P. 323-324.

Дослідники з азійських держав. О. Хірокі порівнює відносини Монголії з РФ та КНР як ситуацію між Сциллою та Харібдою²².

Аналіз китайських джерел та характеру дії КНР дозволяє стверджувати, що суть використовуваного Пекіном дипломатичного інструменту для спрощення організації та проведення заходів нейтральної політики полягає у впровадженні принципів партнерської дипломатії, а не формуванні альянсів. Китайські політологи вважають, що у жорсткій структурі альянсу неминуче є асиметрія, що накладається нерівнозначністю економічного та військового потенціалів його учасників, а також похідною від неї різницею національних інтересів. Стратегічне партнерство, що ґрунтується на взаємовигідній співпраці, усуває ці побоювання, зменшуючи кількість зобов'язань від усіх сторін. Погоджуючись співпрацювати у сферах спільних інтересів, партнери одночасно управляють областями потенційної конкуренції. Стратегія партнерських відносин була докладно проаналізована дослідниками Університету Цинхуа Сунь Сюефеном та Дін Лу²³.

Чимало уваги дослідженню зовнішньополітичних ініціатив Монголії приділяють російські науковці. Зокрема, С. Лузянін розглядає геополітичну складову позиціонування Монголії на міжнародній арені, так як будучи «затиснутою» між двома великими державами, Росією і Китаєм, Монголія відчуває себе вразливою і намагається забезпечити свою безпеку, розвиваючи зв'язки з іншими країнами. Після розпаду СРСР в ролі «третього сусіда» Монголії вже побували Німеччина, Японія, Південна Корея і ЄС. Прагнення зблизитися з США і НАТО викликано необхідністю модернізувати монгольську армію.²⁴

²² Хірокі О.. Новый взгляд на значимость Монголии в стратегии Японии // ARD: портал деловой информации. URL: <http://asiarussia.ru/articles/8344/>

²³ Сунь Сюэфэн, Дин Лу Классификация стран-партнеров и эволюция системы «партнерских отношений» в китайской внешней политике // Мировая экономика и политика. 201 №2. С. 54-76. Сунь Сюэфэн, Дин Лу Приоритетные направления китайско-монгольских отношений в начале XXI века // Международные отношения. 2020. № 4. С. 11-28. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=34157

²⁴ Лузянин С.Г. За порогом АТЭС. Монголия и КНДР – кого позовут? // МГИМО. 2012. 7 июня. URL: <http://mgimo.ru/news/experts/document224627.phtml>

І. Аюшева²⁵ стверджує, що ж стосується США і НАТО, то для них Монголія становить значний інтерес завдяки своєму географічному положенню. Як вважають китайські експерти, розвиток зв'язків з Монголією допоможе США та НАТО поширити свій вплив на АТР, який набуває останнім часом все більшу стратегічну важливість.

В. Базаров²⁶ присвячує своє дослідження тому, що у рамках концепції зовнішньої політики Монголії Японія перейшла до категорії «третього сусіда» і стала реальною опорою у всьому спектрі двосторонніх відносин. У 2017 р. Монголія та Японія відзначили 45-річчя встановлення дипломатичних відносин. При цьому, як і всі східноазіатські держави, Монголію та Японію поєднує багата історія взаємин. У невеликий історичний проміжок Монголія та Японія змогли наростити двосторонні відносини до стратегічного партнерства.

Значну цінність для написання курсової роботи становлять праці В. Родіонова²⁷, у який аналізуються найбільш значущі документи, а також офіційні промови, які стосуються зовнішньої політики Монголії. Автор зазначає, що в основі концепту «третього сусіда» лежить політико-ідеологічний зміст, що ґрунтується на «спільності демократичних цінностей». У зв'язку з цим, автор стверджує, що головними позарегіональними партнерами Монголії є країни Заходу та його союзники, які активно конкурують за вплив у регіоні з РФ та КНР.

²⁵ Аюшева И.Г. Современная концепция внешней политики Монголии – попытка преодоления буферного характера государственности // Вестник Томского государственного университета. 2008. № 316. С. 71.

²⁶ Базаров В.Б. «Третий сосед» Монголии в восточноазиатском пространстве // Власть. 2017. Том 25. № 5. С.136-137. URL: <https://www.jour.fnisc.ru/index.php/vlast/article/view/5129>

²⁷ Родионов В.А. «Третий сосед» Монголии как идейно-политический концепт // Вестник Томского государственного университета. 2017. № 420. С. 125-130; Родионов В.А. Монголия на рубеже XX-XXI вв.: случай постсоциалистической трансформации // Вестник института социологии. 2016. №3(18). С. 139-140; Родионов В.А. Третий «коллективный» сосед как фактор суверенитета современной Монголии // Материалы научных круглых столов «Цивилизационные процессы на Дальнем Востоке. Монголия и ее окружение». Москва: Изд-во «Восточная литература» РАН, 2005. С. 57-67.

У 2020 р. була опублікована стаття І. Ігнатова «Політика США щодо Монголії в контексті концепції «третього сусіда» Монголії»²⁸ в якій автор намагався з'ясувати, які цілі переслідують США, розвиваючи співпрацю з Монголією, чому зв'язки зі США стали настільки важливими для монголів у постбіполярний період і які основні сфери відносини розвиваються між двома країнами. Дослідження американсько-монгольських відносин після 1990 р. розкриває, як за ці роки змінювалася політика США на монгольському напрямку та які перспективи взаємодії між США та Монголією.

К. Маханов²⁹ зазначає, що для Монголії пріоритетно вибудовувати дружні відносини з Європою, Японією, Кореєю та Туреччиною. Більше того, є один важливий фактор, який робить Туреччину найбільш бажаною країною з цього списку. На відміну від інших країн, бажання Туреччини налагодити міцне партнерство з Монголією не тільки пояснюється економічним прагматизмом чи конкуренцією з одним із двох основних сусідів Монголії. Туреччина включає Монголію у свою Євразійську концепцію та у її прагненнях налагодити дружні стосунки з Монголією є бажання налагодити довгострокові міцні зв'язки у політичній, економічній та соціально-культурних сферах.

Отже, праці зарубіжних вчених є досить важливими для вивчення концепції «третього сусіда» у зовнішньополітичній стратегії Монголії. Дослідники широко окреслюють окремі напрямки зовнішньої політики країни, демонструючи її політичні, економічні та культурні відносини з різними державами світу та інтеграційними об'єднаннями, пріоритети цих взаємин. Разом з тим у вітчизняній міжнародно-політичній науковій школі

²⁸ Ignatov I. U.S. Policy towards Mongolia within the Context of Mongolia's "third neighbor" concept // Moscow State Institute of International Relations. Issue 9. 2020. P. 44-45. URL: <https://usacanada.jes.su/s268667300010964-0-1/>

²⁹ Маханов К. Место Турции в "политике третьего соседа" Монголии // Eurasian research institute. 2021. URL: <https://www.eurasian-research.org/publication/turkeys-place-in-mongolias-third-neighbor-policy/?lang=ru>

немає жодної праці, яка охоплює широкий спектр думок з обраної автором курсової роботи проблематики.

Дослідження виявило за необхідність залучити широке коло *джерел*, це дозволило зробити об'єктивні висновки й узагальнення, та дати незалежну оцінку реалізації зовнішньополітичної стратегії Монголії у форматі концепту «третього сусіда». Джерельну базу дослідження умовно можна поділити на такі групи:

Офіційні документи глав держав, урядів та міжнародних організацій. Зокрема, «Концепція зовнішньої політики Монголії»³⁰, в якій визначаються основні пріоритети країни на сучасному етапі і прослідковується суть концепції «третього сусіда» у зовнішньополітичній стратегії Монголії: «Розвиток стратегії «третього сусіда», партнерські відносини та співробітництво з країнами Заходу та Сходу та об'єднаннями, такими як США, Японія, ЄС, Індія, Республіка Корея, Туреччина, буде пріоритетом». Іншими словами, до поняття «третій сусід» включаються не всі позарегіональні країни, з якими Улан-Батор підтримує відносини, а лише країни Заходу та його союзники, традиційно марковані як члени світової демократичної спільноти³¹.

До цієї групи джерел слід віднести також головний документ, який визначає зовнішню політику Монголії у XXI столітті – це Конституція Монголії, прийнята у 1992 р. зі змінами і доповненнями у 2001 р. У Главі I, Статті 10 вказано, що: «Монголія, дотримуючись загально визнаних норм і принципів міжнародного права, проводить миролюбну зовнішню політику та чесно виконує зобов'язання, прийняті на себе міжнародними договорами.

³⁰ Concept of Mongolia's foreign policy // Ministry of Foreign Affairs and Economic Cooperation of Mongolia: official page. URL: http://mfa.gov.mn/index.php?option=com_content&view=article&id=80%3Aii-&catid=36%3A2009-12-20-21-52-14&Itemid=55&lang=en

³¹ *Ibide.*

Монголія не дотримується міжнародних договорів та інших документів, що суперечать своїй Конституції»³².

У Концепції національної безпеки³³ зазначено, що у відповідність до стратегії «третього сусіда» має здійснюватися співпраця з високорозвиненими демократіями в політичній, економічній, культурній та гуманітарній сферах. У Концепції національної безпеки Монголії, насамперед, визначені її основні напрямки: 1) безпека існування країни; 2) безпека суспільного ладу і державного устрою; 3) безпека прав і свобод громадян; 4) економічна безпека; 5) науково-технологічна безпека; 6) інформаційна безпека; 7) безпека Монгольської цивілізації; 8) безпека населення, його генетичного фонду³⁴.

З 1990-го року між США та Монголією було укладено велику кількість договорів та угод, у т.ч. Угоди про стимулювання інвестицій (1990), Угода про співпрацю з американським корпусом світу (1990), Консульська угода (1990), Угода про торгові відносини (1991), Угода про економічну та технічну допомогу (1992), Угода про заохочення (1994), Угода про співпрацю та взаємодопомогу в митній сфері (1996), Угода про військові обміни та візити (1996), Спільні Заяви Президентів США та Монголії (2004, 2005), Декларація основних принципів тісної співпраці (2007), а також вузькоспрямованих, міжвідомчих договорів та угод, що стосуються цивільної авіації, донорської допомоги, енергетики банківської співпраці³⁵.

Монголія ініціювала більше 70 резолюцій в Генеральній Асамблеї, з яких 10 були прийняті протягом останніх п'яти років. Резолюції Генеральної Асамблеї щодо «Десятиліття ООН щодо поширення грамотності (2003-2012

³² Mongolia's Constitution of 1992 with Amendments through 2001 // The Constitute website. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Mongolia_2001.pdf?lang=en

³³ Концепция Национальной Безопасности Монголии 2010 года // Сайт министерства иностранных дел Монголии. URL: http://www.mfa.gov.mn/index.php?option=com_content&view=category&id=35&Itemid=54&lang=en

³⁴ Там само.

³⁵ List of bilateral documents signed between Mongolia and the United States of America // Embassy of Mongolia to the United States of America. URL: <http://mongolianembassy.us/bilateral-documents/#.VPss3vmsXfL>

рр.)», «Підтримка системою ООН зусиль урядів з розвитку та зміцнення нових або відроджених демократій», «Поліпшення становища жінок у сільських районах». Управління ООН з наркотиків і злочинності у 2011 р. спільно з Монголією розповсюдило заяву, в якій говориться, що сторони готові об'єднати зусилля для активізації взаємодії у сфері контролю над наркотиками, запобігання злочинності та боротьби з тероризмом³⁶.

Оснoву співпраці між Монголією та Європейським Союзом є також і те що у 1989 році між Монголією та Європейською Комісією було встановлено дипломатичні відносини, у 1990 році монгольський посол був акредитований у Брюсселі, а у 1991 році голова представництва Європейської Комісії у Пекіні був акредитований в Улан-Баторі. Оснoвою двосторонніх відносин між Монголією та Європейським Союзом є такі договори, як Угода про торгівлю та співпрацю (1992), Угода про торгівлю у сфері текстильної промисловості (1995), Оснoви партнерства Монголії з Європейським Інвестиційним банком (1997).³⁷

Активним є співробітництво між Монголією та ЮНЕСКО, що підтверджується відповідними звітами структурного підрозділу ООН³⁸

Історія співпраці НАТО та Монголії охоплює більше 10 років, з тих пір, як Монголія відправила в 2003 р. перший військовий контингент для участі в програмі підготовки афганської армії. Але по-справжньому серйозними відносини почали ставати в останні п'ять років. Почалося все з того, що 29 березня 2010 р. НАТО офіційно визнала Монголію в якості країни-учасниці коаліції в Афганістані і запросила представника Улан-Батора на зустріч глав МЗС³⁹.

³⁶ Mongolia and the United Nations // Permanent Mission of Mongolia to the United Nations: official page. URL: <http://www.un.int/mongolia/mongolia/mongolia-and-united-nations-0>

³⁷ Sanders A. J.K. Historical Dictionary of Mongolia. Scarecrow Press. 2010. P. 268.

³⁸ Executive Summary UNESCO World Heritage Centre – Mongolia // UNESCO: official page. URL: <https://whc.unesco.org/uploads/nominations/1382.pdf>

³⁹ NATO Relations with Mongolia // NATO: official site. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_85297.htm

Співробітництво між Монголією та Європейським Союзом, як інтеграційними об'єднанням, що зазначається у концепції «третього сусіда» базується на низці договорів, зокрема, «Угода про партнерство і співробітництво між Монголією та ЄС»⁴⁰, «Угода про торговельне і економічне співробітництво між Монголією та Європейським економічним співтовариством»⁴¹.

Важливими під час написання курсової роботи став аналіз документів, що підтверджує співробітництво Монголії зі Світовою організацією торгівлі (Угода про приєднання Монголії до СОТ)⁴² та Організацією з безпеки та співробітництва у Європі (Рішення 2/12 «Про вхідження Монголії до ОБСЄ»)⁴³.

Виступи, інтерв'ю та промови державних діячів. Зокрема, державний секретар Джеймс А. Бейкер у 1991 р. став першим західним державним діячем, який виступив перед парламентом Монголії, пообіцявши підтримати її реформи та пообіцявши допомогу США на мільйони доларів. Він пообіцяв надати допомогу в розмірі 6,4 млн дол., щоб допомогти Монголії подолати фінансову кризу, яка виникла, коли її давній наставник, СРСР, відкликав важливу допомогу минулого року. Дж. Бейкер назвав США «третім сусідом Монголії, на який вона може повністю покладатися»⁴⁴.

⁴⁰ EU-Mongolia Partnership and Cooperation Agreement // European Parliament: official page. URL: <https://www.europarl.europa.eu/delegations/en/eu-mongolia-partnership-and-cooperation-product-details/20200408DPU25247>

⁴¹ Agreement on Trade and Economic Cooperation between the European Economic Community and Its Member States and Mongolia // Investment Policy Hub: official site. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/treaty-files/2418/download>

⁴² Accession of Mongolia – WTO // WTO: official page. URL: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/WT/ACC/MNG10.pdf&Open=True> WTO Trade Policy Review: Mongolia // WTO: official page. 2021. January 20. P. 6. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s406_e.pdf

⁴³ Decision No. 2/12, Accession of Mongolia to the OSCE // OSCE: official page. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/6/97439.pdf>

⁴⁴ Baker Addresses the Mongolian Parliament // The New York Times [official web-site]. 1991. 27 of July. URL: <https://www.nytimes.com/1991/07/27/world/baker-addresses-the-mongolian-parliament.html>

Прем'єр-міністр Монголії Н. Енхбаяр під час свого візиту в США в листопаді 2001 р. досить широко трактував дане поняття і сам термін. США і ЄС розглядалися в якості «сусіда» в стратегічному плані, Японія і Республіка Корея – в економічному, а Індія – в культурному та цивілізаційному⁴⁵. Як видно, сама Монголія намагається проводити рівноважну політику, не віддаючи перевагу якійсь одній стороні. А у 2007 р. Президент Монголії Дж. Буш і президент Монголії Н. Енхбаяр підписали угоду про корпорацію «Виклики тисячоліття»⁴⁶.

У 2017 р. очільник МЗС Монголії Цендїн Мунх-Оргіл заявив, що Монголія готова розширити участь у міжнародному співробітництві у боротьбі з тероризмом⁴⁷, наголошуючи при цьому, що пріоритетними для Монголії залишаються відносини з РФ та КНР. У 2021 р. Монголія та РФ святкують знаковий ювілей – століття встановлення дипломатичних відносин між країнами. Виступ Міністра закордонних справ РФ С.В. Лаврова під час спільної прес-конференції з Міністром закордонних справ Монголії Б. Батцэцэг продемонстрував оцінки ініціатив, що просуваються зараз США, Австралією, Японією, з формування т.зв. Індо-Тихоокеанського регіону. Сторони показали відверто конфронтаційне підґрунтя цієї ідеї та її націленість на розвал тих відкритих, інклюзивних структур співробітництва, які десятиліттями створювалися навколо АСЕАН⁴⁸.

⁴⁵ Soni S.K. The “Third neighbour” approach of Mongolia’s Diplomacy of external relations: Effects on Relations between India and Mongolia”, *India Quarterly*, vol. 71(1), January-March 2015. P. 41.

⁴⁶ President Bush and President Enkhbayar of Mongolia Sign the Millennium Challenge Corporation Compact (Released by the White House Office of the Press Secretary) // U.S. Department of State. 2007. URL: <https://2001-2009.state.gov/e/eeb/rls/rm/2007/93796.htm>

⁴⁷ Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел России С.В.Лаврова в ходе совместной пресс-конференции по итогам переговоров с Министром внешних сношений Монголии Ц.Мунх-Оргилом, Москва // МИД РФ [офіційна веб-сторінка]. 13 февраля. 2017. URL: https://www.mid.ru/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/2639541

⁴⁸ Выступление Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова в ходе совместной пресс-конференции с Министром иностранных дел Монголии Б.Батцэцэг по итогам переговоров, Москва // МИД РФ: офіційна веб-сторінка. 2021. 1 июня. URL: https://www.mid.ru/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/4759892

У 2021 р. Надзвичайний та Повноважний Посол Франції Себастьєн Сурун підкреслив, що Монголія є ключовим партнером Франції в Азії та зобов'язалася співпрацювати з Монголією у багатьох сферах як її «третій сусід» у Європі⁴⁹.

Інформація з офіційних сайтів міжнародних організацій, державних органів. Зокрема, інформація про особливості співпраці Монголії із НАТО, ОБСЄ, АСЕАН, СОТ із офіційних сайтів цих організацій⁵⁰.

Статистична інформація. Зокрема, статистичні матеріали про стан відносин Монголії з «третім сусідом». Подібно Непалу, Монголія знаходиться між двома «важкоатлетами» регіону, і не має власного виходу до моря, що обумовлює режим товарних потоків з третіх країн. Ця ситуація яскраво відображається в торговій статистиці – $\frac{3}{4}$ всіх імпортованих потоків надходять з РФ та КНР. Прагнення до збалансованості проявляється в політиці залучення в економічні відносини «третього сусіда», тобто, теоретично будь-якої країни. На практиці це насамперед США⁵¹, Південна Корея, Японія і меншою мірою – Індія⁵².

Огляд торговельної політики Монголії відповідно до звіту СОТ надав автору курсової роботи можливість вивчити її економічний, торговий та

⁴⁹ Deputy Foreign Minister meets Ambassador of France // MONTSAME News Agency. 2021. October 5. URL: <https://montsame.mn/en/read/277037>

⁵⁰ Accession of Mongolia – WTO // WTO: official page. URL: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/WT/ACC/MNG10.pdf&Open=True> WTO Trade Policy Review: Mongolia // WTO: official page. 2021. January 20. P. 6. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s406_e.pdf; Europe Moves East: Mongolia Joins the OSCE // International Peace Institute: official page. 2012. November 6. URL: <http://theglobalobservatory.org/2012/11/europe-moves-east-mongolia-joins-the-osce/>; Instrument of Accession to the Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia by Mongolia Vientiane, 28 July 2005 // ASEAN Secretariat: official page. URL: <http://www.asean.org/communities/asean-political-security-community/item/instrument-of-accession-to-the-treaty-of-amity-and-cooperation-in-southeast-asia-by-mongolia-vientiane-28-july-2005-2>; NATO Relations with Mongolia // NATO: official site. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_85297.htm

⁵¹ Mongolia president appeals to U.S. for trade to protect democracy // REUTERS. 2018. URL: <https://www.reuters.com/article/us-mongolia-president-usa-idUSKCN1GP0PI>

⁵² Mongolia's foreign trade review // Монголбанк: офіційна сторінка Центрального банку Монголії. URL: <http://www.mongolbank.mn/documents/statistic/externalsector/tradebalancereview/2014/201408e.pdf>

інвестиційний розвиток шляхом співпраці з «третім сусідом», а також дізнатися про унікальні проблеми, викликані пандемією COVID-19, яка вплинула на торгівлю та світову економіку⁵³.

Публікації ЗМІ. Ця група джерел дозволила проаналізувати поточний стан речей у зовнішній політиці Монголії, двосторонніх контактах, зокрема публікації таких видань: Regnum, News Mongolia, Asia Pacific Memo⁵⁴.

Отже, можна зробити висновок, що перелічені джерела складають достатню базу для дослідження поставлених автором завдань та забезпечують більш ґрунтовну та об'єктивну реалізацію дослідження.

1.2. Категоріальний апарат дослідження

Понятійно-категоріальний апарат цього дослідження розкривається через політичний реалізм, в основі якого лежить принцип балансу сил.

Зазначений концеп обрано не випадково, а ґрунтуючись на тому, що монгольські вчені-міжнародники Н. Алтанцэцэг, Ц. Батбаяр, К. Демберел. Жаргалсайхан, Е. Наран, Д. Уламбаяр, Д. Шурхуу, Б. Ерденебат⁵⁵,

⁵³ Trade policy review report by the secretariat Mongolia // World Trade Organisation. 2021. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s406_e.pdf

⁵⁴ ВТО потребовала от Монголии диверсифицировать экономику // «RUGNUM». 2018. URL: <https://regnum.ru/news/economy/2506121.html>; Монголию в НАТО, НАТО в Монголию // News Mongolia: official page. 2014. 22 сентября. URL: <http://www.newsmongolia.net/news/mongoliya-v-nato-nato-v-mongoliyu/>; Mongolia Remains Key to US Strategy in Asia // Asia Pacific Memo. 2012. September 13. URL: <http://www.asiapacificmemo.ca/mongolia-remains-key-to-us-strategy-in-asia>

⁵⁵ Алтанцэцэг Н. Монголо-китайские отношения в эпоху глобализации // Олон улсын харилцаа(Международные отношения). 2003. №2. – С. 46-58; Она же. 90-ээд оноос хойшхи Үеийн Орос-Монгол,Хятад-Монголын харилцаа (Российско-монгольские и китайско-монгольские отношения с начала 1990-х гг.)// Олон улсын харилцаа. 2002. № 2. – Х. 93-95.; Batbayar Ts., Soni S. Modern Mongolia: A Concise History. New Delhi: Pentagon Press. 2007. 121 p.; Дэмбэрэл К. Влияние международной среды на развитие Монголии: Сравнительный анализ в историческом контексте XX века. Иркутск: Оттиск, 2002. 122 с.; Jargalsaikhan M. Lingering anti-Sinic sentiments in post-Communist Mongolia: why dislike the Chinese? // Voices from Central Asia. 2015. №19 (January). P. 1-15. Наран Э. Хятад, Монголын нам хоорондын харилцааны хөгжил (Развитие взаимоотношений между монгольской и китайской партиями) // Олон улс судлал. 2009. № 3-4. С. 95-96. Ulambayar D. Mongolia's "Third Neighbor" Policy: Nature and Purpose // World Affairs (Ulaanbaatar). 2015. №2 (31). P. 112-142. Д. Шүрхүү: Өнөөдрийн Орос, Хятад хоёр 20

зосереджені на вивченні питання про збереження балансу у відносинах Монголії з основними великими державами.

Внутрішньо-монгольський політичний процес невід’ємно пов’язаний з міжнародним рівнем з низки причин. По-перше, розташування Монголії поруч із двома великими державами автоматично робить її об’єктом їх впливу, залучаючи до процесів міжнародно-політичного масштабу. По-друге, геополітичне розташування Монголії виступає важливим фактором пильної уваги до неї з боку третіх країн, насамперед США, Японії, Південної Кореї, країн ЄС. По-третє, потреби соціально-економічного розвитку Монголії, що ґрунтується на ринкових механізмах, зобов’язують її бути активним учасником світових інтеграційних процесів

В результаті монгольське керівництво змушене постійно балансувати між торгово-економічними інтересами країни та громадськими настроями. Дані обставини стимулюють збереження інтересу Монголії до відносин з іншими країнами, включаючи Росію, США, Японію, які покликані збалансувати китайський вплив.

Баланс сил – така ситуація в міжнародних відносинах, коли існує паритет або стабільність між сторонами. Поняття балансу сил «описує стан справ в міжнародній системі та пояснює поведінку держав в цій системі». Як поняття міжнародного права для позначення «рівноваги» між націями належить доктрині покликаній завадити посиленню однієї з націй до такого рівня, коли вона диктуватиме свою волю решті. К. Уолтц ⁵⁶виділяє ключове твердження реалістичної теорії про те, що міжнародна політика відбиває баланс сил. Інше ключове твердження – те, що баланс сил між деякими державами відтворюється. Ці положення підтверджуються реальними подіями міжнародного життя. Після розпаду Радянського Союзу міжнародна

жилийн дараа баталгаатай найзууд байх уу? (Д. Шурхуу:Останутся ли сегодняшние Россия и Китая нашими друзьями через 20 лет?) // Сайт газеты«Өдрийн сонин» URL: <https://dnn.mn/д-шүрхүү-өнөөдрийн-орос-хятад-хоёр-20-жилийн-дараа-баталгаатайнайзууд-байх-уу/>

⁵⁶ Waltz K.N. Man, the State and War: A Theorecal Analysis. New York: Columbia University Press. 1959. P. 159-186.

політична система стала однополярною. У світлі структурної теорії однополярність є найменш стійкою з конфігурацій. Це відбувається з двох основних причин. Одна з них полягає в тому, що домінуючі держави беруть на себе дуже багато завдань за межами їхніх власних кордонів, таким чином, зрештою, безпосередньо послаблюючи себе. Інша причина нестійкості однополярної системи світоустрою полягає в тому, що навіть якщо домінуюча держава поводить себе помірною, стримано і обережно, її можлива майбутня поведінка хвилюватиме слабкіші держави.

Баланс сил лежить в основі теорії неореалізму. Згідно з цим принципом, держава може вдаватися або до балансування, або прилучитись до союзів сильніших держав. Під час війни вибір між балансуванням та прилученням може бути питання життя чи смерті держави.

Для аналізу зовнішньополітичної стратегії держави важливим є розуміння її геополітичного положення, що є досить важливим у випадку з Монгольською Народною Республікою. Геополітичні концепції, що виникли на початку ХХ століття і трансформувалися протягом століття, стали основою геостратегій та зовнішньополітичних концепцій великих геополітичних гравців сучасної системи міжнародних відносин. Геополітичний код – це історично сформована на основі балансу національних інтересів багатовекторна система політичних відносин держави із зовнішнім світом, яка забезпечує певний державний статус на світовому, регіональному та місцевому рівнях⁵⁷.

Розкриваючи обрану проблематику слід звернутися до першого і найяскравішого виступу Х. Макіндера під назвою «Географічна вісь історії». Х. Макіндер стверджував, що з планетарного погляду у центрі світу лежить Євразійський континент, а його центрі – «серце світу» чи «хартленд». Середня земля – це найбільш сприятливий географічний плацдарм для контролю над усім світом чи «осьовий регіон світової політики». У Хартленд

⁵⁷ Кравчук Н. Геополітичні імперативи асиметрій глобального розвитку // Журнал європейської економіки. 2011. Т. 10. № 4. С. 353-354.

включалася, перш за все, Росія, Центральна та Східна Європа, Монголія та Тибет. Макіндер передбачав, що потенційна можливість панування над світом належить тій державі, (маючи на увазі Росію, Німеччину чи Китай) яка володіє хартлендом, бо вона може, по-перше, закрити доступ на материкову частину суші острівним країнам, а по-друге, ізолювати їх один від одного⁵⁸. Монгольський вплив – одна з найважливіших тем євразійців. На думку П. Савицького, геополітична сутність Росії – Євразії значною мірою – геополітична сутність монгольської держави: «Без «татарщини» не було б Росії»⁵⁹.

Внутрішня Азія з ядром у Монголії, яка не має у своєму оточенні цивілізаційно споріднених суверенних країн, на жаль, не розглядається у науковій літературі як місце проживання окремої історико-культурної спільності і, на жаль, виключена з переліку світових цивілізацій. У працях основоположників цивілізаційного підходу вона фігурує як частина кочової цивілізації, яка вже зникла назавжди. Недооцінка Монголії в якості ядра окремої цивілізації, самостійного суб'єкта історії відбиває серйозну проблему етичного підходу до долі народів, що населяють величезний регіон Євразії – від Тибету та північно-східного Китаю до Поволжя.

Ситуація, що склалася сьогодні, є унікальною. Жодна країна світу не може виступати одноосібним спонсором формулювання завдань зовнішньої політики Монголії світу без того, щоб не впустити підозри у сусідів у спробі порушити розклад сил у регіоні на свою користь. А Монголія, країна з невеликою чисельністю населення, яка не має традиційних геополітичних переваг (таких як вихід до моря) і затиснута між великими державами – Росією та Китаєм, проте є значним гравцем на міжнародній арені⁶⁰.

У свою чергу, зовнішня політика держави – це діяльність держави та інших політичних інститутів, що здійснюється на міжнародній арені;

⁵⁸ Маккіндер Х. Дж. Географическая ось истории // Полис. 1995. № 4. С. 162.

⁵⁹ Савицкий П. Степь и оседлость // Континент Евразия. 1997. С. 332-333.

⁶⁰ Литвинова Т.Н. Идея монгольской цивилизации как концепт многополюсного // Полис. Политические исследования. 2017. № 5. С. 187-188.

комплекс дій, спрямованих на встановлення і підтримку відносин із міжнародним співтовариством, захист власного національного інтересу та поширення свого впливу на інші суб'єкти міжнародних відносин⁶¹. Тобто, з крахом біполярної системи, а точніше, з прийняття Концепції національної безпеки 1994 р. Монголія заявила про існування монгольської цивілізації, тобто, власне, почала позиціонувати себе як повністю самостійний суб'єкт у системі міжнародних відносин.

Водночас коло значних зарубіжних партнерів Монголії значно розширилося, а монгольська зовнішньополітична стратегія стала спиратися на принцип багатовекторності (опорності). Суть цієї стратегії зводиться до розбудови дружніх партнерських відносин із усіма провідними центрами сили світової політики. Внаслідок цього навколо Монголії склався своєрідний геополітичний «трикутник», кутами якого стали географічні сусіди - Росія та Китай, а також так званий третій сусід – позарегіональні гравці, які мають свої інтереси в цій країні. До таких, перш за все, слід віднести США, Японію, Республіку Корея, країни ЄС, Індію та Туреччину. Улан-Батор із вигодою для себе співпрацює з кожним із них.

Зовнішня політика Монголії – це діяльність держави та інших політичних інститутів, що здійснюється на міжнародній арені; комплекс дій, спрямованих на встановлення і підтримку відносин із міжнародним співтовариством, захист власного національного інтересу та поширення свого впливу на інші суб'єкти міжнародних відносин.

Національний інтерес – система цілей і завдань зовнішньої політики держави. Згідно з ученням школи політичного реалізму, національні інтереси є причиною міжнародних відносин як таких. Принцип зовнішньої політики Монголії - пріоритетна орієнтація на Росію та Китай, а також розвиток відносин із «третіми сусідами» для досягнення балансу сил у зовнішній політиці. До наукового обігу поняття «національний інтерес» увійшло порівняно недавно - у 1935 р. воно було вперше включене у Оксфордську

⁶¹ Waltz K. Theory of International Politics. Reading, Mass.: Addison-Wes-ley, 1979

енциклопедію соціальних наук. Сучасна наукова думка апелює різновекторними визначеннями категорії «національний інтерес», що обумовило виникнення різних наукових шкіл. На початку 50-х років ХХ ст. у західних академічних колах сформувалось дві парадигми щодо практики використання поняття «національний інтерес» - політичного реалізму та ліберально-ідеалістична. Між представниками «реалістичного» напрямку, засновником якого був Г.Моргентау⁶².

Поняття концепту «третього сусіда» з'явилося в серпні 1990 р. під час візиту державного секретаря США Джеймса А. Бейкера, який у своїй промові підтримав перші вільні вибори в Монголії і запропонував США як «третього сусіда» Монголії⁶³. Під час свого візиту до Улан-Батора в липні 1991 р. американський держсекретар Дж. Бейкер назвав США «третім сусідом Монголії, на який вона може повністю покладатися». Незабаром до цього поняття стали включати багато країн. Найчастіше званими «третіми сусідами» Монголії є США, Японія, Республіка Корея, країни-члени ЄС, Канада, Австралія, Туреччина, Індія. Ця ідея одразу була підхоплена елітою та вищими посадовими особами Монголії, а незабаром «третій сусід» став розглядатися не як конкретна держава, а як група держав. Політика «третього сусіда» дозволила Монголії продемонструвати багатовекторність, комплексний характер та відкритість своєї зовнішньої політики, які привернули увагу регіональної та світової спільноти та покращили міжнародний імідж Монголії⁶⁴.

Зазначений категоріальний апарат дозволив розглянути основні теоретичні базиси для аналізу зовнішньої політики Монголії, яка ґрунтується на імплементації концепції «балансу сил» у міжнародних відносинах та модернізації зовнішньополітичного позиціонування крізь призму

⁶² Гаджиев К.С. Геополитика. Москва: Международные отношения, 1998. С. 74.

⁶³ Vaishali Krishna. Mongolian Foreign Policy Implications for Russia and China // Mongolian Journal of International Affairs . Vol 19 . 2014. P. 74.

⁶⁴ Ibid. P. 75.

геополітики, що стає можливим у реалізації концепту «третього сусіда» у зовнішній політиці офіційного Улан-Батора.

1.3. Методологія дослідження концепції «третього сусіда» у зовнішній політиці Монголії

Під час даного дослідження були використані такі принципи: об'єктивності, конкретності, термінологічний та системний принципи, також автор керувався інформаційним, компаративним та інституційним, комплексним та аксіологічним підходами.

Принцип об'єктивності стверджує про те, що інформація отримана під час дослідження повинна бути незалежною та підкріплюватися об'єктивними доказами. Тобто дослідження в сфері концепції третього сусіда, та зокрема зовнішньої політики Монголії, повинні базуватися на фактах, а не тільки на думках автора. Принцип об'єктивності характеризується повною відсутністю особистих вражень, симпатії чи антипатії та власного настрою під час дослідження. Натомість обов'язковим при застосуванні даного принципу є розгляд проблематики дослідження у всій її складності та багатогранності. Також важливо враховувати всі позитивні та негативні сторони предмету дослідження. В контексті дослідженні концепції третього сусіда, автор застосував даний метод для надання об'єктивних оцінок функціонування та реалізації концепції, зокрема щодо аналізу основних документів, це дало можливість різнобічно підійти до дослідження даної теми.

Основою принципу конкретності виступає «сходження від абстрактного до конкретного». Цей принцип означає сходження від певних речей та явищ, які в своїй природі є неповними, частковими, фрагментарними до більш повних та цілісних. За допомогою цього принципу можна конкретизувати певне явище, та дослідити його більш детально в площині заданої тематики⁶⁵. В рамках дослідження концепції третього сусіда,

⁶⁵ Алексеев П. В., Панин А. В. Теория познания и диалектика / П. В. Алексеев, А. В. Панин. – М.: Высшая школа, 1991. – 382 с.

автор використовує даний принцип для формування конкретного бачення ролі медіа дипломатії в зовнішньополітичній діяльності Монголії на міжнародній арені. Автор конкретизує способи та методи впровадження та реалізації монгольських ініціатив у сфері зовнішньої політики.

Системний принцип допомагає розглянути об'єкт дослідження в середині багатоелементної системи, елементи якої тісно пов'язані між собою, тим самим утворюючи певну цілісність⁶⁶. В даному дослідженні системний принцип використовується для аналізу всієї системи зовнішньополітичних інструментів Монголії, цей принцип допомагає дослідити та проаналізувати національні інтереси Монголії у системі зовнішньополітичних координат та як важливий елемент зовнішньополітичної діяльності.

Інформаційний підхід, в своїй природі пересікається з системним, цей підхід розглядає сучасний світ та його процеси у вигляді складної, багаторівневої інформаційної системи. Інформаційний підхід передбачає вивчення найхарактерніших інформаційних аспектів у певному процесі чи явищі в середині цієї системи. За допомогою даного підходу можна виділити та дослідити певні нові якості предмету чи явища з інформаційної точки зору. Виявлення яких допомагає дослідити напрямки та шляхи розвитку цієї системи на основі загальних закономірностей інформаційних процесів. Даний підхід допоміг дослідити інформаційні аспекти реалізації зовнішньополітичної взаємодії Монголії як з державами світу, так і міжнародними організаціями.

Компаративний підхід також використовувався в даному дослідженні. Його суть полягає у зіставленні певного явища з подібними до нього в плані зовнішньої схожості та внутрішнього змісту. Використовуючи даний підхід, автор дослідив загальні тенденції подібних явищ, які мають місце на світовій політичній арені. Компаративний підхід дав змогу розробити загальні висновки дослідження, на основі порівняння монгольської дипломатії, та

⁶⁶ Кононенко П.П. Українознавство: Підруч. для вищих навч. закл. – К.: Міленіум, 2006; Калакура Я.С. Історичні засади українознавства. – К., 2007; Історія українознавства: Навч. посіб. – К., 2011.

методів її реалізації з дипломатією провідних країн світу. Зокрема, автором було порівняно рівень взаємодії Монголії з Китаєм та Росією, виявлено яка з цих держав є більш дружньою до Улан-Батора, а також виявлено специфіку взаємодії Монголії з державами «третього сусіда».

Інституційний підхід є невід'ємною складовою в дослідженні зовнішньополітичних процесів. Даний підхід, в своїй основі, допомагає при вивченні важливого аспекту зовнішньополітичного процесу – зовнішньополітичних інституцій⁶⁷. Саме інституційний підхід дозволив проаналізувати багатосторонню дипломатію Монголію, її взаємодію з організаціями МВФ, ФРС, ШОС, та інші.

За допомогою інституційного підходу було досліджено та проаналізовано формально-правові аспекти зовнішньополітичної діяльності Монголії у форматі багатосторонньої дипломатії. Зокрема, входження Монголії починаючи з 1990-х років до низки міжнародних організацій та співробітництво як з регіональними (ШОС, АСЕАН), так і позарегіональними (НАТО, ОБСЄ, ЄС) організаціями, що дозволяє Улан-Батору дещо дистанціюватися від одностороннього впливу Росії та Китаю.

Аксіологічний (ціннісний) підхід ґрунтується на понятті цінності та дає змогу виділити певні якості і властивості досліджуваних предметів, явищ та процесів які є здатними для задоволення потреб окремих особистостей та певного суспільства. Цінності – це перевага певних сенсів і побудованих на цій основі способів поведінки. До цінностей соціуму слід віднести лише ті окремі явища та їх властивості, що мають зв'язок з соціальним прогресом⁶⁸.

Застосування ідейно-ціннісного підходу у дослідженні концепції «третього сусіда» у зовнішньополітичній стратегії Монголії дозволило розглянути зовнішню політику Монголії крізь призму не лише інтересів, але ідей та цінностей у рамках зовнішньополітичної ідеології, а також впливу

⁶⁷ Frankel, B. Transforming identities: context, power and ideology in a therapeutic community. – New York: P. Lang, 1989. – 312p. – ISBN 0820405361.

⁶⁸ Мальський М. З. Теорія міжнародних відносин: Підручник. Київ: Знання, 2007. С. 200.

зовнішньополітичного курсу Монголії на загальну систему трансформації ідейно-політичного поля міжнародних відносин (Монголія – РФ – КНР)⁶⁹.

Принцип «спільності демократичних цінностей» є важливим каналом впливу західних країн на Монголію, що діють як за допомогою офіційних державних структур (урядових органів, посольств), так і через міжнародні та приватні неурядові організації та фонди. Усе це створює ситуацію активної присутності «третього сусіда» в політичному просторі Монголії⁷⁰.

Дотримуючись принципу наукової об'єктивності, автор розглядав кожне явище обраної проблематики з різних позицій його активних учасників. Зокрема, під час вивчення і дослідження методологічної бази було застосовано принцип історизму. Слід зазначити, що методологічна основа ґрунтується на принципах об'єктивності та діалектичного розуміння історичного процесу, які демонструють, що розпад СРСР та розпуск РЕВ докорінно змінили міжнародні позиції Монголії, а також дослідження низки джерел, що підтвердило об'єктивність даної роботи⁷¹.

Важливим методологічним принципом, використаним у дослідженні, є проблемний аналіз формування принципів зовнішньополітичної діяльності Монголії. Незважаючи на значну територіальну віддаленість від Монголії держав, що включаються до поняття «третій сусід», а також їх порівняно невелике місце у зовнішньоекономічних зв'язках Монголії, роль Заходу та його союзників у монгольському політичному процесі є вкрай високою. Більше того, географічна віддаленість США та інших великих держав від Монголії робить їх «м'якшими» порівняно з РФ та КНР партнерами для Улан-Батора, змушуючи монголів більше турбуватися про те, щоб

⁶⁹ Базаров В.Б. «Третий сосед» Монголии в восточноазиатском пространстве. С. 138.

⁷⁰ Отделенцев Є. Політологічні парадигми і методи: філософсько-категоріальні підходи до аналізу та систематизації // Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія психологія комунікації». 2011. № 2. URL: http://www.social-science.com.ua/публікація/426_

⁷¹ Хрусталеv М. А. Структура внешнеполитического курса государства. Современная мировая политика: прикладной анализ. Москва: Аспект Пресс, 2009. С. 99-100.

Вашингтон, Брюссель, Токіо, Сеул не втратили до них інтерес, аніж про західне домінування⁷².

Принцип історизму є способом вивчення явищ в їх виникненні та розвитку, в їх зв'язку з конкретними умовами. Дотримання цього принципу означає розгляд історичних явищ в саморозвитку, тобто допомагає встановити причини їх зародження, виявити якісні зміни на різних етапах, зрозуміти, на що перетворилося це явище в ході діалектичного розвитку. Це дає можливість вивчити будь-яке явище з моменту виникнення і простежити весь процес його розвитку в історичній ретроспективі. Принцип історизму використаний задля дослідження розвитку концепції «третього сусіда» у зовнішньополітичній стратегії Монголії.

Термінологічний принцип передбачає вивчення історії термінів і позначуваних ними понять, розробку або уточнення змісту та обсягу понять, встановлення взаємозв'язку і субординації понять, їх місця в понятійному апараті теорії, на базі якої базується дослідження. Даний принцип закладений в основу понятійно-категоріального апарату роботи, а саме визначення поняття «третій сусід» в теорії міжнародних відносин, зокрема у контексті таких понять як «баланс сил», «зовнішня політика», «геополітичний код держави».

Важливим став принцип багатофакторності, що передбачає дослідження всього спектра об'єктивних і суб'єктивних чинників, що впливають на історичні процеси, події та явища, що дозволило комплексно врахувати обставини, у яких реалізується політика «третього сусіда»⁷³.

Основою дослідження є системний (комплексний) підхід, що розглядає міжнародні відносини як цілісну, органічну та динамічну систему, і передбачає врахування всього різноманіття факторів, що впливають на

⁷² Alden C. Foreign policy analysis: new approaches. Abingdon, Oxon; New York: Routledge, 2012. P. 76-78.

⁷³ Лебедева М. М. Внешняя политика: исчезновение или перезагрузка? Москва: МГУ, 2009. С. 32-33.

зовнішньополітичний курс Монголії, а також розгляд їх на основі принципів наукової об'єктивності.

Дослідження було б неможливим без використання діалектичного підходу (з виділенням загального, приватного та конкретного), формаційного підходу (з виділенням базису та надбудови зовнішньополітичного курсу Монголії), модернізаційного підходу (з аналізом трансформації зовнішньої політики Монголії).

Таким чином, зазначені принципи та підходи наукового пізнання дозволили розглянути концепт «третього сусіда» у зовнішній політиці Монголії як багатовимірне явище, яке впливає на еволюцію та модернізацію зовнішньої політики Монголії.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Науковий метод – це система регулятивних принципів, прийомів і способів, за допомогою яких досягається об'єктивне пізнання дійсності в рамках науково-пізнавальної діяльності. Вивчення методів науково-пізнавальної діяльності, їх можливості і межі застосування інтегруються методологією науки. Методи, які використовуються на теоретичному рівні, зазвичай мають узагальнено-логічний характер.

Використання наукового методу політичного дослідження дає змогу вивчити концепцію «третього сусіда» у зовнішньополітичній стратегії Монголії як комплексне явище та виявити фактори, які вплинули на формування зовнішньої політики Монголії (наявність потужних держав-сусідів – РФ та КНР, прагнення США поширити вплив на країну за допомогою співпраці у військовій та культурній галузях).

Відповідно до поставленої мети та завдань використовуються загальнонаукові методи (аналіз, синтез, класифікація), міждисциплінарні (статистичний метод), а також спеціально-історичні методи (проблемно-хронологічний, історично-порівняльний та діахронний (метод періодизації)).

За допомогою аналітичного методу з усього масиву доступної інформації автор виділяє основне, що має найбільш близьке відношення до теми⁷⁴.

Теоретико-методологічною основою дослідження є метод системного аналізу зовнішньої політики Монголії. За допомогою системного методу було розкрито основні тенденції, внутрішні та зовнішні фактори, які відображають суть концепції «третього сусіда» у зовнішньополітичній стратегії Монголії. Варто зазначити, що зовнішня політика Монголії та її ініціативи було розглянуто на трьох рівнях системи міжнародних відносин – національному, регіональному та глобальному. Концепт «третього сусіда» у зовнішній політиці Монголії став похідним від залежності Монголії від регіональних лідерів – сусідніх держав – Росії та Китаю, що стало приводом до модернізації відносин з іншими державами із сусідніх регіональних підсистем – Японією, Республікою Корея, Індією. У свою чергу, відносини зі США, як світовою потугою та ЄС, які входять до нормативного визначення концепту «третього сусіда» імплементує глобальний рівень зовнішньополітичної стратегії Монголії. Глобальний рівень у системі зовнішніх зв'язків Улан-Батора – стає модернізацією концепту «третього сусіда» - багатостороння дипломатія Монголії та її відносини з ООН, ОБСЄ, НАТО, ШОС, АСАЕН.

Метод систематизації дозволив автору курсової роботи здійснити упорядкування даних у певну систему⁷⁵.

Метод хронології дає можливість розглянути обрану тему дослідження у часовій послідовності, тобто аналізувати усі події у хронологічному порядку⁷⁶. Тобто, розглянуто еволюцію становлення концепції «третього

⁷⁴ Отделенцев С. Політологічні парадигми і методи: філософсько-категоріальні підходи до аналізу та систематизації. Підручник URL: http://www.social-science.com.ua/публікація/426_

⁷⁵ Хонін В. М. Методологічні принципи теорії міжнародних відносин. Стаття перша // Actual problems of international relations. Release 127 (part I). 2016.250. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2950/2642>

⁷⁶ Богатуров А. Очерки теории и методологии политического анализа международных отношений. Москва: НОФМО, 2002. С. 172-173.

сусіда», її нормативний вимір, а також хронологію відносини з основними державами – РФ, КНР, США.

Методи статистичних досліджень – це сукупність прийомів і засобів, що використовуються для збирання, обробки та аналізу інформації. Застосування статистичного методу дозволило підтвердити деякі факти конкретними цифрами щодо відносин Монголії з РФ, КНР, США, латиноамериканськими (Венесуела, Бразилія, Аргентина, Чилі) та європейськими країнами (ФРН, Польща, Франція, Іспанія).

У процесі проведення дослідження широко використовувався описовий метод, який дав змогу розкрити найважливіші аспекти даного питання, тобто зіставити окремі факти в єдине ціле, створивши основу для подальшого аналізу⁷⁷.

Емпіричний метод дослідження – це особливий вид практичної діяльності, що існує в середині науки. Така діяльність потребує наявності специфічних здібностей: мистецтво експериментатора, спостережливості польового дослідника, особистої контактності і такту психологів і соціологів, які займаються проведенням досліджень та ін.

Використання емпіричних методів стало запорукою наукової об'єктивності та достовірності результатів дослідження. За допомогою нормативного методу автор зміг працювати з документальними джерелами – матеріалами МЗС, офіційними документами та текстами міждержавних угод⁷⁸.

Також, під час визначення динаміки у відносинах Монголії з ключовими партнерами автор звернувся до історико-порівняльного методу, і виокремив та зіставив рівні економічної і політичної взаємодії наприкінці ХХ на початку ХХІ століття. За допомогою історико-порівняльного методу відбувається порівняльний аналіз позицій найважливіших партнерів

⁷⁷ Коппель О.А. Міжнародні відносини та глобальний розвиток: навчальний посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2006. С. 195-196.

⁷⁸ Мальський М.З. Теорія міжнародних відносин: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. С. 79-81.

Монголії щодо політики, яку вона проводить на сучасному етапі (зокрема, схвалення демократичних перетворень, які здійснюються зараз в Монголії).

Метод класифікації - це сукупність правил створення системи класифікаційних угруповань і їх взаємозв'язків. Метод класифікації та типології був застосований під час аналізу джерельної бази і літератури для виділення окремих груп і видів. Методи аналізу ситуації – вивчення документів та порівняння, дозволили виявити нові особливості розвитку Монголії та її відносини із розвинутими державами Заходу і Сходу.

Отже, підсумовуючи викладене у першому розділі, узагальнимо:

По-перше, літературно-наукова основа є достатньою для магістерської роботи. На думку автора, праці українських та зарубіжних, особливо монгольських, учених є досить важливими для вивчення сутності та особливостей реалізації концепції «третього сусіда» у зовнішньополітичній стратегії Монголії. Слід зауважити, що вітчизняні науковці недостатньо уваги приділяють дослідженню цієї проблематики.

По-друге, під концепцією «третього сусіда» варто розуміти концепт, який з'явився у зовнішньополітичній стратегії Монголії в серпні 1990 р. під час візиту державного секретаря США Джеймса А. Бейкера, який у своїй промові підтримав перші вільні вибори в Монголії і запропонував США як «третього сусіда» Монголії, та позначає співпрацю Монголії з «третім сусідом» - країною чи організацією, окрім РФ та КНР.

По-третє, під час дослідження обраної теми автором були застосовані методи не лише історичного характеру, а й політичного – інструментарії у сфері міжнародної економіки, країнознавства, теорії міжнародних відносин та інших гуманітарних дисциплін. Названі методичні прийоми і принципи дозволили наблизитися до вирішення поставлених у роботі завдань.

РОЗДІЛ 2

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «ТРЕТЬОГО СУСІДА»

2.1. Концепція «третього сусіда» у системі зовнішньої політики та трансформації геополітичного коду Монголії

Зовнішня політика Монголії соціалістичного і постсоціалістичного періоду є об'єктом теоретичного осмислення російських і зарубіжних авторів. Зовнішня політика Монголії розглядається з точки зору різних парадигм міжнародних відносин: реалізму, лібералізму і марксизму.

Дослідник О. Латтімор, аналізуючи період до розпаду СРСР, називає Монголію державою-сателітом Радянського Союзу, проте, зазначає, що МНР не є «псевдодержавою, підпорядкованою інтересам і політиці російського націоналізму»¹. Інший науковець Р. Рахул у своїй роботі висловлює думку, що рішення МНР піти наближення з Радянським Союзом під час загострення китайсько-радянських відносин є навмисним і зваженим рішенням, не продиктованим виключно волею керівництва СРСР, таке рішення було прийнято виходячи з національних інтересів Монголії, спрямованих на збереження своєї державності. Основним наслідком цього рішення стало те, що Монголія стала буферною державою між КНР та ССРСР².

Багато сучасних російських дослідників також перейшли на позиції реалізму і стали розглядати зовнішню політику соціалістичного періоду в новому ключі. Наприклад, А. Железняков робить висновок, що, вступаючи в ХХ століття, Монголія, була активним актором, що має специфічний кочовий уклад, набуття Монголією суверенітету було способом збереження своєї цивілізаційної ідентичності, способом запобігти розчиненню в китайській

¹ Lattimore O. Historical Setting of Inner Mongolian Nationalism // Pacific Affairs. 1936. Vol. № 3. P. 404.

² Rahul R. Mongolia between Russia and China // Asian Survey. 1978. Vol. 18. № 7. P. 659-666.

цивілізації. Вибір Росії, та колишнього Радянського Союзу як зовнішньої опори був зроблений для запобігання міграції з Китаю³.

Вчена О. Джагаєва зазначає, що радянсько-монгольські відносини не можуть бути оцінені однозначно через безліч факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх, які переплелися в них. Радянсько-монгольські відносини характеризувалися, з одного боку, впливом СРСР на МНР, використанням СРСР геополітичного та економічного значення Монголії у своїх національних інтересах, а з іншого боку, використання Монголією військової та економічної допомоги Радянського Союзу в її інтересах⁴.

Сучасний етап зовнішньої політики Монголії також розглядається вченими в категоріях реалізму / неореалізму. Концепція «третього сусіда» ґрунтується на концепції балансу сил та інтересів. На цю тему писали багато авторів. Наприклад, Г. Базарваань говорить про те, що завдання концепції «третього сусіда» - це пошук такої системи взаємовідносин з Росією та Китаєм, яка була б урівноважена іншою державою або іншими державами в політичній, економічній та гуманітарній сферах⁵.

На думку А. Рона Портера, збройні сили Монголії мають виступати інструментом розширення сфери використання концепції «третього сусіда». Участь збройних сил Монголії у військових навчаннях, проведених спільно з Росією, Китаєм, США і миротворчих операціях сприяє підвищенню значимості Монголії у світовій політиці. ідеологічні причини. Зростання монгольсько-американських відносин ґрунтується на концепції Realpolitik, в якій для Монголії геополітичні питання регіональної та міжнародної безпеки

³ Железняков А.С. Социально-историческая детерминация политических процессов в монгольском обществе: автореферат диссертации на соискание степени доктора политических наук // Официальный сайт ИС РАН. 2009. С. 31. URL: <http://www.isras.ru/publ.html?id=1518>

⁴ Джагаєва О. А. Развитие российско-монгольских отношений: основные направления, проблемы и перспективы (1921- 2005 гг.): автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук. // Волгоград. 2006. С. 27.

⁵ Базарваань Г. Концепция "третьего соседа" Монголии // Актуальные вопросы современных российско-монгольских отношений: сборник научных статей / отв. ред. В. А. Родионов. Улан-Удэ: Изд-во Бурят. гос. ун-та, 2014. С. 18-21.

вбудовані в ціль державного виживання, а для Сполучених Штатів, у збереження статус-кво своєї політичної присутності в Азії⁶.

Ліберальний підхід активно використовувався західними авторами в епоху «холодної війни». Ідеологічне протистояння західних країн і соціалістичних країн зумовило поширення концепції «сателітизму», однак цей термін стали використовуватися в іншому значенні, ніж припускав його автор, О. Латтімор. «Сателіт» став синонімом «напівколонії».

У постсоціалістичний період зовнішня політика Монголії стала багато оцінюватися з погляду успішності демократичних реформ. Наприклад, М. Фіш відзначає, що лідери постсоціалістичної Монголії вважають, що влада має бути якнайбільше розосереджена, щоб захистити державну незалежність, адже «протягом комуністичного періоду країною управляла одна людина, що був маріонеткою СРСР»⁷.

Радянська історіографія розвивалася в руслі марксистсько-ленінської концепції, автори були змушені працювати в категоріях класової боротьби, пролетарської солідарності народів МНР і СРСР. Багато робіт сучасних авторів не можуть бути віднесені до конкретних парадигм міжнародних відносин. Часто автори використовують різні підходи в залежності від поставленої мети. Наприклад, А. Михалев в одній зі своїх робіт висуває тезу про те, що Монголія стає об'єктом «нової великої гри». Такий підхід близький до геополітики, наукової школи, спорідненої політичного реалізму.

Поняття «третього сусіда» з'явилося у серпні 1990-го року під час візиту державного секретаря США Джеймса А. Бейкера, який у своїй промові підтримав перші вільні вибори в Монголії і запропонував Сполучені Штати як «третього сусіда» Монголії. Ця ідея відразу ж була підхоплена елітою і вищими посадовими особами Монголії, а незабаром «третій сусід» став розглядатися не як конкретна держава, а як група держав. Політика «третього

⁶ Porter Ron A. Realpolitik in Mongolia-US Relations // *Ritsumeikan Journal of Asia Pacific Studies*. Vol. 26. 2009. P. 61.

⁷ Fish M.S. The Inner Asian Anomaly: Mongolia's Democratization in Comperative Perspective // *Communist and Post-Communist Studies*. 2001. № 34. P. 333.

сусіда» дозволила Монголії продемонструвати багатовекторність, комплексний характер і відкритість своєї зовнішньої політики, які привернули увагу регіональної та світової спільноти та покращили міжнародний імідж Монголії.

Політика «третього сусіда» Монголії схожа на зовнішню політику багатьох інших країн без виходу до моря. Метою цієї політики є розвиток тісних політичних зв'язків з могутніми державами для того, щоб придбати їх підтримку та визнання у міжнародній та регіональній політиці. Така політика забезпечує як економічне співробітництво, а й диверсифікацію зовнішньої торгівлі, і інвестицій.

Навесні 1994 року у Монголії було прийнято Концепцію національної безпеки Монголії, яку було оновлено у 2010 році⁸. Відповідно до цього документу національна безпека Монголії визначається як таке становище, коли гарантуються зовнішні та внутрішні умови для забезпечення життєво важливих національних інтересів. Життєво важливі національні інтереси Монголії складаються у існуванні монгольської нації та її цивілізації, незалежності країни, суверенної територіальної цілісності, непорушності кордонів, відносної економічної незалежності, сталого екологічного розвитку та національної єдності. У цьому документі також закріплені зовнішні фактори, які можуть негативно впливати на національну безпеку країни. На нашу думку, найважливіші з перерахованих у концепції факторів - це збройна агресія з боку іншої держави, насильницька ліквідація державної незалежності Монголії, нав'язування іншою державою свого політичного, економічного ідеологічного контролю над Монголією, використання території Монголії однією державою для ведення бойових дій проти іншого, масовий приплив країн. Шляхи та засоби забезпечення національної безпеки в основному стосуються опори на міжнародне право, а також створення

⁸ Монгол Улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал 2011 (Концепція зовнішньої політики Монголії) // Міністерство закордонних справ Монголії: офіційна сторінка. URL: <http://mfa.gov.mn/14979>

системи безпеки у Центральній та Північно-Східній Азії, якщо всі мирні засоби вичерпані, то необхідно задіяти Збройні Сили⁹.

З Концепції національної безпеки можна дійти висновку, що керівництво Монголії має намір запобігти повторенню події минулого, коли Монголія була частиною іншої держави (тобто Цинської Імперії), або перебувала під впливом іноземної держави (тобто Радянського Союзу). Крім того, загрозою національній безпеці є не лише пряма військова агресія, а й масові потоки мігрантів. Цей пункт пов'язаний, перш за все, з можливістю переселення китайського населення в східні аймаки Монголії. Здається малоймовірним, що подібна загроза розглядається можливою Монголією з боку Російської Федерації. Сферою безпеки особливої важливості визнається економічна безпека. Беручи до уваги географічне розташування Монголії, існує висока можливість економічної залежності Монголії від сусідніх держав. Третім документом, в якому відображені принципи і напрямки зовнішньої політики Монголії, є Концепція зовнішньої політики Монголії, прийнята влітку 1994 і оновлена в 2010 році¹⁰.

У Концепції виділяється шість напрямків зовнішньої політики Монголії. Пріоритетними напрямками називаються відносини з російською федерацією і Китайською Народною Республікою, причому відносини з цими державами повинні будуватися на принципі збалансованості, не повинно віддаватися переваги одній з цих держав. Другий напрямок - розвиток відносин з розвиненими державами Заходу та Сходу, особливо зі Сполученими Штатами Америки, Японією та Федеративною Республікою Німеччиною. Третій напрямок - зміцнення позицій в Азії, участь у політичних та економічних інтеграційних процесах. Четвертий напрямок – співпраця з ООН, міжнародними економічними та фінансовими організаціями. П'яте напрямок - розвиток дружніх відносин із країнами

⁹ Монгол Улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал 2011 (Концепція зовнішньої політики Монголії) // Міністерство закордонних справ Монголії: офіційна сторінка. URL: <http://mfa.gov.mn/14979>

¹⁰ Там само.

колишнього соціалістичного блоку. Шостий напрямок - розвиток відносин з державами, що розвиваються¹¹.

Напрями зовнішньоекономічних відносин у цілому описані також в Концепції національної безпеки і припускають рівномірний розподіл торгового обороту між кількома державами. Таким чином, у Концепції зовнішньої політики Монголії закріплюється принцип багатовекторності. У Концепції визнається, що вплив географічних сусідів величезний, що відносини з Росією та Китаєм повинні носити дружній характер, однак, Монголія не повинна залежати від однієї з цих держав. Співробітництво з іншими державами, особливо з розвиненими державами, участь у міжнародних організаціях має скласти протизвагу Росії та Китаю, допомогти Монголії уникнути потрапляння в залежність.

У Концепції зовнішньої політики Монголії сказано, що другим за значимістю напрямом після відносин з Росією та Китаєм є розвитку дружніх стосунків з високорозвиненими країнами Заходу та Сходу, такими як Сполучені Штати Америки, Японія та Федеративна Республіка Німеччина. У той же час Монголія прагне проводити політику, спрямовану на забезпечення дружніх відносин з такими країнами як Індія, Республіка Корея, Таїланд, Сінгапур, Туреччина, Данія, Нідерланди, Фінляндія, Австрія та Швейцарія. зі США, країнами Європейського Союзу, Японією та Південною Кореєю. Подібна розстановка пріоритетів пов'язана, мабуть, з уже усталеними відносинами з цими державами і можливістю розраховувати на отримання допомоги від високорозвинених ліберальних держав. У Концепції національної безпеки сказано, що у відповідність до стратегії «третього сусіда» має здійснюватися співпраця з високорозвиненими демократіями в політичній, економічній, культурній та гуманітарній сферах. і ринкових інститутів у Монголії, а також вкладення інвестицій у монгольську економіку, тому до «третього сусіда» також можуть бути віднесені

¹¹ Монгол Улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал 2011 (Концепція зовнішньої політики Монголії) // Міністерство закордонних справ Монголії: офіційна сторінка. URL: <http://mfa.gov.mn/14979>

У той же час концепція «третього сусіда» виходячи виключно з назви передбачає, що Росія і Монголія залишаються найбільш пріоритетними напрямками. і Сполученим Штатам, що Росія і Китай, як і раніше, сусіди номер один і номер два¹². Вона повідомляє США, що, незважаючи на нові тісні відносини, ніщо не може бути перевищує відносини з двома могутніми історичними сусідами¹³.

В даний час в основі стратегічного партнерства цих країн, на наш погляд, є високий рівень політичних відносин, взаєморозуміння та довіри між керівниками трьох держав; збіг або близькість корінних, національних інтересів трьох сусідніх країн у галузі національної та регіональної безпеки, збереження миру та співрозвитку; взаємну відмову від будь-яких ворожих намірів та дій щодо один одного, включаючи участь у різних військово-політичних союзах та коаліціях, розміщення та транзит іноземних військ та озброєння інших держав через території цих країн; загальна зацікавленість у передбачуваному, довгостроковому, стабільному, взаємовигідному торговельно-економічному співробітництві та партнерстві у таких пріоритетних галузях, як видобуток, транспортування, транзит, переробка та взаємовигідне використання корисних копалин та інших природних ресурсів, енергетика, інфраструктура взаємовигідна, збалансована торгівля, охорона навколишнього середовища, туризм, культура, мистецтво, спорт та ін; чесна економічна конкуренція; взаємна готовність вирішувати невирішені та спірні питання шляхом мирних, політико-дипломатичних переговорів та міжнародних арбітражних судів. При цьому, Росія і Китай як великі держави, безпосередні сусіди і партнери Монголії, враховують і поважають її особливі національні інтереси, як країни, що розвивається, має визнаний статус без'ядерної зони, а також країни, що не має інших виходів до моря, крім через території сусідніх Росії та Китаю.

¹² Porter E. A. Mongolia, Northeast Asia and the United States: Seeking the Right Balance // *Ritsumeikan Journal of Asia Pacific Studies*. Vol. 26. 2009. P.13.

¹³ Porter E. A. Mongolia, Northeast Asia and the United States: Seeking the Right Balance // *Ritsumeikan Journal of Asia Pacific Studies*. Vol. 26. 2009. P.13.

При розгляді питання про стратегічне партнерство між Росією, Китаєм та Монголією слід розрізняти два рівні взаємовідносин: 1) стратегічне партнерство на двосторонній основі, у тому числі між Росією та Китаєм, між Росією та Монголією, між Монголією та Китаєм, та 2) стратегічне партнерство на тресторонній основі в рамках трикутника Росія-Китай-Монголія.

Наразі можна стверджувати про зростання зацікавленості інших держав у відносинах з Монголією та дослідженні цієї держави, що обумовлюється низкою стратегічних, геополітичних, економічних факторів. Адже, країна займає важливе стратегічне положення на території Азії, і через це перетворюється на арену відкритого і прихованого політичного та економічного суперництва між головними світовими гравцями – Росією, Китаєм, США, та країнами ЄС.

Ще на початку 1990-х рр. офіційний Улан-Батор, проголосивши стратегію «багато опорної» (монг. «Олон тулгуурт») зовнішньої політики, зробив акцент на збільшення контактів з різними національними державами. У межах даної стратегії центральне місце зайняло поняття «третій сусід». В оновленій в 2010 р Концепції національної безпеки Монголії в якості пріоритету зазначається «розвиток стратегії «третього сусіда», багаторівневого і багатостороннього співробітництва з високо розвиненими демократіями в політичній, економічній, культурній та гуманітарній сферах»¹⁴. У 2011 р. в новій редакції Концепції зовнішньої політики Монголії¹⁵ також було згадано про «третього сусіда» як розвиток партнерських відносин і співробітництво з країнами Заходу і Сходу і об'єднаннями, такими як США, Японія, Європейський Союз, Індія, Республіка Корея, Туреччина. Тобто, до поняття «третій сусід» відносяться

¹⁴ Родионов В. А., Аюшиева И. Г. «Третий сосед» Монголии как идейно-политический концепт // Вестник Томского государственного университета. 2017. № 420. С. 125.

¹⁵ Монгол Улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал 2011 (Концепція зовнішньої політики Монголії) // Міністерство закордонних справ Монголії: офіційна сторінка. URL: <http://mfa.gov.mn/14979>

не всі зовнішньо-регіональні країни, з якими офіційний Улан-Батор підтримує відносини, а тільки країни Заходу і його союзники, традиційно марковані як члени світової демократичної спільноти¹⁶.

Таким чином, концепція "третього сусіда" Монголії - це основа сучасної монгольської зовнішньополітичної доктрини, яка має на меті здійснення незалежної зовнішньої політики, заснованої на співпраці з низкою розвинених держав, які можуть скласти протизвагу двом географічним сусідам Монголії - Росії та Китаю - у найрізноманітніших сферах суспільного життя: політичної, економічної, культурної, однак, концепція в жодному разі не означає спробу повністю уникнути співпраці з сусідами.

2.2. Політико-дипломатичний та безпековий напрям у взаємодії Монголії з державами «третіми-сусідами»

США

З цього погляду розвиток зв'язків із США є одним із ключових елементів концепції «третього сусіда». Серед монгольської еліти багато хто вважає, що КНР і Росія з їхніми «авторитарними» режимами та домінуванням держави в економіці є шляхом розвитку, протилежним до того, який обрала Монголія з початком демократичних реформ¹⁷. У цих умовах «всеосяжне партнерство» з першою економікою світу, найбільшою із західних демократій, що претендує на світове лідерство, і найпотужнішою у військовому плані державою здатне надійно убезпечити Монголію від надмірного посилення впливу найближчих сусідів. Залежно від обставин (чи зміни масштабів торгівлі, безоплатної допомоги тощо) ті чи інші країни можуть ставати для Монголії більш значущими або відходити на другий план, але відносини зі Сполученими Штатами не втратять актуальності. У свою чергу, США прагнуть наростити свою присутність у стратегічно

¹⁶ Родионов В. А., Аюшиева И. Г. «Третий сосед» Монголии как идейно-политический концепт // Вестник Томского государственного университета. 2017. № 420. С. 126.

¹⁷ Яскина Г.С. Монголия и Соединенные Штаты на пути к сближению. // Проблемы Дальнего Востока. 2008. № 3. С. 27

важливому регіоні Північно-Східної Азії через стрімке зростання економічної потужності азіатських країн та їхню політичну вагу на світовій арені Демократична Монголія, що зберігає політичну та ідеологічну орієнтацію на країни Заходу, здатна стати провідником американського впливу в регіоні, зміцнити американські позиції в умовах складних відносин з Росією та Китаєм, а також, можливо, завадити створенню небажаного для Сполучених Штатів російсько-китайського альянсу¹⁸.

У США неодноразово відзначали потенціал Монголії як посередника при врегулюванні регіональних конфліктів у Північно-Східній Азії через добрі відносини з усіма державами регіону, у тому числі з КНДР та Республікою Корея. Американський бізнес також виявляє інтерес до найбагатших запасів природних ресурсів на монгольській землі, хоча економічна значимість Монголії для США значно нижча за політичну з огляду на явну перевагу ближчих сусідів Монголії при розвитку з нею торговельно-економічних зв'язків. Відповідно, американці прагнуть не допустити відходу Монголії від нинішнього курсу як у політичній, так і в економічній сфері, зберегти важливу роль «третього сусіда» у політичному житті країни та не допустити зростання впливу Росії чи КНР у Монголії.

США закликають Монголію продовжувати зміцнення таких демократичних принципів, як плюралізм та рівність, та сприяти розвитку приватного підприємництва, натомість обіцяючи монгольському керівництву всiяку підтримку у цих питаннях.¹⁹ Ставлення Вашингтона до демократичних процесів у Монголії було відображено у виступі президента Дж. Буша-молодшого у 2005 р.: «Монголія здійснила перехід від комунізму до свободи, і лише за 15 років ви створили живу демократію та відкрили свою економіку. Ви є прикладом успіху для цього регіону і для всього світу».

¹⁸ Базаров В.Б. Современные монголо-американские отношения // В сборнике: Иркутский историко-экономический ежегодник Иркутск, 2009. С. 245.

¹⁹ Statement by President on the Presidential Election in Mongolia. 27.06.13. // IIP Digital. US Department of State. URL: <http://iipdigital.usembassy.gov/st/english/texttrans/2013/06/20130628277812.html#axzz3VJsA1ddd>

США та Монголія встановили дипломатичні відносини у 1987 р., і незабаром після цього було підписано двосторонню Угоду про співпрацю у сфері культури та освіти (1989 р.) та Консульську конвенцію (1990 р.).

Серед чинних американсько-монгольських договорів у сфері торгівлі та інвестицій слід згадати Міжурядову угоду про торгівлю та інвестиції 1994 р.²⁰, Рамкова угода про торгівлю та інвестиції 2004 р.²¹ та Угода про прозорість у сфері міжнародної торгівлі та інвестицій 2013 р.²².

У 1996 р. було укладено міжурядову угоду про військове співробітництво. З 1999 р. на Монголію були поширені нормальний режим торговельних відносин та Загальна система преференцій США у сфері торгівлі. За підтримки Вашингтона Монголія приєдналася до таких міжнародних організацій, як МВФ, Світовий банк, СОТ та Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ).

У 2011-2013 роках. Монголія головує у міжурядовій організації «Спільнота демократій», покликаної сприяти зміцненню демократії у світі. США та Монголія також співпрацюють у рамках ООН та Регіонального форуму АСЕАН (АРФ). З 1990 року регулярно відбуваються візити та зустрічі представників влади двох країн на всіх рівнях аж до найвищого. Так, у вересні 2018 р. візит до США здійснив прем'єр-міністр Монголії У. Хурелсукх, а в серпні 2019 р. – монгольський президент Х. Баттулга. У ході його переговорів з президентом Д. Трампом глави двох держав заявили про прихильність до подальшого розвитку співробітництва у сферах економіки та

²⁰ Mongolia - United States of America Trade and Investment Treaty, 1994 / United Nations conference on trade and development: official website. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/treaties/bit/2577/mongolia---united-states-of-america-bit-1994->

²¹ Mongolia - United States of America Trade and Investment Framework Agreement, 2004. URL: https://ustr.gov/archive/Document_Library/Press_Releases/2004/July/United_States_Mongolia_Sign_Bilateral_Trade_Investment_Framework_Agreement.html

²² Transparency in Matters Related to International Trade and Investment between the United States of America and Mongolia. 2013 / Office of the United States Trade Representative: official website. URL: <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/press-releases/2013/september/united-states-mongolia-sign-transparency-agreeme>

безпеки, і американсько-монгольським відносинам було офіційно надано статусу стратегічного партнерства.

З 2015 р. щорічно проводяться тристоронні зустрічі делегацій зовнішньополітичних відомств США, Монголії та Японії: на цих самітах предметом обговорення стає економічна співпраця Монголії з двома найбільшими з її «третьох сусідів» та питання узгодження зовнішньополітичних дій на користь усіх трьох сторін, а також регіональної безпеки та інтеграції. Крім того, представники США беруть участь в міжнародній конференції «Улан-Баторський діалог з безпеки в Північно-Східній Азії», що організується монгольською стороною з 2014 р.²³

20 вересня 2018 держсекретар США Майк Помпео провів зустріч із прем'єр-міністром Монголії У. Хурелсухом і вони обговорили питання двосторонніх відносин та регіонального та міжнародного співробітництва. Сторони із задоволенням підтвердили, що в результаті цього візиту до США глави уряду Монголії двосторонні відносини Монголії та США вийшли на рівень «всеосяжного, розширеного партнерства» і висловили готовність збагатити це партнерство економічним змістом. Глава кабінету міністрів Монголії У. Хурелсух закликав США стати великим інвестором та торговим партнером Монголії²⁴.

Говорячи про монгольсько-американські політичні відносини, прем'єр-міністр Монголії відзначив розширення співпраці на регіональному та міжнародному рівнях, свідченням чого, зокрема, є активна участь Монголії у миротворчих операціях. Він привітав президента США Д. Трампа та Держсекретаря М. Помпео з досягненням мирним шляхом вирішення ядерної проблеми Корейського півострова. У. Хурелсух і М. Помпео обговорили ще

²³ Родионов В. А., Аюшиева И. Г. «Третий сосед» Монголии как идейно-политический концепт // Вестник Томского государственного университета. 2017. № 420. С. 126.

²⁴ U.S., Mongolia Celebrate Signing of \$350 Million MCC Compact to Address Impending Water Crisis // MCC. September 20, 2018. URL: <https://www.mcc.gov/news-and-events/release/release-092018-us-mongolia-joint-declaration>

деякі конкретні питання і загалом висловили велике задоволення минулою зустріччю.

За підсумками офіційного візиту було прийнято програмну спільну заяву, що складається з кількох розділів.

На початку заяви Монголія та США зазначили, що протягом 31 року після встановлення дипвідносин спільними зусиллями йшло поглиблення політичних, економічних, освітніх, культурних та міжособистісних зв'язків, і що зараз їхні стосунки вийшли на новий рівень розширеного, всеосяжного партнерства.

Сполучені Штати підтвердили важливе значення внеску власне Монголії у перехід країни до вільного демократичного суспільства і зазначили, що Монголія є також ключовим партнером в Індо-Тихоокеанському регіоні.

Монгольська сторона висловила вдячність США за послідовну підтримку переходу Монголії до демократії, а також за партнерство та сприяння у справі зміцнення ринкової економіки, створення сильних інститутів управління та забезпечення сталості економічного розвитку. Монголія підтвердила, що Сполучені штати є важливим третім сусідом, близьким другом та партнером Монголії²⁵.

У розділі «Регіональна та міжнародна безпека» США насамперед привітали контингент ВС Монголії з гідною службою в Афганістані протягом багатьох років та висловили надію, що ВС Монголії продовжать участь у місії «Рішуча підтримка» і після 2018 року. Вдячність Монголії була висловлена також за внесок у глобальну миротворчу роботу: проведення своєї території щорічних міжнародних маневрів «У пошуках Хаана».

Обидві сторони також підтвердили важливе значення повної денуклеаризації КНДР та повного здійснення всіх резолюцій Ради Безпеки ООН щодо цього питання. США подякували Монголії за її допомогу в цьому

²⁵ Dumbaugh K. Morrison W. M. Mongolia and U.S. Policy: Political and Economic Relations. // Congressional Research Service. June 18, 2009. P. 10. URL: <http://fas.org/sgp/crs/row/RL34056.pdf>

відношенні, закликали продовжити підтримувати зусилля міжнародних спільнот²⁶.

У розділі заяви, присвяченої економічному співробітництву, обидві сторони виступили за подальше зміцнення у рамках нового партнерства спільних економічних, торгових та інвестиційних відносин на благо народів обох держав та за повну реалізацію дорожньої карти розширення економічної співпраці.

Вони особливо вітали укладання під час візиту другого компактного договору з американською корпорацією «Виклики тисячоліття», в рамках якого США нададуть Монголії допомогу у розмірі 350 млн дол. на покращення інфраструктури водопостачання Улан-Батора.

Як видається, цей договір – найбільше досягнення візиту У. Хурелсуха, бо, як він заявив під час зустрічі з Держсекретарем США М. Помпео, – « внесе значний внесок у вирішення однієї з найактуальніших проблем столиці Монголії». Далі у заяві сторони визнали важливість посилення захисту Монголії від фінансових злочинів, підвищення прозорості та забезпечення макроекономічної стабільності. «Монголія висловила готовність підтримати подальшу співпрацю у боротьбі з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму».

У заключній частині спільної заяви «Загальні цінності та розширення обмінів між народами» обидві сторони підтвердили, що основою їхніх двосторонніх відносин є спільна відданість свободі, демократії та правам людини. Стосовно співробітництва в галузі культури та освіти сторони виступили за розширення освітніх програм шляхом налагодження партнерства між державними та приватними секторами, збільшення прямих обмінів, сприяння комерційним та некомерційним культурним обмінам, а також за розвиток співробітництва через збільшення кількості волонтерів

²⁶ U.S.-Mongolia relations / U.S. Department of State: official websait. <https://www.state.gov/u-s-relations-with-mongolia/#:~:text=U.S.%2DMONGOLIA%20RELATIONS,relationship%20to%20a%20Strategic%20Partnership.>

Корпусу світу та розгортання їх діяльності у Монголії. шляхом розширення навчальної програми з вивчення англійської. З метою поглиблення цих зв'язків Монголії та США домовилися оголосити 2019 р. «Роком молоді Монголії та США».

Сторони також наголосили на важливості підтримання частоти діалогів на високому рівні та двосторонніх механізмів, у тому числі щорічних консультацій, переговорів щодо оборони та економічної політики, Генерального Угоди щодо торговельно-економічного співробітництва з метою обговорення взаємодії у справі просування двосторонніх пріоритетів, міждержавного сектора та урядів.

Таким чином, візит У. Хурелсуха позначив початок нової фази тісного зближення Монголії та США. А одержана допомога у вирішенні проблем водопостачання Улан-Батора є важливим внеском у розвиток економіки країни.

Японія

Дипломатичні відносини між Японією та Монголією були встановлені 24 лютого 1972 р²⁷. З початку 1990-х років співробітництво Японії та Монголії стало набувати якісно нового характеру та масштабів, стимульованих не лише демократичними реформами в Монголії, а й посиленням курсу Японії на розвиток економічного співробітництва зі країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону. У роки монгольських реформ Японія стала головним міжнародним донором Монголії²⁸. На неї припадає 1/3 обсягу допомоги, що надається державі країнами-донорами. Порівняно швидко, хоч і нерівномірно, зростає зовнішньоторговельний товарообіг двох країн. Коливання в обсягах зовнішньоторговельного співробітництва пояснюються насамперед повільними темпами становлення ринкової

²⁷ Грайворонский В.В. Концепция внешней политики Монголии // Проблемы Дальнего Востока. 2012. № 2. С. 64

²⁸ Монгол, Японы харилцаа // Монгол Улсаас Япон Улсад Суугааэлчин сайдын яам (Монгольсько-японські відносини // Сайт посольства Монголії в Японії). URL: <http://tokyo.embassy.mn/index.php?moduls=12>

економіки Монголії, її незбалансованістю на галузевому рівні та низкою інших причин, зумовлених перехідним характером сучасного етапу її розвитку на міжнародній арені Монголія та Японія ведуть узгоджену політику в ООН, регулярно проводять зустрічі на найвищому рівні, співпрацюють у гуманітарній сфері. Серйозний внесок Японії лежить у галузі науково-технічної підтримки монгольських інфраструктурних проєктів, реконструкції Улан-Баторської ТЕЦ-4, а також у підтримці об'єктів соціально-економічного значення²⁹.

В 10 аймаках здійснено капітальний ремонт та оснащено новітнім навчальним обладнанням загальноосвітні школи, поставлено партію автобусів для громадського транспорту Улан-Батора, збудований комбінат з виробництва кашеміру Гобі, продукція якого стала брендом національного виробництва Монголії. В рамках програми «Корінь трави» реалізується низка проєктів у галузях аграрного сектора, тваринництва. Поступово допомога Японії з сфери обслуговування та послуг переміщується на розробку мінеральних ресурсів, будівництво доріг, об'єктів енергетики, розвиток комунікацій. В Серед нових проєктів – будівництво великого міжнародного аеропорту. Розширюється співробітництво у сфері розвитку людського ресурсу, тобто. в освіту, охорону здоров'я, забезпечення населення чистою водою тощо. Напочатку нульових років наростає міжурядовий діалог. Так, прем'єр-міністри двох країн зустрічаються з періодичністю раз на 4 місяці. Слід наголосити, що такого регулярного контакту у монгольського керівництва немає з жодною іншою країною.

Індія

Для більшості монголів Індія є однією з протиположних їм сусідам, «духовною сусід», оголошений «третій сусід», «стратегічний партнер» і центр паломництва. Індія встановила дипломатичні відносини з Монголією 24 грудня 1955 р. У січні У 1956 році у нас був перший посол Монголії в

²⁹ Гольман. М.И. Монголия и Япония: переход к экономическому партнерству. // Новое Восточное обозрение. 08.09.2014. URL: <http://ru.journal-neo.org/2014/09/08/rus-mongoliya-i-yaponiya-perehodk-e-konomicheskomu-partnerstvu/>

Нью-Делі. Індійська резидентна місія в Улан-Баторі була відкрита 22 лютого 1971 р.

Монголи цінують підтримку Індії членство в Організації Об'єднаних Націй у 1961 році, яке відстоювалося Рт. Джавахарлал Неру. в У 1991 році Індія підтримала членство Монголії в Руху неприєднання (РН). Монголія разом з Індією та Бутаном виступили співавторами відомої резолюції ООН визнання Бангладеш незалежною країною в 1972 році. Перший візит прем'єр-міністра Шрі Нарендри Моді до Монголії в травні 2015 р. 60-річчя встановлення дипломатичних відносин між Індією та Монголією. The імпульс кількох обмінів високого рівня за останні 3 роки (візит віце-президента, Спікер Лок Сабхи в 2016 році візити міністра внутрішніх справ і ЕАМ у 2018 році) та ініціювання процес будівництва першого нафтопереробного заводу в Монголії за фінансування 1 мільярда доларів США LoC здатний переробляти 1,5 мільйона метричних тон нафти на рік (еквівалентно приблизно 85% споживання монгольської нафти) ще більше зміцнило доброзичливість і дружбу Індія з Монголією³⁰.

Прем'єр-міністр Монголії Намбарин Енхбаяр відвідав Індію в січні 2004 року. Під час цього візиту було підписано три угоди з метою сприяння взаємній співпраці у галузі охорони здоров'я тварин та молочної галузі, космічної науки та біотехнологій.

Індія запропонувала пільговий кредит 25 мільйонів доларів США на покращення інфраструктури. Пропозиції щодо створення Центру передового досвіду інформаційних технологій та комунікаційних технологій імені Атала Біхарі Ваджпаї в столиці Монголії Улан Баатар були офіційно оформлені під час цього візиту. Основу ІТ-центру заклав прем'єр-міністр Індії Нарендра Моді 17 травня 2015 року. Буддійський монастир, керований монголами, був

³⁰ Родионов В.А., Аюшиєва И.Г. «Третий сосед» Монголии как идейно-политический концепт // Вестник Томского государственного университета. 2017. № 420. С. 125–130.

створений в історичному місті Бодх Гая а його камінь-фундамент заклав Енхбаяр³¹.

Прем'єр-міністр Індії Нарендра Моді з державним візитом до Монголії в травні 2015 року³².

Індо-монгольські відносини зростають з тих пір, як було вирішено підняти зв'язки на "новий рівень партнерства" під час візиту в Індію президента Монголії Енхбаяра. Індія забезпечує Монголію технічним та економічним співробітництвом у галузі вищої освіти, сільського господарства, інформаційно-комунікаційних технологій та розвитку людських ресурсів. Прем'єр-міністр Індії Нарендра Моді відвідав Монголію 16 травня 2015 р., де він також виступив з Парламент. ³³Він також передав обладнання Vhabhatron Національному онкологічному центру в столиці Монголії Улан-Батор. Крім того, під час візиту прем'єр-міністра Нарендри Моді в травні 2015 року, Монголії було надано кредитну лінію на 1 мільярд доларів для розвитку інфраструктури, серед багатьох інших галузей³⁴.

Туреччина

Турецько-монгольські відносини Монголія проголосила свою незалежність у 1921 році, але її дипломатичні відносини з Туреччиною вперше були засновані в 1969 році, а взаємне відкриття взаємних посольств відбулося в 1990-х роках. Після розпаду Радянського Союзу Анкара розвивала інтенсивні відносини з новими незалежними країнами Центральної Азії, і, розглядаючи Монголію як частину цієї класифікації, Туреччина також почала розвивати відносини з Монголією в цей час. Посольство Туреччини в Улан-Баторі розпочало повну роботу в 1996 році, після чого Монголія

³¹ Гольман М.И. Индия и Монголия: духовные и стратегические партнеры // URL: <https://ru.journal-neo.org/2015/07/26/indiya-i-mongoliya-duhovny-e-istrategicheskie-partnery/>

³² Remarks by Prime Minister in the Mongolian Parliament Ulan Bataar /Narendra Modi 17.05.2015. URL: <https://www.narendramodi.in/remarks-by-prime-minister-in-the-mongolian-parliament-ulan-bataar-91743>

³³ "Прем'єр-міністр Моді передає обладнання" Бабхатрон "Національному онкологічному центру в Монголії". // АНІ. 17 травня 2015 року. URL: news.biharprabha.com.

³⁴ Con M. India is providing Mongolia with a \$ 1 billion credit line for infrastructure // Bloomberg.com. 17.05.2015. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2015-05-17/india-extends-mongolia-1-billion-credit-line-for-infrastructure#xj4y7vzkg>

відкрила своє посольство в Анкарі в 1997 році. Крім того, інтенсивні візити високого рівня між Туреччиною та новими залежними країнами Центральної Азії також включали Монголію. Особливою визначною пам'яткою Монголії, яка спонукала турецьких лідерів відвідати країну, є орхонські написи, які є двома меморіальними інсталяціями, написаними старотюркським алфавітом і встановленими Гьоктюрками на початку 8 століття в долині Орхон в Монголії.

Незважаючи на зміцнення політичних відносин між Туреччиною та Монголією за останні 25 років, економічні відносини між ними розвивалися набагато менше, ніж хотілося б. Двосторонні економічні відносини, починаючи з обсягу торгівлі в 1 мільйон доларів США в 1992 році, досягли найвищого обсягу в 49 мільйонів доларів у 2013 році. Однак у 2014 році обсяг двосторонньої торгівлі знизився до 35 мільйонів доларів. Обсяг торгівлі між двома країнами в основному складається з експорту Туреччини до Монголії. Логістичні недоліки, а також географічна віддаленість увічнили низький рівень торгово-економічного обміну між Туреччиною та Монголією. Неможливо відправити вантаж до Монголії морем, а відправка вантажів з Туреччини залізницею чи автомагістраллю займає багато часу, а також підвищує ризик втрати майна через неналежну інфраструктуру. У 2012 році Turkish Airlines розпочала прямі рейси між Стамбулом та Улан-Батором, що значно полегшило обмін діловим персоналом між двома країнами³⁵.

Монголія та Туреччина тісно співпрацюють з низки питань та підтримують теплі та дружні стосунки. У квітні 2013 року прем'єр-міністр Туреччини Реджеп Тайіп Ердоган відвідав Улан-Батор, де прем'єр-міністри двох країн підписали низку документів щодо двосторонньої співпраці. З того часу високопосадовці обох країн дещо неодноразово наносили візити до один одного. Міністр закордонних справ Мевлют Чавушоглу відвідав із офіційним візитом Монголію у квітні 2015 року. Прем'єр-міністр Біналі Йилдирим

³⁵ Relations between Turkey and Mongolia / The website of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye. URL: <https://www.mfa.gov.tr/reasons-between-turkey-and-mongolia.en.mfa>

відвідав Монголію через три роки, у квітні 2018 року. У липні 2019 року спікер Великих національних зборів Туреччини Мустафа Шентоп здійснив офіційний візит до Монголії. У березні 2018 року спікер парламенту Монголії Мієгомбин Енхболд відвідав Туреччину та провів зустріч із президентом Реджепом Тайіпом Ердоганом.

Важливо відзначити і те, що успіху Туреччини в налагодженні стратегічного партнерства в рамках політики «третього сусіда» сприятиме політичні та геополітичні фактори. Монголія є континентальною країною без виходу до океану і тому має більше покладатися на партнерство з великими країнами Євразійського континенту. У цьому сенсі для Монголії пріоритетно вибудовувати дружні відносини з Європою, Японією, Кореєю та Туреччиною. Більше того, є один важливий фактор, який робить Туреччину найбільш бажаною країною з цього списку. На відміну від інших країн, бажання Туреччини налагодити міцне партнерство з Монголією не тільки пояснюється економічним прагматизмом або конкуренцією з одним з двох основних сусідів Монголії. Туреччина включає Монголію у свою Євразійську концепцію та у її прагненнях налагодити дружні стосунки з Монголією є бажання налагодити довгострокові міцні зв'язки у політичній, економічній та соціально-культурній сферах³⁶.

Держави-члени ЄС

До демократичних реформ у Монголії відносини між Монголією та країнами Європейського Союзу були дуже незначні. Проте, з початку 1990-х років двосторонні відносини почали розвиватися швидкими темпами. Монголія прагнула створення більш тісних відносин з європейськими країнами та отримання статусу країни з режимом найбільшого сприяння з боку ЄС. ³⁷Протягом 1991 року Монголія підписала Угоду про заохочення та

³⁶ Голам Т.Б., Евневич В.В., Худайкулова А.В. Стратегическое соперничество Индии и Турции в бассейне Индийского океана в XXI веке // Конфликтология nota bene. 2019. № 4. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=31578

³⁷ Mongolia Business Law Handbook // International Business Publications, Washington DC. USA. Vol 1. P. 31.

взаємний захист інвестицій з Німеччиною та Францією, Угоду про економічне співробітництво з Великобританією, програми співпраці з НДР, отримання безоплатної допомоги ізаймів продовжилися і після об'єднання Німеччини. Прем'єр-міністр Монголії здійснив візити до Франції, Німеччини, Бельгії, штаб-квартири ЄС у Брюсселі. булакредитована в Улан-Баторі.0 Основою двосторонніх відносин між Монголією іЄвропейським Союзом є такі договори, як Угода про торгівлю таспівробітництво (1992), Угода про торгівлю у сфері текстильної промисловості(1995), Основи партнерства Монголії з Європейським Інвестиційним банком (1997)³⁸.

Угода про торгівлю та співробітництво була підписана 16 червня 1992 року і набула чинності у березні 1993 року. Ця угода була укладена на п'ятирічний період автоматично продовжувалася після закінчення цього терміну, якщо одна зі сторін не заявляла про бажання вийти з договору. Згідно з цією угодою, сторони беруть на себе зобов'язання щодо захисту прав людини. У торговій сфері сторони зобов'язуються надати один одному режим найбільшого сприяння, незважаючи на те, що угода не містить положень про способи реалізації пільгового торгового режиму, в ньому міститься список заходів, покликаний сприяти торгівлі між ЄС і Монголією і збільшувати обсяг товарообігу між ними.

З 2009 року між Монголією та ЄС йшли переговори щодо угоди про партнерство та співробітництво, яке зачепило всі сфери співпраці з усіма країнами-учасницями Європейського Союзу. Подібні угоди ЄС має з деякими колишніми радянськими республіками. У 2013 році, після кількох років переговорів, між Монголією та Європейським Союзом було підписано угоду про партнерство та співпраці.0 З 2007 року згідно з новою стратегією ЄС щодо Монголії (Mongolia - European Community Strategy Paper 2007-2013) триває допомога у сфері розвитку сільських районів. На розвиток сільських районів виділяється близько 80% від усієї допомоги із боку ЄС. Інші 20%

³⁸ Important Dates for EU and Mongolia Relations // European External Action Service. URL: http://eeas.europa.eu/delegations/mongolia/eu_mongolia/political_relations/important_dates/index_en.htm

використовуються для таких напрямків: освіта, розвиток людських ресурсів та соціальний розвиток, захист навколишнього середовища та управління природними ресурсами, розвиток демократії та прав людини, забезпечення продовольчої безпеки. Монголія має свої посольства в 11 державах-членах ЄС, 4 держави ЄС мають свої посольства у Монголії, в т.ч. у Франції, Великобританії, Німеччині та Чехії. Інші держави-члени мають посольства в Пекіні, які акредитовані у Монголії. Представництво ЄС у Пекіні також акредитоване у Монголії, а в УланБаторі є невеликий технічний офіс ЄС. Відсутність повноцінного представництва ЄС в Улан-Баторі негативно впливають на здійснення спільних проектів співпраці.

Багато в чому співпраця Європейського Союзу та Монголії зводиться до надання допомоги, надання грантів та кредитів. Проте, ЄС відіграє позитивну роль у зовнішньополітичній стратегії Монголії, адже, на відміну від Сполучених Штатів, ЄС не викликає підозри у сусідніх держав - Росії та Китаю.

З 2007 року згідно з новою стратегією ЄС щодо Монголії (Mongolia - European Community Strategy Paper 2007-2013) триває допомога у сфері розвитку сільських районів. На розвиток сільських районів виділяється близько 80% всієї допомоги з боку ЄС. Інші 20% використовуються для таких напрямків: освіта, розвиток людських ресурсів та соціальний розвиток, захист довкілля та управління природними ресурсами, розвиток демократії та прав людини, забезпечення продовольчої безпеки³⁹.

2.3. Соціально-економічний та гуманітарний вимір реалізації концепції

США

За роки з моменту встановлення дипломатичних відносин між Монголією та США було укладено основні домовленості з питань взаємних

³⁹ Mongolia - European Community Strategy Paper 2007-2013. SP Mongolia EN - 23-02-2007. P.14

інвестицій, торгівлі, митних відносин, військових об'єктів⁴⁰. Інтерес американських та інших зарубіжних інвесторів до Монголії обумовлений, передусім, її багатими мінерально-сировинними ресурсами. Американські корпорації ведуть у Монголії значні інвестиційні операції, випереджаючи у цьому більшість інших іноземних інвесторів. Частка США в офіційних даних суттєво занижена, оскільки в ній не враховано американський капітал, вкладений у канадські, австралійські, західноєвропейські та інші компанії-інвестори у Монголії.

Американці – на 3-му місці серед іноземних компаній за обсягом інвестицій у гірничий видобуток Монголії. Цілком зрозуміло тому невдоволення, яке відчувають американські інвестори у зв'язку зі змінами, внесеними в 2006 р. монгольським хуралом до закону «Про мінеральні копалини», який діяв з 1997 р.⁴¹ Тоді його частиною стало поняття «стратегічно важливе родовище», завдяки чому держава отримувала право володіти до 50% акцій будь-якої шахти на такому родовищі. Обидва закони набрали чинності 1 січня 2007 р., їх прийняття суттєво підірвало інтерес американського бізнесу до інвестування як у добувну промисловість, так і в цілому в економіку Монголії, оскільки послабило довіру до стабільності ділового клімату та урядового курсу на проведення ринкових реформ. Підсумки президентських виборів у Монголії у травні 2009 р. поживали надії американських та інших іноземних інвесторів на сприятливі зміни у політиці щодо зарубіжних інвестицій, насамперед у гірничовидобутку.

Активно, хоч і нерівно, розвивається і американо-монгольська торгівля. Для США загалом значення товарообміну з Монголією порівняно невелике. Американці вважають, що за величиною внутрішнього ринку Монголія, наприклад, можна порівняти з їхнім містом Денвером (штат Колорадо). Для

⁴⁰ Mongolia - United States of America Trade and Investment Framework Agreement, 2004. URL: https://ustr.gov/archive/Document_Library/Press_Releases/2004/July/United_States_Mongolia_Sign_Bilateral_Trade_Investment_Framework_Agreement.html

⁴¹ «Ашигт малтмалын тухай» бол Монгол Улсын хууль 2006 (Закон Монголії «Про мінеральні ресурси» 2006) / Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн (Національний інститут права).. URL: <https://legalinfo.mn/mn/detail/63>

монгольської сторони поставки на американський ринок і ввезення товарів із США відіграють значну роль у сукупному зовнішньому товарообігу.

Головна претензія американських ділових кіл до Монголії пов'язана зі зростаючою там корупцією. Американці офіційно пред'являють Монголії довгий перелік претензій у зв'язку з порушеннями прав людини. Всі ці серйозні претензії, втім, не завадили Вашингтону внести Монголію до обмеженого списку обраних відсталих, але демократично орієнтованих країн для участі у програмі «Виклики тисячоліття». Міжнародно-політична практика США знову показує приклад того, що в окремих районах світу геостратегічне та/або гео економічне значення певної країни (в даному випадку Монголії), для Вашингтона настільки велике, що перевищує ціну демократичних принципів.

Крім гірничодобувної галузі, американці бачать особливо сприятливі для себе інвестиційні перспективи в будівельному комплексі Монголії. Йдеться насамперед про експорт із США вимірювального обладнання, ручного інструменту, техніки для укладання дорожнього покриття, будівельних матеріалів з дерева, авіаційних ангарів, а також послуг з будівельного проектування⁴².

Значний інтерес виявляють американці ще до 8 галузевих ринків Монголії. До цього списку входить обладнання для очищення води; авіаремонтні послуги; текстильне та медичне обладнання; сільськогосподарська техніка, машини для харчової промисловості (особливо для переробки м'яса); вина американського виробництва; цифрові фото- та відеокамери. Крім названих ринків американці виявляють інтерес до інвестування у сферу франчайзингу та туризму, а також у сектор інформаційних технологій.

Японія

⁴² Trade and Investment / Embassy of Mongolia to the United States of America (Торівля та інвестиції / Офіційний сайт посольства Монголії у Сполучених Штатах Америки). URL: <http://mongolianembassy.us/trade-and-investment/#.YqSQLahBxPY>

Монголія та Японія встановили дипломатичні відносини у 1972 році, і навіть незважаючи на ідеологічні розбіжності, двосторонні відносини почали розвиватися ще до початку 1990-х років. Демократичні перетворення на Монголії ознаменували новий етап у монголо-японських відносинах. Візит прем'єр-міністра Японії Т. Кайфу до Монголії у 1991 році став першим візитом на високому рівні представника розвинутої демократичної держави, під час цього візиту Т. Кайфу висловив готовність надати Монголії підтримку на міжнародному рівні⁴³.

Починаючи з 1991 року Японія надавала Монголії офіційну допомогу з метою розвитку, ця допомога здійснювалася у таких сферах, як забезпечення продуктами харчування, транспорт, зв'язок, енергетика, освіта, охорона здоров'я, культура. Форми допомоги включали безплатні гранти і пільгові кредити.

У березні 2013 р. прем'єр-міністр Японії С.Абе спробував оцінити під час свого візиту до Монголії реальний вплив Китаю в цій країні, а також ступінь монгольської залученості до регіональних планів Пекіна. Японське керівництво вкрай стурбоване зростаючими претензіями КНР на природні ресурси Монголії і має намір вжити конкретних заходів для забезпечення власних інтересів на монгольській території, куди вже вкладені серйозні фінансові ресурси у вигляді прямих інвестицій.

Після закінчення переговорів під час візиту було зазначено, що підписана у 2010 р. Угода про стратегічне партнерство між Монголією та Японією робить взаємодію двох держав у східноазіатському регіоні пріоритетною та виключно впливовою на взаємини з іншими регіональними державами. Монголія та Японія заявили про взаємне бажання нарощувати темпи двостороннього співробітництва та зробили особливий акцент на оборонній сфері⁴⁴.

⁴³ Монгол, Японы харилцаа // Монгол Улсаас Япон Улсад Суугааэлчин сайдын яам (Монгольсько-японські відносини // Сайт посольства Монголії в Японії). URL: <http://tokyo.embassy.mn/index.php?moduls=12>

⁴⁴ Там само.

За оцінками міжнародних експертів, Японія намагається обмежити амбіції Китаю щодо Монголії за одночасного забезпечення своїх потреб у високоякісному вугіллі. Крім того, японців приваблює геостратегічне становище Монголії як серцевини геополітичного «сандвіча» між Китаєм та Росією. Зміцнення стратегічного партнерства з Монголією якнайкраще продемонструвало б Пекіну межі його реальних наступальних можливостей.

У японських політичних колах «монгольський експеримент» розглядається як найуспішніший за останні два десятиліття, оскільки ефективне економічне сприяння дозволило перетворити виключно прорадянсько налаштовану в минулому державу на надійну опору японської зовнішньої політики в одному з найважливіших (стратегічно) районів Східної Азії. Показово, що найбільш привабливою основою взаємин між Монголією та Японією вважається культурна близькість, що виходить із загального фундаментального світовідчуття⁴⁵.

Стратегічний інтерес, який Японія виявляє до Монголії, носить, зважаючи на все, довготривалий характер. Про це свідчить присутність японських експертів у всіх монгольських університетах, школах та навіть міністерствах. Японська допомога охоплює багато основних напрямів розвитку монгольської економіки, сфери освіти, підготовки кадрів. Керівництво Монголії зробило ставку на розвиток середнього та малого бізнесу, і грамотне використання зарубіжної (насамперед японської) допомоги вже дозволило досягти суттєвого зростання виробництва.

Монголія давно зуміла налагодити досить успішну співпрацю із Японією. 2017 року дві країни відзначили 45-річчя встановлення дипломатичних відносин. Японія фінансує великі проекти Монголії в галузі енергетики, транспорту, інфраструктури та гірничодобувної промисловості. Візит экс-прем'єр-міністра Японії Сіндзо Абе до Монголії надав дуже значний імпульс двосторонній співпраці, встановивши середньо- та

⁴⁵ Iwata N., Sutton M. Mongolia's 'third neighbor' // The Japan Times. Mar. 15. 2015. URL: http://www.japantimes.co.jp/opinion/2015/03/15/commentary/world-commentary/mongolias-third-neighbor/#.VQa5L_msXfl

довгострокове стратегічне економічне партнерство між Монголією та Японією та започаткувавши тристороннє партнерство між Монголією, Японією та США. Двостороння торгівля між Монголією та Японією в період до Covid-2019 сягнула майже 600 мільйонів доларів, що становить близько 4,4% від загального обсягу торгівлі Монголії. Суперництво Японії з Китаєм у регіоні Східної Азії також є фактором, який робить її одним із найбільш підходящих кандидатів на роль третього сусіда. Співпраця Монголії з Республікою Корея також швидко розвивалася після того, як Монголія відмовилася від комунізм⁴⁶у.

У 2019 році товарообіг між Монголією та Південною Кореєю досяг майже 295 мільйонів доларів. Двосторонні зв'язки стали особливо міцними у сферах освіти, гуманітарного та культурного співробітництва. Наприклад, сфера освіти була визначена як одна із пріоритетних сфер співпраці у Стратегії партнерства Республіки Корея з Монголією на 2016-2020 роки. Ще одним фактором, який відіграє важливу роль у встановленні двосторонніх зв'язків, є велика кількість монгольських мігрантів у Південній Кореї. Близько 30 тисяч монголів проживають у Південній Кореї, що робить монголів сьомою за величиною етнічною діаспорою у країні. Завдяки тісним людським зв'язкам корейська мова останнім часом стала однією з найбільш вивчених іноземних мов у Монголії.

Індія

Під час візиту тодішнього міністра комерції Шрі Пранаба Мукерджі в 1994 році, 2 меморандуми про взаєморозуміння стосовно створення Спільного торгового підкомітету та співробітництва між Комісією з планування Індії та Національною радою розвитку було підписано Монголією. Угода про співпрацю в галузі геології та корисних копалин ресурсів було підписано у вересні 1996 р. У 1996 р. була підписана Угода про торгівлю та Підписано економічне співробітництво між Індією та Монголією.

⁴⁶ Монгол, Японы харилцаа // Монгол Улсаас Япон Улсад Суугааэлчин сайдын яам (Монгольсько-японські відносини // Сайт посольства Монголії в Японії). URL: <http://tokyo.embassy.mn/index.php?moduls=12>

Угода передбачає для отримання статусу НБН один одному щодо мит, мит та всіх інших податків на імпорту та експорту. Під час візиту президента Багабандіна в 2001 році обидві сторони підписали у Угода про сприяння та захист інвестицій, яка наразі розглядається. Двосторонній торгівля скромна за вартістю та обсягами. Основними статтями експорту до Монголії є ліки, гірничодобувна техніка та автозапчастини тощо. Імпорту з Монголії включає необроблену кашемірову вовну. 12 грудня 2018 року Посольство у співпраці з Монгольською національною палатою Комерція та промисловість організувала комерційний захід «Торгові та інвестиційні можливості в Індії» для просування індійської фармацевтики, сільського господарства, молочних продуктів, прянощів, чаю, кави, туризму та освітній сектор в Монголії. 1-а спільна Індійсько-Монгольська виставка нафти і газу. Цього року Індійсько-Монгольська виставка нафти та газу була спільно організована Посольством Індія, Міністерство гірничодобувної промисловості та важкої промисловості, Mongol Refinery and Engineers India Ltd в Травень 2019 р. 35 відомих індійських компаній, у тому числі TATA Projects, ASCONS, IGSEC, продемонстрували свої продукти та послуги⁴⁷.

Нью-Делі та Улан-Батор разом хочуть змінити співвідношення присутності в монгольській економіці Китаю (більше \$6 млрд.) та Індії (\$35 млн.) на користь останньої. Збільшення частки індійського капіталу, як і політичного впливу Індії, не несе таких загроз, якими Улан-Батор бачить у монополії Пекіна, враховуючи спільний кордон Монголії з Китаєм, непрості історичні відносини двох країн та наявність у складі КНР автономного району Внутрішня Монголія⁴⁸.

Туреччина

З погляду Туреччини, встановлення міцних економічних зв'язків із Монголією є одним із основних завдань, що потребують особливого підходу.

⁴⁷ Ankit P. India Offers Defense Assistance to Mongolia // The diplomat. URL: <https://thediplomat.com/2014/12/india-offers-defense-assistance-to-mongolia/>

⁴⁸ Chandramohan B. India and Mongolia: Uranium and Beyond / Future Directions International. URL: <https://www.futuredirections.org.au/publication/india-and-mongolia-uranium-andbeyond/>

Туреччина досягла великих успіхів у налагодженні економічного співробітництва з країнами Центральної Азії після розпаду СРСР, став найнадійнішим і найважливішим торговим партнером на Близькому Сході. Встановлюючи економічні відносини з Центральною Азією, Туреччина не приділяла уваги основним секторам економіки, хоча сировинні товари становлять важливу частку торгівлі Туреччини з Центральною Азією. Одним із ключових компонентів успіху Туреччини у налагодженні співпраці з Центральною Азією було встановлення людських зв'язків за допомогою апелювання до етнічних, культурних та соціальних зв'язків. Цей підхід мав економічний ефект, оскільки турецькі приватні компанії, що працюють у різних секторах, встановили свою присутність на ринках Центральної Азії, сприяючи економічним відносинам між Туреччиною та Центральною Азією. Створення міцної економічної бази для двостороннього партнерства між Монголією та Туреччиною в рамках концепції «третього сусіда» Монголії потребує аналогічних комплексних підходів, які б враховували економічні інтереси Монголії щодо диверсифікації її економіки та інвестицій у несировинні галузі⁴⁹.

За останні десять років сторони значно просунулися у розвитку двостороннього співробітництва з багатьох напрямків. Турецька агенція співпраці та розвитку (ТІКА) активно працює в Монголії і з початку свого функціонування в країні реалізувала проекти на десятки мільйонів доларів США. Однак тут слід визнати, що економічні зв'язки між Монголією та Туреччиною, як і раніше, слабкі. Частка Туреччини у прямих іноземних інвестиціях до Монголії становить менше 1%. Одна з проблем, що існують у розвитку двосторонньої торгівлі між двома країнами, полягає в тому, що

⁴⁹ Toplu M., Amirbek A., Makhanov K. Some aspects of regional strategies of Russia, China and Turkey towards Central Asia: comparative analysis // Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi. 2020. № 4(2). P. 62.

торговельний баланс є вкрай негативним для Монголії, оскільки експорт Туреччини до Монголії становить понад 95% двосторонньої торгівлі⁵⁰.

Загалом можна констатувати, що експорт Монголії до інших країн в основному складається з сировини та товарів з низькою доданою вартістю. Метали, вугілля та руди становлять майже дві третини експорту Монголії, і ставлення вартості до фізичної маси для цього виду товарів є дуже низьким. Отже, торгівля цими товарами вимагає дуже дешевого транспортування, чого немає між Монголією та Туреччиною. Більш того, гірничодобувний сектор Монголії – це відносно невелика галузь із високим ступенем конкуренції між іноземними компаніями, що підтримуються своїми державами, такими як Китай, Росія, США та Австралія. Загальний обсяг експорту видобувних та суміжних секторів Монголії становить майже 6,5 млрд доларів. Ланцюжки постачання у гірничодобувній промисловості Монголії взаємопов'язані з галузями основних країн-імпортерів, тому іншим імпортерам важко вийти на ринок.

Держави-члени ЄС

У торговельно-економічних відносинах Монголії та ЄС спостерігається значне зростання. Наприклад, у 2000 році монгольський експорт до країн Європейського Союзу становив 50 млн. євро, що дорівнювало 9% від усього монгольського експорту, а імпорт із країн Європейського Союзу до Монголії становив 65 млн. євро, частка імпорту з ЄС дорівнювала 8%.⁵¹ У 2005 році експорт з Монголії становив 50 млн. євро, а імпорт з ЄС до Монголії 99 млн. євро. До 2013 року показники імпорту та експорту значно зросли: імпорт Монголії з ЄС склав 552 млн. євро, експорт з Монголії до ЄС 63млн. євро, таким чином, загальний товарообіг між Європейським Союзом та Монголією склав 615 млн. євро. У 2014 році Євросоюз став третім серед найбільших

⁵⁰ Relations between Turkey and Mongolia / The website of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye. URL: <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-mongolia.en.mfa>

⁵¹ Country Strategy Paper 2002-2006 & Tacis National Indicative Programme 2002-2003. Mongolia // European External Action Service. URL: http://www.eeas.europa.eu/mongolia/csp/02_06_en.pdf

партнерів Монголії з експорту та імпорту. Частка Європейського Союзу в імпорті Монголії в 2014 році становила 7,9%, частка експорту 1,9%, у загальному товарообігу частка ЄС становила 5,2%.⁵²

Основними статтями експорту з Монголії в ЄС є сільськогосподарські продукти і текстиль (в т.ч. кашемір), а імпорт включає в себе техніку та продукти харчування. Також монгольська сторона прагне поширювати політичний діалог. Проте, традиційно співпраця між Європейським Союзом та Монголією зводиться до офіційної допомоги розвитку Монголії з боку ЄС. За період з 1991 року до 2008 року Монголія отримала грантів у сумі 1.8 млрд.дол., у тому числі 455 млн.дол. припадало на Європейський Союз. У 2008 році 580 компаній з країн Євросоюзу інвестували 285 млн. дол. залишаються досить обмеженими⁵³. Однією з причин ситуації, що склалася, є брак інформації про можливості монгольського ринку та можливості ділової активності. Монгольський уряд прагне забезпечувати інформацією іноземні компанії про бізнес-клімат у Монголії. Монгольський уряд подало заявку в Єврокомісію на отримання Монголією статусу ринкової економіки. Монголія зацікавлена у створенні спільних проектів для розвитку малих та середніх підприємств. Монголії доступні позики від Європейського Інвестиційного Банку, а з 2006 року позики від Європейського Банку Реконструкції та Розвитку⁵⁴.

Отже, підсумовуючи викладене у другому розділі, узагальнимо:

По-перше, концепція «третього сусіда» Монголії - це основа сучасної монгольської зовнішньополітичної доктрини, яка має на меті здійснення незалежної зовнішньої політики, заснованої на співпраці з низкою розвинених держав, які можуть скласти протипагу двом географічним

⁵² Mongolia - European Community Strategy Paper 2007-2013 // European External Action Service. P. 5. URL: http://eeas.europa.eu/mongolia/csp/07_13_en.pdf

⁵³ European Union, Trade in goods with Mongolia. European Commission Directorate-General for Trade //European External Action Service. URL: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113420.pdf

⁵⁴ Mongolia - European Community Strategy Paper 2007-2013 // European External Action Service. P. 5. URL: http://eeas.europa.eu/mongolia/csp/07_13_en.pdf.

сусідам Монголії-Росії та Китаю - у найрізноманітніших сферах суспільного життя: політичного, економічного, культурного, однак, концепція в жодному разі не означає спробу повністю уникнути співпраці з сусідами.

По-друге, концепція «третього сусіда» не передбачає будь-яку конкретну державу, «третьій сусід» - це комплексне поняття, що включає Сполучені Штати Америки, Європейський Союз, Японію, Канаду і деякі інші країни. Розвиток зв'язків із США є одним із ключових елементів концепції «третього сусіда». У США неодноразово відзначали потенціал Монголії як посередника при врегулюванні регіональних конфліктів у Північно-Східній Азії через добрі відносини з усіма державами регіону, у тому числі з КНДР та Республікою Корея. У роки монгольських реформ Японія стала головним міжнародним донором Монголії. Туреччина включає Монголію у свою Євразійську концепцію та у її прагненнях налагодити дружні стосунки з Монголією є бажання налагодити довгострокові міцні зв'язки у політичній, економічній та соціально-культурній сферах. Співпраця Європейського Союзу та Монголії зводиться до надання допомоги, надання грантів та кредитів. Проте, ЄС відіграє позитивну роль у зовнішньополітичній стратегії Монголії, адже, на відміну від Сполучених Штатів, ЄС не викликає підозри у сусідніх держав - Росії та Китаю.

Найближчим часом акцент у політиці Монголії, як і раніше, зберігатиметься на визначенні складу та ступеня участі іноземних інвесторів у освоєнні стратегічно важливих родовищ корисних копалин. Раціональне вирішення питання про інвестування в гірничодобувну галузь, яке дозволить поєднувати свободу приватного сектора з державним контролем, гарантовано закладе основу подальшого економічного розвитку країни. З цією метою монгольськими фахівцями активно вивчається позитивний досвід про нові індустріальних країн – Південної Кореї, Гонконгу, Сінгапуру, Тайваню, що вже пройшли у своєму розвитку подібний етап.

По-третє, особливим у відносинах між Монголією та країнами-«третьими сусідами» є те, що ці держави надають Монголії донорську

допомогу, а у товарообігу з-поміж них і Монголією переважають мінеральні ресурси. Проте є й відмінне. Наприклад, у монгольсько-американських відносинах важливу роль відіграє військова співпраця, участь Монголії у миротворчих операціях, монгольсько-канадські відносини в основному сконцентровані в галузі видобутку та експорту Монголії корисних копалин, Японія є найбільшим донором з надання гуманітарної допомоги Монголії, а також Нею в енергетичній сфері, Європейський Союз допомагає Монголії подолати соціальні наслідки ринкових реформ.

РОЗДІЛ 3

БАГАТОСТОРОННЯ ДИПЛОМАТІЯ МОНГОЛІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОДЕРНІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «ТРЕТЬОГО СУСІДА»

3.1. Участь Монголії у глобальних та транснаціональних інтеграційних процесах

Монгольська Народна Республіка має досить специфічне геополітичне положення, яке обумовлює її позиціонування у світі та стає детермінантою до модернізації зовнішньополітичної стратегії у XXI ст. Держава географічно «затиснута» між Російською Федерацією та Китайською Народною Республікою, що тривалий час фактично і вирішували її зовнішньополітичну долю. Проте, починаючи з 1990-х рр. і наразі, офіційний Улан-Батор все більше намагається проводити політику дистанціонування від держав-сусідів першого геополітичного порядку за рахунок розширення міжнародного співробітництва, імплементуючи на практиці концепцію «третього сусіда». Зокрема, багатостороння дипломатія Монголії, розширення участі у міжнародних організаціях наразі стає інструментом до модернізації концептуальної основи зовнішньої політики держави, поступового зменшення впливу геополітично ізольованого положення та інтеграції до глобалізованого сучасного міжнародного порядку.

У свою чергу, взаємодія Монголії з міжнародними організаціями – стає передумовою до модернізації концепції «третього сусіда» з огляду на тенденцію глобалізації у сучасному світі. Тому, розглянемо еволюцію та здобутки взаємодії Монголії з універсальною міжнародною організацією – ООН, регіональними (ОБСЄ, ШОС, АСЕАН) та міжнародними міждержавними організаціями економічного, торговельного (СОТ) та військово-політичного спрямування (НАТО).

Організація Об'єднаних Націй. Монголія вступила в ООН 27 жовтня 1961 р., ставши її 101 членом. Ця подія була одним з найважливіших досягнень Монголії в ХХ ст., а у 2021 р. держава відзначає 60-ту річницю вступу до ООН.

Ставши одним з повноправних партнерів Міжнародного співтовариства Монголії випала можливість приєднатися до інших організацій системи ООН та міжнародних договорів. За минулі 10 років Монголія стала членом понад 70 міжнародних міжурядових і регіональних організацій. У результаті цього, у Монголії з'явилася можливість розширювати діяльність своєї зовнішньої політики і співпрацювати з ООН та її країнами-членами шляхом отримання їх підтримки. У першу чергу ООН спрямувала свої зусилля на покращення стану навколишнього середовища у цій країні¹.

Монголія ініціювала більше 70 резолюцій в Генеральній Асамблеї, з яких 10 були прийняті протягом останніх п'яти років. Резолюції Генеральної Асамблеї щодо «Десятиліття ООН щодо поширення грамотності (2003-2012 рр.)», «Підтримка системою ООН зусиль урядів з розвитку та зміцнення нових або відроджених демократій», «Поліпшення становища жінок у сільських районах» і т. д. Управління ООН з наркотиків і злочинності у 2011 р. спільно з Монголією розповсюдило заяву, в якій говориться, що сторони готові об'єднати зусилля для активізації взаємодії у сфері контролю над наркотиками, запобігання злочинності та боротьби з тероризмом².

Так, у 2008 р. перед Монголією постала можливість реалізувати на міжнародному ринку парниковий газ. Це стало можливим після того, як міністр природи і навколишнього середовища Г. Шійлегдамба і постійний представник

¹Concept of Mongolia's foreign policy // Ministry of Foreign Affairs and Economic Cooperation of Mongolia: official page. URL: http://mfa.gov.mn/index.php?option=com_content&view=article&id=80%3Aii-&catid=36%3A2009-12-20-21-52-14&Itemid=55&lang=enMongolia's

² Mongolia and the United Nations // Permanent Mission of Mongolia to the United Nations: official page. URL: <http://www.un.int/mongolia/mongolia/mongolia-and-united-nations-0>

Програми розвитку ООН в Монголії Пратіба Мехта підписали меморандум про життя заходів щодо реалізації проекту «Механізм чистого розвитку».

Відповідно до меморандуму, за сприяння Програми розвитку ООН в Монголії виникла ідея реалізувати проект «Механізм чистого розвитку», сформувавши «Фонд економії парникового газу», і створити механізм фінансових відносин реалізації цього виду газу за допомогою міжнародного банку «Фортіс». Іншими словами, XXI ст. і відкривається можливість вивести на новий рівень фінансові відносини щодо зниження в Монголії парникового газу, охорони природи і навколишнього середовища.

Слід зазначити, що починаючи з 1963 р. по 2003 р. ООН та інші організації системи ООН надали Монголії фінансову допомогу на 260 млн. дол. У 2014 р. у столиці Монголії відбулася офіційна церемонія відкриття нової будівлі ООН, яка була побудована на кошти держбюджету Монголії. Документ про передачу будівлі ООН закріплені підписами глави зовнішньополітичного відомства Л. Болда та постійного представника Програми розвитку ООН (ПРООН) в Монголії пані Сезин Сінаноглу³.

У 2012 р. послы Росії, США, Китаю, Франції і Великобританії – країн-постійних членів Ради Безпеки ООН – підписали зустрічні декларації з Монголією про гарантії її без'ядерного статусу. Згідно з документами, постійні члени РБ ООН зобов'язуються не допускати дій, що порушують без'ядерний статус Монголії, а вона зі свого боку підтвердила свої зобов'язання цей статус зберігати⁴.

Слід зазначити, що Монголія займає 27-е місце в світі за числом миротворців – майже 900 військових і поліцейських з Монголії задіяні в 5 миротворчих операціях ООН. Вперше ця країна приєдналася до миротворчих

³ Монголия подарила ООН новое здание // «Asia Russia Daily» 2011. 11 сентября. URL: <http://asiarussia.ru/news/4215/>

⁴ Ахтамзян И. А. Безъядерный статус Монголии // ПИР-центр URL: <http://pircenter.org/sections/33-bezyadernyj-status-mongolii>

сил ООН в 2002 р., направивши двох неозброєних військових спостерігачів до Місії ООН з проведення референдуму в Західній Сахарі.

Незабаром після цього вона направила ще двох офіцерів до Місії ООН в ДРК. З тих пір, Монголія продовжує нарощувати свою присутність в миротворчих операції ООН по всьому світу. Першим великим внеском Монголії в миротворчі операції ООН стала відправка 250 військових до Місії ООН в Ліберії – країні, яка пережила запеклу громадянську війну. Через шість років Монголія направила свій найбільший на сьогоднішній день контингент миротворців, що складається з повноцінного батальйону в 850 військових, в Місію ООН в Південному Судані, де вони і сьогодні відіграють важливу роль у захисті мирного населення. За п'ятнадцятирічну історію участі в операціях ООН монгольські миротворці встигли продемонструвати високий рівень підготовки. Вони також прийняли до своїх лав велику кількість жінок.

З 2003 р. понад 14 тисяч монгольських миротворців служили в місіях ООН по всьому світу. Сьогодні понад 900 «блакитних касок» з Монголії задіяні в миротворчих операціях ООН, в тому числі в Південному Судані, Дарфурі, ДРК і Західній Сахарі, серед яких – військові, поліцейські і неозброєні спостерігачі.

За останні роки в міру затягування громадянської війни в Південному Судані його жителі все гостріше відчують нестачу продовольства. Монгольські миротворці слідкують, щоб допомога, яку співробітники Всесвітньої продовольчої програми ООН скидають з борта гуманітарних літаків, потрапила до адресатів. Крім цього, в їх обов'язки входить захист цивільного населення, забезпечення безпеки баз ООН, патрулювання місцевості, супровід делегацій, участь в пошукових операціях і допомога іншим миротворцям в їх повсякденній роботі.

У травні 2017 р. на церемонії в місті Бентіу понад 850 монгольських миротворців були нагороджені медаллю ООН за їх самовідданість і службу

ООН і народу Південного Судану. Вручаючи медалі, глава Місії ООН в Республіці Південний Судан (МООНЮС) Девід Ширер похвалив монгольських миротворців за їх «спокійне і зважене» ставлення до миротворчості. Він зазначив, що їх відвага і рішучість встановили високу планку для інших миротворців. «Монгольські миротворці найнадійніші, і в наших миротворчих зусиллях в Південному Судані нам потрібен саме такий підхід», – додав Ширер⁵.

Сьогодні Монголія є однією з країн з високим ризиком поширення інфекції COVID-19. Зокрема, країна має найдовший сухопутний кордон з Китаєм, де спалахнула пневмонія. Крім того, 49 тисяч монгольських громадян проживають в Південній Кореї, де коронавірус нового типу інтенсивно поширюється. 28 лютого 2020 р., голова державної надзвичайної комісії і віцепрем'єр Монголії Олзійсайхани Енхтувшін прийняв постійного представника ООН Тапан Миру і представника ВООЗ Сергія Дірдіцу. У ході зустрічі віцепрем'єр звернувся до постійного представника ООН з проханням надати 5000 тисяч медичних масок для вразливих і державних службовців, які працюють над запобіганням зараження», – заявив віцепрем'єр. За даними державної надзвичайної комісії, постійний представник ВООЗ Сергій Дірдіца пообіцяв поставити в Монголію новітні сертифіковані препарати, вакцини та медичні апарати для виявлення вірусу⁶.

У 2012 р. Монголія святкувала 50-річчя вступу до ЮНЕСКО. Ця подія відбулася 1 листопада 1962 р., через рік після того, як Монголія вступила в ООН в 1961 р. За минулі півстоліття Монголія приєдналася до більш ніж 30-ти Конвенцій ЮНЕСКО. Після приєднання Монголії до Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, до Списку всесвітньої спадщини

⁵ Служба и самоотверженность: Монголия задает высокие стандарты миротворчества // Новости ООН. 2018. URL: <https://news.un.org/ru/story/2018/03/1325522>

⁶ Сотрудники ООН жертвуют зарплату Монголии // «REGNUM». 2020. URL: <https://regnum.ru/news/polit/2871071.html>

включені улоговина озера Увс, культурно-пам'ятні місця долини річки Орхон, комплекс петрогліфів Монгольського Алтаю. У 2019 р. Монголія святкувала 57 річницю вступу до ЮНЕСКО.

Необхідно зазначити, що у списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Монголії значиться 4 найменування (на 2011 р.), це становить 0,4% від загального числа (1121 на 2019 р.). 3 об'єкти включені в список за культурними критеріями і 1 об'єкт включений за природними критеріями. Крім цього, за станом на 2017 р., 13 об'єктів на території Монголії знаходяться в числі кандидатів на включення до списку всесвітньої спадщини. Монголія ратифікувала Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 2 лютого 1990 р. Перший об'єкт, що знаходиться на території Монголії був занесений в список в 2003 р. на XXVII сесії Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО⁷.

Відповідно до чинної Середньострокової стратегії (2008-2013 рр.), найголовнішими цілями ЮНЕСКО в Монголії є наступні: 1) забезпечення якісної освіти для всіх і протягом усього життя; 2) мобілізація наукових знань і політики в інтересах сталого розвитку; 3) вирішення соціальних і етичних проблем; 4) заохочення культурного розмаїття, міжкультурного діалогу та культури миру⁸.

ЮНЕСКО завжди підтримувала розвиток Монголії в області сучасних наукових знань, освіти, національної культури, мистецтва, історичної спадщини і захисту навколишнього середовища, прав людини і свободи⁹.

⁷ UNESCO's Copyright Activities and Mongolia // ACCU [офіційна сторінка Азіатсько-Тихоокеанського культурний центр у справах ЮНЕСКО]. URL: http://www.accu.or.jp/appreb/10copyr/pdf_ws0610/c2_01.pdf

⁸ Press Conference by UNESCO, Mongolia Mission on United Nations Day Concert. URL: http://www.un.org/press/en/2011/111027_Concert.doc.htm

⁹ 57-летие вступления Монголии в ЮНЕСКО // «Монголия Сейчас». URL: <http://www.mongolnow.com/57-letie-vstupleniya-mongolii-v-yunesko/>

Комітет Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО на своїй 41 сесії, що проходила у Кракові у 2018 р., підтримав прийняті раніше рішення, що стосуються планів будівництва Монголією гідроелектростанцій в басейні річки Селенги – найбільшої притоки унікального об'єкта всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО «Озеро Байкал».

Слід зазначити, що ЮНЕСКО значну увагу приділяє становищу о. Байкал. У прийнятій у 2018 р. резолюції ЮНЕСКО наполягає на проведенні спільної російсько-монгольської транскордонної стратегічної екологічної оцінки для будь-яких проектів в області гідроенергетики і використання водних ресурсів, які можуть надати потенційний вплив на о. Байкал. У рішенні особливо підкреслюється, що така оцінка повинна передувати і служити орієнтиром для більш детальних оцінок впливу на навколишнє середовище будь-яких конкретних проектів в галузі гідроенергетики та інфраструктури¹⁰.

Щодо ОЕСР, то головною формою і методом співпраці Монголії з цією організацією є всебічне реформування країни задля подолання корупції. Стамбульський план дій по боротьбі з корупцією був схвалений в 2003 р. Він є головною субрегіональною ініціативою в рамках ОЕСР по боротьбі з корупцією для країн Східної Європи і Центральної Азії. Монголія приєдналася до Стамбульського плану дій у вересні 2013 р. Монголія з 2008 р. є також учасником Конвенції ООН по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю. Вважається, що корупція широко поширена в Монголії. Швидке перетворення Монголії в результаті активного видобутку корисних копалин призвело до значних проблем у сфері державного управління та корупції.

Реалізація Стамбульського плану дій включає проведення системних і періодичних взаємних оцінок законодавчої та інституційної бази країн у галузі боротьби з корупцією.

¹⁰ ЮНЕСКО подтверждает свою позицию по монгольским ГЭС // Bellona. 2018. URL: <https://bellona.ru/2017/07/07/unesco-baikal/>

На основі цього Монголія створила Програму боротьби з корупцією на 2002-2010 рр. Згідно з інформацією, представленою державними органами влади Монголії, національна програма боротьби з корупцією була затверджена Парламентом Монголії в 2002 р. Програма включає 2 етапи: 1-й етап – з 2002 р. до 2005 р., 2-й етап – з 2006 р. до 2010 р., реалізація проекту був здійснена в період 2002-2010 рр.¹¹.

У 2018 р. Монголія стала черговою країною, яка погодилася реалізувати мінімальні стандарти BEPS – плану ОЕСР з протидії розмивання базової ерозії і переміщення прибутку.

BEPS посиляється на стратегії податкового планування, які використовують прогалини і невідповідності в податкових правилах, щоб штучно перевести прибуток в низькоподаткові або безподаткові юрисдикції, де мало або взагалі немає економічної діяльності. У пакеті BEPS передбачено 15 заходів щодо оснащення урядів внутрішніми і міжнародними інструментами, шляхом забезпечення того, щоб прибуток обкладався податком, коли здійснювалася господарська діяльність, яка виробляє прибуток. Мінімальні стандарти охоплюють 4 з цих 15 дій.

При реалізації мінімальних стандартів, країни погоджуються видалити будь-які «шкідливі» податкові положення в своїх національних податкових режимах, змінити свої правила податкових договорів, щоб запобігти зловживанню договорами, застосовувати правила звітності за окремими країнами і обмінюватися цими звітами з іншими країнами, а також працювати разом, щоб поліпшити механізми вирішення транскордонних податкових суперечок.

Погоджуючись з дотриманням мінімальних стандартів, члени Загальної рамкової конвенції погоджуються працювати разом на рівних засадах для

¹¹ Анतिकоррупционные реформы в Монголии. URL: <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/MONGOLIA-MonitoringReport-RUS.pdf>

розробки подальших заходів BEPS, зобов'язуються брати участь в експертних оглядах з послідовної реалізації заходів BEPS і виплачувати щорічне мито ОЕСР. Комплексна основа також підтримує розробку наборів інструментальних засобів для країн, що розвиваються з низьким потенціалом¹².

Наразі Монголія є однією з країн з високим ризиком поширення інфекції COVID-19. 28 лютого 2020 р., голова державної надзвичайної комісії і віцепрем'єр Монголії О. Енхтувшін зустрівся з постійним представником ООН Т. Миру і представником ВООЗ С. Дірдіцу. У результаті зустрічі монгольська сторона отримала запевнення у постачанні їй сертифікованих препаратів, вакцини та медичних апаратів для виявлення та боротьби з вірусом¹³.

Світова організація торгівлі. У січні 1997 р. Монголія стала членом СОТ. Після цього, не зважаючи на всі зовнішні і внутрішні фактори, остання змогла успішно подолати перехідний період, який супроводжувався тривалою підготовкою до вступу, і тепер є повноправним членом даної організації, користуючись перевагами членства в СОТ.

Крім того, Монголія змогла у результаті вступу в СОТ: 1) продемонструвати себе як економічну, демократичну країну; 2) розширити список зовнішньоторговельних партнерів; 3) вирішити проблеми, пов'язані з економічною кризою після розпаду соціалістичного режиму; 3) отримати режим найбільшого сприяння (з 1999 р. ЄС та США відкрили доступ на ринки текстильної продукції і готового одягу, що дозволило збільшити обсяг експорту цієї продукції); 4) монгольські закони, правила та положення стали прозорими; 5) збільшити обсяг торгівлі (з 900 млн. дол. у 1995 р. до 11 млрд. дол. в 2011 р.); 6) збільшити число торгових партнерів (з 30 до 140); 7) підвищити рівень інвестиційної привабливості країни за рахунок

¹² Монголія присоєдинилась к плану BEPS ОЭСР // «Записки об офшорах». 2018. URL: https://offshore.su/blog/offshore_news/mongoliya-prisoedinilas-k-planu-beps-oesr.html

¹³ Сотрудники ООН жертвуют зарплату Монголии // «REGNUM». 2020. URL: <https://regnum.ru/news/polit/2871071.html>

впровадження в національне законодавство загальноприйнятих механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності; 8) постачати товари (дешевий імпорту); 9) значний розвиток пріоритетних галузей монгольської економіки – гірничодобувної промисловості – через зниження імпортуних тарифів на техніку та обладнання; 10) сильний стимул для внутрішніх реформ¹⁴.

Як держава-член СОТ з 1997 р., Монголія ратифікувала Угоду про спрощення торгівлі у 2016 р., і вжила заходів для участі у багатосторонніх ініціативах СОТ. В рамках свого вступу до СОТ вона взяла на себе зобов'язання щодо Угоди про державні закупівлі та була спостерігачем у Комітеті державних закупівель з 1999 р. У 2018 р. Уряд Монголії вжив заходів щодо приєднання до Угоди СОТ про торгівлю цивільними літаками. Проте, Монголії є над чим працювати – у 2018 р. генеральний директор СОТ Р. Азеведо закликав монгольську сторону докласти зусиль для диверсифікації економіки країни і усунення надмірної залежності від гірничодобувної промисловості¹⁵.

Постійний представник Монголії при СОТ посол Л. Пуревсурен вручив 28 березня 2018 р. вірчі грамоти генеральному директору СОТ Р. Азеведо. Л. Пуревсурен повідомив, що в жовтні 2017 р. набула чинності багатостороння угода про створення в Улан-Батор Міжнародного дослідницького центру країн, що розвиваються, які не мають виходу до моря, а вже 6 грудня 2019 р. представник Монголії взяв участь в груповому обговоренні реалізації Програми для держав, що розвиваються і не мають виходу до моря на 2014-2024 рр.¹⁶.

Членство Монголії в СОТ безумовно принесло їй позитивні зрушення у економіці, покращення торгівельного та інвестиційного клімату для створення

¹⁴ WTO Trade Policy Review: Mongolia // WTO: official page. 2021. January 20. P. 6. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s406_e.pdf

¹⁵ ВТО потребувала от Монголии диверсифицировать экономику // «RUGNUM». 2018. URL: <https://regnum.ru/news/economy/2506121.html>

¹⁶ Исполнительный директор Международного аналитического центра Think Tank НВМРС выступил на 74-й сессии ГА ООН // «CentralAsia.media». 2019. URL: <https://centralasia.media/print:1584217>

конкурентоспроможної економіки. Відповідно до звіту СОР, опублікованого на офіційній сторінці організації, відзначається, що Монголія уклала свою першу угоду про зону вільної торгівлі з Японією у 2016 р. і нещодавно впровадила Азіатсько-Тихоокеанську торгову угоду. Експорт та імпорт товарів досягли рекордно високого рівня – 13,7 млрд доларів США у 2019 р., і сальдо торгівлі залишалося позитивним протягом багатьох років, але у звіті відзначено, що Монголія ще не досягла свого торговельного потенціалу. За 2020 р. було відзначено внесок Монголії у багатосторонню торговельну систему, в тому числі через її координаційну роль у Азіатській групі країн, що розвиваються, та її внесок у групу країн, що не мають виходу до моря. Ратифікація Монголією Угоди про спрощення торгівлі, її підтримка Буенос-Айресської декларації про розширення економічних можливостей жінок¹⁷.

Організація Північноатлантичного договору (НАТО). НАТО та Монголія ведуть діалог та співпрацю з 2005 р. Це одна з кількох країн, що виходять за межі євроатлантичної зони – часто їх називають «партнерами по всьому світу» з якими НАТО зміцнює відносини.

29 березня 2010 р. НАТО офіційно визнав Монголію в якості країни-учасниці коаліції в Афганістані і запросила представника Улан-Батора на зустріч глав МЗС. У 2011 р. заступник помічника генерального секретаря НАТО з політичних питань та політики безпеки пан Дж. Аппатурай відвідав Улан-Батор, щоб взяти участь у перших переговорах високого рівня між МНР та НАТО¹⁸.

У 2011 р. заступник помічника генерального секретаря НАТО з політичних питань та політики безпеки пан Джеймс Аппатурай відвідав Улан-

¹⁷ WTO Trade Policy Review: Mongolia // WTO: official page. 2021. January 20. P. 8-9. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s406_e.pdf.

¹⁸ Pultz C. The Role of Peacekeeping in Mongolia's Military Strategy: A New Paradigm for Security // The National Bureau of Asian Research, January 2014. P. 131.

Батор, щоб взяти участь у перших переговорах високого рівня між Монголією і НАТО¹⁹.

Тоді й було проголошено, що Монголія робить важливий внесок в операції НАТО. У 2011 р. Монголія направила піхотний взвод для забезпечення безпеки району стоянки та обслуговування літальних апаратів в Кабульському міжнародному аеропорту. Монголія бере участь в операції МССБ в Афганістані з березня 2010 р., роблячи важливий внесок у захист військ і об'єктів в районі Файзабад, а також направляє своїх інструкторів з підготовки підрозділів піхоти, артилерії і ВПС до складу Місії НАТО з навчальної підготовки в Афганістані в Кабулі. З грудня 2005 по березень 2007 р. Монголія робила важливий внесок у операцію КФОР у Косово під керівництвом НАТО, виділивши свій взвод до складу бельгійського контингенту.

Отже, у 2011 р. в Улан-Баторі були вперше проведені переговори вищого рівня між Монголією і НАТО. Тоді аналітики почали замислюватися про зближення Монголії з США і НАТО. 29 березня 2012 р. МЗС Монголії повідомив, що Монголія буде і далі розвивати співробітництво з НАТО «в рамках затвердженої нещодавно нової програми партнерства»²⁰.

Монголія має намір розвивати співробітництво з НАТО в рамках затвердженої нової програми партнерства, яке спрямоване на зміцнення взаєморозуміння шляхом консультацій і співпраці, засноване на загальній прихильності справі миру, демократії, прав людини, верховенства права і міжнародної безпеки.

Це перша програма двостороннього співробітництва, узгоджена Монголією і НАТО в рамках більш гнучкого партнерства з країнами, які роблять значний внесок у міжнародну безпеку. Монголія співпрацюватиме з

¹⁹ Там само. С. 136.

²⁰ Монголію в НАТО, НАТО в Монголію // News Mongolia [офіційна сторінка Інтернет-журналу]. 2014. 22 сентября. URL: <http://www.newsmongolia.net/news/mongoliya-v-nato-nato-v-mongoliyu/>

НАТО у сфері безпеки, запобігання стихійних лих та підготовки кадрів та обміну.

А 20 травня 2012 р. в Чикаго Монголія вперше взяла участь у саміті НАТО в якості учасника Програми індивідуального співробітництва та кооперації. З тих пір США вклали великі гроші в розвиток Монголії, підтримували країну фінансово і політично²¹.

Відносини між Монголією і НАТО швидко розширювалися, підтримуються тісні контакти між високопоставленими чиновниками, сторони постійно обмінюються візитами. Хоча у 2014 р. пролунали заяви президента країни Ц. Елбегдоржа, що на території Монголії ніколи не з'явиться американська військова база.

НАТО офіційно визнала навчально-підготовчий центр миротворчої місії Монголії як одну з основних складових мережі освітньо-навчальних центрів організації.

У монгольському миротворчому навчальному центрі пройдуть різнобічні військові курси, семінари та конференції, міжнародні польові та командно-штабні навчання для миротворчих місій під мандатом ООН і НАТО. Монголія стала 24-ю державою, що приєдналася до учасників мережі навчальних центрів НАТО²².

Будучи «затиснутою» між двома великими державами, Росією і Китаєм, Монголія відчуває себе вразливою і намагається забезпечити свою безпеку, розвиваючи зв'язки з іншими країнами. Після розпаду СРСР в ролі «третього сусіда» Монголії вже побували Німеччина, Японія, Південна Корея і ЄС. Прагнення зблизитися з США і НАТО викликано необхідністю модернізувати

²¹ NATO and Mongolia agree programme of cooperation 2012. March 23. // NATO [офіційна сторінка Організації Північноатлантичного договору]. URL: http://www.nato.int/cps/en/SID-68F6DCD5F57A498D/natolive/news_85430.htm?selectedLocale=en

²² Addleton S.J. Mongolia and the United States: A Diplomatic History. Hong Kong University Press, 2013. P. 87-88.

монгольську армію. Військова техніка та боєприпаси, що залишилися з часів СРСР, вже застаріли, а нові доводиться закуповувати на Заході. Крім фінансової допомоги, участь в операціях НАТО дозволяє монгольським військовим купувати реальний бойовий досвід.

Що ж стосується США і НАТО, то для них Монголія становить значний інтерес завдяки своєму географічному положенню. Як вважають китайські експерти, розвиток зв'язків з Монголією допоможе США та НАТО поширити свій вплив на Азіатсько-тихоокеанський регіон, який набуває останнім часом все більшу стратегічну важливість²³.

113 монгольських військовослужбовця 4 жовтня 2018 р. відправилися в Афганістан для виконання своєї місії з підтримання миру в цій країні. З 2003 р. в місіях під проводом НАТО в Афганістані взяли участь понад 4500 військовослужбовців Монголії. Вони беруть участь в місії НАТО «Рішуча підтримка» з першого січня 2015 р.²⁴.

Активізація контактів між урядами США і Монголії на сучасному етапі, перш за все у сфері оборони і безпеки, пов'язана з КНР. Сполучені Штати прагнуть розвивати партнерство з Монголією з часу закінчення холодної війни, а Монголія при заохоченні США розвиває співробітництво з НАТО.

Монгольський президент Халтмаагійн Баттулга і його американський колега Дональд Трамп провели 31 липня 2019 р. переговори в Білому домі. Міністр оборони США Марк Еспер знаходився в цей час з візитом в Монголії. Тим часом попередня поїздка глави Пентагону в цю країну відбулася понад п'ять років тому – в квітні 2014 р. Главою американського військового відомства тоді був Чак Хейгел.

²³ Mongolia Remains Key to US Strategy in Asia // Asia Pacific Memo [офіційна сторінка Інтернет-журналу]. 2012. September 13. URL: <http://www.asiapacificmemo.ca/mongolia-remains-key-to-us-strategy-in-asia>

²⁴ Монголия направит свой миротворческий контингент из 113 военнослужащих в Афганистан // «TAG News». 2018. URL: <https://aftag.info/ru/news/mongoliya-napravit-svoy-mirotvorcheskiy-kontingent-iz-113-voennosluzhashchikh-v-afganistan->

Крім того 30 червня 2019 р. Улан-Батор відвідав помічник президента США з національної безпеки Джон Болтон. Втім, на одностайну думку американських аналітиків, Болтона практично заслали в Монголію, щоб не включати до складу делегації Трампа, який якраз в цей час зустрічався з лідером КНДР Кім Чен Ином в демілітаризованій зоні на кордоні між двома Кореями. Пхеньян неодноразово критикував Болтона, звинувачуючи його в створенні перешкод процесу денуклеаризації Корейського півострова.

Вершбоу припустив, що всі ці американо-монгольські контакти слід розглядати крізь призму зусиль Вашингтона, спрямованих на стримування Китаю. «У поточному контексті це можна розглядати як зусилля, націлені на те, щоб протидіяти впливу Китаю в Північно-Східній Азії», – заявив експерт, який в 2001-2005 рр. був послом США в Росії, а в 2005-2008 рр. – в Республіці Корея. Вершбоу також працював в минулому на керівних посадах в Держдепартаменті і Пентагоні²⁵.

12-16 грудня 2016 р. Монголія і НАТО також провели щорічний огляд прогресу, досягнутого через DEEP в Монгольському університеті національної оборони. У рамках програми НАТО щодо вдосконалення військової освіти (DEEP – Defence Education Enhancement Program) в Монголії реалізуються низка програм.

У Монголії закінчив своє навчання другий набір штабних офіцерів і на церемонії, що відбулася 13 грудня 2016 р., був оголошений новий набір на факультети Монгольського національного університету оборони Міністерства оборони в Улан-Баторі.

Це стало можливим завдяки програмі підвищення кваліфікації НАТО (DEEP), яка «надає монгольським офіцерам можливість отримати необхідні знання та навички, щоб виконувати свої обов'язки в міжнародних операціях з

²⁵ Експерт: визит Эспера в Монголию надо рассматривать сквозь призму сдерживания КНР // ТАСС. 2019. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/6743789>

підтримання миру», пояснив директор Національного університету оборони Монголії, генерал-майор Ядмаа Чойжамц.

Партнерство Монголії з НАТО, особливо це стосується освітньої програми DEEP, розвивається і реформується, активно підтримуючи трансформаційні зміни в монгольській системі професійної військової освіти. Це дозволило модернізувати методи навчання і дозволило Монголії взяти участь в утворенні партнерів і стати спільнотою навчання²⁶.

3.2. Співробітництво Монголії з регіональними інтеграційними об'єднаннями

Монголія є активним учасником процесів регіональної інтеграції на теренах АТР. Перш за все необхідно розглянути діяльність Монголії в напрямку набуття статусу учасника в такій організації як ШОС.

Шанхайська організація співробітництва. Історія інституційної участі Монголії в роботі ШОС веде свій відлік з червня 2004 р. Тоді на Ташкентському саміті ШОС, Монголія стала першою країною зі статусом постійного спостерігача. Після цього монгольські представники брали участь у багатьох заходах під егідою ШОС, а монгольська територія ставала місцем проведення подібних заходів. Наприклад, у січні 2010 р. в Улан-Баторі вперше пройшло засідання Ділової ради ШОС²⁷.

Історія інституційної участі Монголії в роботі ШОС веде свій відлік з червня 2004 р. Тоді на Ташкентському саміті цієї організації Монголія стала першою країною зі статусом постійного спостерігача. Після цього монгольські представники брали участь у багатьох заходах під егідою ШОС, а монгольська територія ставала місцем проведення подібних заходів. Наприклад, у січні 2010

²⁶ Монголія становить важним партнером НАТО // Asia Russia Daily. URL: <http://asiarussia.ru/news/14661/>

²⁷ Родионов В. А. Указ. раб. С. 244-246.

р. в Улан-Баторі вперше пройшло засідання Ділової ради ШОС. На розширеному засіданні Ради глав урядів держав-членів ШОС в Душанбе в листопаді 2010 р. глава монгольського МЗС Г. Занданшатар запропонував провести в Улан-Баторі у 2012 р. форум вчених з країн ШОС. Більш того, в 2006 р. напередодні Шанхайського саміту ШОС глава МЗС Монголії Н. Енхболд заявив про необхідність розширення форм участі постійних представників у ШОС²⁸.

Для національних інтересів Росії геополітично дуже важливо, щоб Монголія набула статусу повноцінного учасника в ШОС, бо це послабить можливості деструктивного впливу США і міжнародного тероризму на євразійському просторі, посилить економічну пов'язаність регіону, його комплексну безпеку²⁹.

Зі свого боку постійні члени ШОС неодноразово висловлювались за надання країні статусу постійного члена цієї організації. Зокрема, президент Узбекистану Іслам Карімов на зустрічі з Президентом Монголії Цахіягийнор Елбегдоржем під час роботи ташкентського саміту заявив, що «судячи з настрою глав держав-членів ШОС, я припускаю, що Монголія однією з перших може стати її повноправним членом». Експертне співтовариство країн-членів ШОС також називає Монголію кандидатом №1 на прийняття до лав постійних членів. Дана однасторонність щодо кандидатури Монголії контрастує на тлі інших кандидатур в постійні члени цієї організації – Індії, Пакистану та Ірану, з приводу яких немає консенсусу серед постійних членів ШОС³⁰.

За всіма зовнішніми ознаками Монголія є найбажанішим потенційним членом ШОС і найменш «проблемним» постійним спостерігачем при цій організації. Саме розташування країни між двома лідерами ШОС – Росією і

²⁸ Родионов В. А. Монголия и ШОС: сотрудничество на расстоянии. С. 244-246.

²⁹ Алтанхуяг З. Монголия: за региональную безопасность и стабильность. С. 137-138.

³⁰ Там само.

Китаєм, говорить на користь активного залучення Монголії в діяльність цієї організації. Однак через майже десятиліття після отримання статусу постійного спостерігача Монголія так і не стала постійним членом цієї організації і не виражає особливого прагнення до зміни свого статусу.

Найбільш важливими зовнішньоекономічними партнерами Монголії серед членів ШОС є тільки КНР і РФ. За підсумками 2010 р. на частку Китаю припадає 56 % від усієї зовнішньої торгівлі Монголії, на частку Росії –18,9%. У шістьку основних зовнішньоторговельних партнерів Монголії також входять Республіка Корея – 3,5%, Японія – 3,2%, США – 2,7% і Німеччина – 1,8%³¹.

Певний інтерес у Монголії викликає співпраця в сфері поставок енергоносіїв (нафти і газу) з Центральної Азії. Монголія, на 90% задовольняє свої потреби в нафті і нафтопродуктах за рахунок імпорту з Росії, зацікавлена в диверсифікації постачальників енергоносіїв, у тому числі з країн Центральної Азії. Так, під час державного візиту прем'єр-міністра Монголії С. Баяра в Казахстан в 2008 р. було розглянуто питання про постачання 1,5 млн. т. сирої нафти. З урахуванням значних запасів власної нафти в найближчі роки Монголія має намір створити вітчизняний сектор нафтовидобутку і переробки нафти, що також знизить зацікавленість Улан-Батора в економічному співробітництві з центрально-азійським регіоном³².

Більше того, перед самітом ШОС, 11 вересня, в Душанбе відбулася зустріч глав Китаю, Росії та Монголії, яка стала першою багатосторонньою зустріччю між цими трьома державами. Це свідчить про те, наскільки важливо зараз регіональне співробітництво для Монголії, Росії та КНР.

³¹ Chronicle of main events at SCO in 2010 // Shanghai Cooperation Organization [офіційна сторінка Шанхайської організації співробітництва]. 2010. December 31. URL: <http://www.sectSCO.org/EN123/show.asp?id=255>

³² Родионов В. А. Перспективы участия Монголии в работе Шанхайской организации сотрудничества (ШОС). С. 130-132.

У ході візиту Сі Цзіньпіна в Монголію заплановано розширення співпраці в ШОС, Нараді з взаємодії і заходів довіри в Азії (НВЗДА). Китай підтримує ініціативи Монголії: «Уланбаторській діалог з питань безпеки в Північно-Східній Азії» і скликання саміту Росія-Монголія-Китай, а також вступ Монголії в Організацію Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (САТЕС). Монголія підтримує зусилля КНР щодо відновлення шестисторонніх переговорів з КНДР³³.

У 2014 р. Монголія заявила, що має намір активізувати участь в цій організації. Керівництво країни вважає, що повністю не використало свої можливості спостерігача, особливо у сфері торговельно-економічного співробітництва. ФСБ Росії прогнозує розширення складу ШОС. У 2014 р. Монголія відзначала 10-річчя вступу до ШОС в якості спостерігача. Для Монголії пріоритетним напрямком її участі в ШОС є співпраця в сферах інфраструктури, енергетики та транзитних перевезень³⁴.

Про плани Монголії щодо вступу в ШОС стало відомо в кінці травня 2018 р. З цією ініціативою виступив президент Монголії Халтмаагійн Баттулга під час економічного форуму, що проходив з 21 по 22 травня 2018 р. У своєму виступі він дав зрозуміти, що Монголія має намір підвищити свій статус в ШОС (зараз вона знаходиться в статусі країни-спостерігача). За словами президента, вступ до ШОС позитивно вплине на економіку, з'являться можливості для просування нових масштабних проектів³⁵.

Монголія стала державою-спостерігачем ШОС в 2004 р. Президент Цахіягійн Елбегдорж вважав цей статус достатнім. Новий президент, очевидно,

³³ Гольман М. И. Монголия и Китай: переход к всеобъемлющим стратегическим отношениям. URL: <http://ru.journal-neo.org/2014/10/04/rus-mongoliya-i-kitaj-perehod-k-vseob-emlyushhim-strategicheskim-otnosheniyam/>

³⁴ Монголия намерена активизировать участие в ШОС // «РиаНовости» [офіційна сторінка]. 2014. 23 июня. URL: <http://ria.ru/world/20140623/1013143782.html>

³⁵ Планы Монголии по вступлению в ШОС: в стране взвешивают все за и против // «REGNUM» [офіційна сторінка]. 2018. URL: <https://regnum.ru/news/polit/2427257.html>

не згоден з попередником. Але оскільки у нього немає повноважень для винесення таких масштабних рішень, питання про вступ в ШОС було обговорено в парламенті. Поки парламент не виступив з офіційною заявою з цього питання, але деякі джерела стверджують, що рішення вже винесено і питання буде обговорюватися на Раді національної безпеки³⁶.

Відзначимо, в Монголії 24 червня 2020 р. пройшли чергові парламентські вибори, за підсумками яких сформований новий парламент з 76 членами. У ході обговорення член парламенту Тогмідін Доржханд запитав у кандидата на посаду глави МЗС Нямцеренгійн Енхтайван про те, чи вступить Монголія в ШОС і якої політики дотримуватиметься.

«Після призначення на пост міністра закордонних справ планую заснувати відділ з питань ШОС при Міністерстві закордонних справ. В останній раз, президент Монголії Халтмаагійн Баттулга під час своєї участі в саміті ШОС заявив, що буде вивчати питання, пов'язане зі збільшенням участі Монголії в ШОС»³⁷.

Асоціація держав Південно-Східної Азії. З 1998 р. Монголія почала брати активну участь у Регіональному форумі АСЕАН. У 2005 р. країна приєдналася до Договору про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії. Наразі, Монголія прагне стати партнером АСЕАН по діалогу³⁸.

З 1998 р. Монголія почала брати активну участь у Регіональному форумі АСЕАН. У 2005 р. країна приєдналася до Договору про дружбу і

³⁶ Плани Монголії по вступленню в ШОС: в стране взвешивают все за и против // «REGNUM» [офіційна сторінка]. 2018. URL: <https://regnum.ru/news/polit/2427257.html>

³⁷ Новый глава МИД Монголии: страна изучит вопрос о вступлении в ШОС // «REGNUM» [офіційна сторінка]. 2020. URL: <https://regnum.ru/news/polit/3005208.html>

³⁸ Instrument of Accession to the Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia by Mongolia Vientiane, 28 July 2005 // ASEAN Secretariat: official page. URL: <http://www.asean.org/communities/asean-political-security-community/item/instrument-of-accession-to-the-treaty-of-amity-and-cooperation-in-southeast-asia-by-mongolia-vientiane-28-july-2005-2>

співробітництво в Південно-Східній Азії. На даний момент, Монголія прагне стати партнером АСЕАН по діалогу³⁹.

У 2008 році відбувся важливий регіональний політичний інститут АРФ – один з найважливіших механізмів формування в АТР комплексної системи безпеки, який об'єднує 26 країн, у тому числі Росію, КНР, США, Японію, Індію, Пакистан, країни АСЕАН, а також Євросоюз.

На сесії глава монгольської делегації Д. Цогтбаатар виголосив коротку промову. У ній він, зокрема, схвалив зусилля, пропозиції та ідеї, висловлені в рамках АРФ щодо забезпечення безпеки і стабільності в регіоні і високо оцінив підсумки шестисторонніх переговорів з питань врегулювання ядерної проблеми Корейського півострова⁴⁰.

Держсекретар закордонних справ Монголії також згадав про двосторонню зустріч робочих груп з питань нормалізації відносин між Японією і КНДР, яка проходила в Улан-Баторі у вересні 2007 р. Він підтвердив готовність Монголії надати допомогу в організації робочих груп з питань забезпечення механізму системи миру і безпеки в країнах Північно-Східної Азії.

У рамках 15-ї ювілейної сесії монгольська делегація провела ділові зустрічі з міністром закордонних справ Австралії Стівеном Смітом, з секретарем з питань парламенту міністерства закордонних справ і міжнародної торгівлі Канади Діпаком Обрайтом. Глава МЗС Австралії привітав Монголію з успішним завершенням парламентських виборів, подякував за відкриття у м. Канберра монгольського посольства і висловив готовність у розвитку економічного співробітництва між двома країнами.

³⁹ Instrument of Accession to the Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia by Mongolia Vientiane, 28 July 2005 // ASEAN Secretariat [офіційна сторінка Секретаріату АСЕАН]. URL: <http://www.asean.org/communities/asean-political-security-community/item/instrument-of-accession-to-the-treaty-of-amity-and-cooperation-in-southeast-asia-by-mongolia-vientiane-28-july-2005-2>

⁴⁰ Монголія на 15-й сесії АСЕАН // «Zabinfo.ru» [офіційна сторінка Забайкальського інформаційного агентства]. 2008. 29 июля. URL: <http://zabinfo.ru/48849>

Діпак Обрайт висловив співчуття у зв'язку із загибеллю людей під час масових заворушень, що відбулися в ніч на 2 липня і схвалив відновлення законності і нормалізації обстановки в країні. Повідомивши про рішення відкриття представництва Канади в Улан-Баторі Обрайт висловив готовність укладення угоди про взаємну підтримку та захист інвестицій між двома країнами⁴¹.

У 2013 р. Міністр закордонних справ Монголії Л. Болд брав участь у 20-й сесії Регіонального форуму АСЕАН з безпеки (АРФ). У перший же день форуму глава МЗС Монголії провів двосторонні зустрічі з колегами з Філіппін, Туреччини, Республіки Корея, КНДР, РФ, Брунею, Індії та В'єтнаму.

У ході бесіди, зокрема, були порушені питання організації в найближчому часі візиту віце-міністра МЗС Росії в Монголію в рамках підготовки до майбутнього візиту глави уряду Монголії в Росію, введення взаємного безвізового режиму для громадян обох країн, які володіють дипломатичними і службовими паспортами.

Під час перерви роботи сесії міністр Л. Болд провів короткі зустрічі з главами МЗС Нової Зеландії, Індонезії, Таїланду, Австралії, Сінгапуру і Пакистану. На зустрічах сторони відзначили, що взаємні візити та переговори на вищому і високих рівнях мають важливе значення у зміцненні двосторонньої взаємодії. У свою чергу, міністр Л. Болд підтвердив прагнення Монголії налагодити тісну співпрацю з країнами АТР в рамках політики, спрямованої на цей регіон, а також взяти активнішу участь в економічній інтеграції і стати партнером по діалогу з АСЕАН⁴².

⁴¹ Глава МИД: Монголия работает, чтобы стать партнёром по диалогу с АСЕАН // «MONTSAME» [офіційна сторінка Монгольського національного інформаційного агентства]. 2013. 2 июля. – URL: <http://www.montsame.gov.mn/ru/index.php/politics/item/1377-2013-07-02-10-30-20>

⁴² Монголия на 15-й сессии АСЕАН. URL: <http://zabinfo.ru/48849>

У 2014 р. делегація на чолі з міністром закордонних справ Монголії Л. Болдом взяла участь на запрошення країни-голови АСЕАН в 48 зустрічі міністрів закордонних справ АСЕАН. У перший день зустрічі Л. Болд дав прес-конференцію для зарубіжних журналістів в центрі АСЕАН. Він надав детальну інформацію про політику Монголії в питаннях міжнародного та регіонального співробітництва і прокоментував політику і роботу Монголії, проведені нею в якості країни-партнера з переговорів з АСЕАН.

Журналісти Японії, Південної Кореї, Сінгапуру і М'янми цікавилися політикою відносин, яка вибудовується Монголією з її двома сусідами, також ініціативою монгольської сторони з питань безпеки в Північно-Східній Азії, і встановленням зв'язків з АСЕАН і з іншими міжнародними організаціями⁴³.

У цьому ж році члени парламенту Монголії Ц. Цолмон і Ж. Батзандан взяли участь у 35 Генеральній асамблеї Міжпарламентської асамблеї АСЕАН, що пройшла 15-19 вересня у В'єт'янні (Лаос). Монголія була запрошена Головою Національних зборів Лаосу Пані Ятхоту. Було зазначено, що Монголія прагне стати спостерігачем Міжпарламентської асамблеї Асоціації країн Південно-Східної Азії (АСЕАН)⁴⁴.

До 2015 р. АСЕАН планувала розширити свої рамки і сформувати самостійну одиницю – економічну співдружність АСЕАН, що дозволить збільшити дешевий товарообіг, а також активувати обмін обслуговуванням, інвестиціями та робочими силами. Для розширення рамок своєї організації 10 держав-членів АСЕАН поглиблюють співпраці з трьома «азіатськими гігантами» – Китаєм, Японією і Республікою Кореєю, і ця програма сьогодні

⁴³ MFA Press Statement: 15th ASEAN Plus Three Foreign Ministers' Meeting and Post-Ministerial Conferences, Nay Pyi Taw, Myanmar, 9 August 2014 // Ministry of Foreign Affairs Singapore [офіційна сторінка Міністерства закордонних справ Сінгапуру]. URL: http://www.mfa.gov.sg/content/mfa/overseasmission/asean/press_statements_speeches/2014/201408/press_20140809.html

⁴⁴ Монголія на 35-ой Генассамблее Межпарламентской ассамблеи АСЕАН // «MONTSAME» [офіційна сторінка Монгольського національного інформаційного агентства]. 2014. 22 сентября. URL: <http://ru.montsame.mn/politics/item/6304-35?tmpl=component&print=1>

називається «АСЕАН + 3». У перспективі, це буде найбільша в світі зона вільної торгівлі.

«АСЕАН + 3» позитивно вплине на регіональну економіку, допоможе дипломатичними шляхами вирішити спірні територіальні питання, нагальні для країн Східної Азії. При цьому ця співдружність вигідна і для країн, що розвиваються, таких як Монголія, інтереси яких на міжнародній арені намагаються пригнобити сусіди-наддержави.

Хоча, згідно зі статутом цієї організації, Монголія територіально не входить до складу країн Південно-Східної Азії, як країна Східної Азії може приєднатися до «АСЕАН + 3» і перетворити її в «АСЕАН + 4». У такому випадку країни АСЕАН, які прагнуть розширити свої рамки і зміцнити позиції, зустрінуть Монголію з розпростертими обіймами, а найголовніше, додадуть сили і швидкості економічному розвитку Монголії⁴⁵.

У 2017 р. з'явилися заяви, що Монголія прагне стати членом АСЕАН. Туреччина і Монголія бажають приєднатися до АСЕАН, заявив президент Філіппін Родріго Дутерте. Дутерте провів зустрічі з президентом Туреччини Реджепом Тайіпом Ердоганом і прем'єр-міністром Монголії Жаргалтулгином Ерденебатом на полях форуму з міжнародної співпраці в рамках стратегії «Один пояс - один шлях» в Пекіні у 2017 р.. Він також додав, що незважаючи на географічне положення Туреччини і Монголії, ці країни можна зарахувати до регіону АСЕАН⁴⁶.

Міністр закордонних справ Монголії Д.Цогтбаатар 2 серпня 2019 р. взяв участь в XXVI регіональному форумі АСЕАН (АРФ-26), що проходив у Бангкоку. У форумі взяли участь міністри закордонних справ країн АСЕАН і

⁴⁵ Paust S. Development via regional integration – Mongolia's chance for a prosperous future / Sebastian Paust // Asian Development Bank Institute [офіційна сторінка Інституту Азіатського банку розвитку]. 2014. April 18. URL: <http://www.asiapathways-adbi.org/2014/04/development-via-regional-integration-mongolias-chance-for-a-prosperous-future/>

⁴⁶ Турция и Монголия желают присоединиться к АСЕАН // The voice of Vietnam. 2017. URL: <https://vovworld.vn/ru-RU/>

країн по діалогу, а також представники країн-спостерігачів. У ході форуму глава зовнішньополітичного відомства Д. Цогтбаатар представив позицію Монголії з деяких актуальних питань регіональної та міжнародної політики і безпеки, висловив свою позицію щодо напрямків розвитку форуму на майбутнє.

У своєму виступі міністр Д. Цогтбаатар зазначив, що цей форум за останні два десятиліття грає важливу роль в зміцненні співпраці в області безпеки і оборони в АТР, підкресливши, що він став основним механізмом обговорення політичних питань і питань безпеки в регіоні, і запропонував організувати неофіційну зустріч глав МЗС країн АСЕАН в рамках форуму. Він також наголосив на важливості участі молоді в подоланні нетрадиційних загроз і викликів в світі, представив ініціативи Монголії щодо активізації залучення молоді⁴⁷.

Уже протягом багатьох років Монголія прагне нарощувати зусилля для приєднання до організації АТЕС. Улан-Батор подав відповідну заявку ще в 1993 р. Зараз, Монголія відповідає всім вимогам АТЕС від 1997 р.

У рамках ШОС, де Монголія має статус спостерігача, її небажання перейти в постійні члени пояснюється монгольськими експертами якимись політичними причинами – побоюваннями Улан-Батора знову потрапити під «російсько-китайський прес» або небажанням занадто віддалитися від «третьої опори» – США, Японії, Південної Кореї. У випадку з АТЕС ці аргументи не працюють. Форум, як відомо, має різні центри тяжіння і орієнтований виключно на торгово-економічну лібералізацію⁴⁸.

На думку керівництва держави, монгольська економіка може зробити певний внесок у розвиток організації. Країна, багата природними ресурсами, вважається проте однією з найбільш бідних у світі.

⁴⁷ Ариунбаяр Б. Министр иностранных дел принял участие в 26-м региональном форуме стран АСЕАН // MONTSAME News Agency. 2019. URL: <https://www.montsame.mn/ru/read/196999>

⁴⁸ Там само.

Разом з тим у 2013 р. під час проведення спеціального брифінгу в ході ділового форуму на індонезійському острові Балі, глава МЗС Монголії Лувсанвандан Болд, навів статистику Міжнародного валютного фонду, який прогнозує Улан-Батору на цей рік один з найвищих економічних показників зростання у світі – 14%. А два роки тому темпи зростання ВВП становили 17,5%.

Як розповів глава МЗС, подібні цифри досягаються багато в чому завдяки активному розвитку вугільної промисловості, що займає майже 22% в загальному обсязі національної економіки. За оцінками експертів, до 2017 р. Монголія стане одним з найбільших постачальників на світовий ринок коксівного вугілля – понад 50 млн. тонн⁴⁹.

У листопаді 2014 р. Монголія вперше бере участь у сесії АТЕС на рівні глави держави в особі Президента Монголії Цахіягійна Елбегдоржа. Сесія проходила 8-11 листопада 2014 р. в Пекін.

Нагадаємо, що у рамках зустрічі на вищому рівні АТЕС за ініціативою Голови КНР Сі Цзіньпіна були організовані переговори на тему «Зміцнення інфраструктурних партнерських відносин», куди були запрошені глави шести країн-сусідів Китаю, в тому числі Президент Монголії Ц. Елбегдорж, який виступив на форумі з промовою.

Ц. Елбегдорж підкреслив, що «Монголія повністю підтримує цілі та принципи АТЕС і (у зв'язку з інтересом до співпраці з цією організацією з 1993 р.) висловлює інтерес до вступу Монголії в члени АТЕС». Також президентом було зазначено, що «на прикладі економіки країн-членів АТЕС Монголія продовжує працювати над «Планом лібералізації торгівлі та інвестицій», розроблений у 2000 р.. Близько 80% загального зовнішньоторговельного

⁴⁹ Монголія за приєднання до організації АТЭС // «MoscowMongols» [офіційна сторінка]. 2013. 8 жовтня. URL: <http://www.moscowmongols.com/2013/10/08/mongoliya-zaprisoedinenie-k-organizacii-ates.html>

обороту і близько 70% іноземних інвестицій в економіку країни припадає на країни-члени АТЕС».

Також президентом було аргументовано прагнення країни вступити до даної організації, так як, Монголія бере участь у багатьох міжнародних засіданнях і форумах, і є членом багатьох міжнародних організацій, у тому числі належить «Азіатсько-Тихоокеанської регіональної групи ООН»⁵⁰.

Хоча Монголія і не має виходу до моря, вона бачить свої можливості, свою перевагу і вихід на економічний рівень країн АТР з використанням географічного розташування, спираючись на транспортну інфраструктуру, яка пов'язує Азію з Європою найкоротшим шляхом. Сьогодні, коли істотно зростає товарообіг між Азією та Європою, між Китаєм і Росією, використовуючи свою географічну перевагу, Монголія зацікавлена в обслуговуванні двох своїх сусідів у торговельній і транспортній сферах, крім цього, у проведенні через територію Монголії спільно зі своїми країнами-сусідами транспортного коридору між Азією і Європою, а також в активній участі в регіональній логістичній мережі⁵¹.

У грудні 2014 р. в Улан-Баторі відбувся Міжнародний семінар з проблематики розширення складу учасників форуму АТЕС та перспектив приєднання до нього Монголії в якості постійного учасника. Росія і Китай ще раз підтвердили готовність підтримати вступ Монголії в члени АТЕС. Росія підтверджує підтримку планів Монголії щодо вступу в АТЕС після зняття мораторію на прийом нових членів. Російська сторона вітала ініціативні кроки Монголії на міжнародній і регіональній арені, підвищення її ролі в системі

⁵⁰ China supports Mongolia to join APEC // Xinhua News Agency [офіційна сторінка Інформаційного агентства «Сінхуа»]. 2014. August 8. URL: http://news.xinhuanet.com/english/china/2014-11/08/c_133774891.htm

⁵¹ Глава Монголии: Монголия полностью поддерживает цели и принципы АТЭС // Интернет-журнал «Asia Russia Daily» [офіційна сторінка]. 2014. 11 ноября. URL: <http://asiarussia.ru/news/4929/>

міждержавних відносин, у тому числі серед країн, що не мають виходу до моря⁵².

Організація з безпеки та співробітництва у Європі. Монголія тривалий час була Азіатським партнером ОБСЄ по діалогу. Під час XVIII ради міністрів закордонних справ країн ОБСЄ, що пройшов 6-7 грудня 2011 р. у Вільнюсі, було висловлено позитивне рішення щодо розширення ОБСЄ та прийняття МНР як 57 члена організації. Рішення про вступ Монголії в організацію було прийнято на основі консенсусу⁵³.

Під час XVIII ради міністрів закордонних справ країн ОБСЄ, що пройшов 6-7 грудня 2011 р. в столиці Литви Вільнюсі такі країни, як США, деякі країни ЄС, а також Канада, Люксембург, Норвегія та інші, які носять звання «союзників» всередині ОБСЄ, деякі країни Центральної Азії, такі як Туреччина, Казахстан і Киргизстан, позитивно прийняли заяву Монголії, висловивши згоду про розширення ОБСЄ та прийняття Монголії як 57 члена своєї організації. Рішення про вступ Монголії в організацію було прийнято на основі консенсусу⁵⁴.

6 грудня 2012 р. Монголія вперше взяла участь в міністерському засіданні ОБСЄ в якості повноправного члена організації.

В Улан-Баторі пояснюють вступ в ОБСЄ тим, що це відкриває перед Монголією ще одну можливість для розвитку рівноправного співробітництва як з Росією, так і з США та ЄС. Крім того, певну роль зіграло бажання монгольського керівництва зміцнювати демократичні інститути, впроваджувати європейські стандарти в правоохоронній системі. Однак провідним мотивом

⁵² Mongolia Hosts Two-Day Workshop Meeting to Join Asia-Pacific Economic cooperation // InfoMongolia.com [офіційна сторінка Монгольського новинного інтернет-порталу]. 2014. December 2. URL: <http://www.infomongolia.com/ct/ci/8687>

⁵³ Europe Moves East: Mongolia Joins the OSCE 2012. November 6. // International Peace Institute: official page. URL: <http://theglobalobservatory.org/2012/11/europe-moves-east-mongolia-joins-the-osce/>

⁵⁴ Там само.

стало бажання знайти нову опору для зовнішньополітичного курсу країни. ОБСЄ як організація в даному випадку виступає в ролі «третього сусіда» Монголії.

Певну роль тут зіграли також дипломатичні зусилля США. Вашингтон лобіював заявку Монголії, і зробив все, щоб її розгляд державами-членами ОБСЄ пройшов максимально швидко. В останні роки США прагнуть посилити свої позиції в Монголії. Бачачи зростаючу залученість Китаю в економічні проекти в цій країні, американці намагаються перешкодити тіснішим зв'язкам Улан-Батора з Пекіном⁵⁵.

Членство в ОБСЄ повністю відповідає політиці «третього сусіда», тому відкриває перед Монголією ще одну можливість для розвитку рівноправного співробітництва з РФ, США і ЄС. Іншими словами, увага і інтереси безпеки країн ЄС в Монголії, безсумнівно, з'являться. Плюс до цього відкриється можливість зміцнення демократії, прав людини і вільної економіки в країні, вивчення їх досвіду і передачі монгольського іншим країнам.

У міру розвитку відносин Монголії з країнами ЄС зростає й інтерес цих країн до Монголії. Хоча з одного боку в цьому є економічний фактор, з іншого боку їх інтерес пов'язаний з їх політичним інтересом зміцнення в Центральній і Північно-Західній Азії стабільної і демократичної країни. Одним словом, тут перетинаються всебічні інтереси⁵⁶.

У рамках впровадження і поширення в нашій країні європейських стандартів членство в ОБСЄ надасть Монголії можливість підтримки демократичної інституції, поліпшення прикордонного менеджменту, зміцнення

⁵⁵ Інтерв'ю Чрезвычайного и Полномочного посла Монголии в Австрии Ж.Энхсайхана. URL: http://www.irkobl.ru/sites/mongolpred/cooperation/articles_coop/intervyu_chrezvychaynogo_i_polnomochnoغو_posla_mongolii_v_avstrii_zh_enkhsaykhana.php

⁵⁶ OSCE parliamentary assembly president pays visit to Mongolia // «MONTSAME» [офіційна сторінка Монгольського національного інформаційного агентства]. 2013. April 12. URL: <http://www.montsame.gov.mn/en/index.php/politics/item/448-osce-parliamentary-assembly-president-pays-visit-to-mongolia>

потужності поліцейських органів, підвищення участі цивільних і соціальних організацій.

Також членство Монголії в ОБСЄ означає, що кордони країн-членів даної організації стануть безпосередньо пов'язані з кордоном Китаю, що дозволить Монголії стати мостом, що з'єднує Азію і Європу, адже економічно найкоротший шлях пролягає якраз через Монголію, що також дозволить співпрацювати зі країнами ОБСЄ в області транзитного транспортування.

Можна сказати, що інтереси Монголії в розвитку в своїй країні цінностей демократії та вільної економіки і інтереси країн-членів ОБСЄ взаємовигідного співробітництва в основному збігаються⁵⁷. ОБСЄ займається сприянням підвищенню згуртованості громад та просуванню регіонального співробітництва і взаєморозуміння серед молоді в країнах Центральної Азії, Афганістані та Монголії через Центрально-азійську молодіжну мережу і через Курс для молодих радників зі стратегічного планування.

27 вересня 2018 р. у ході участі в загальних дебатах в рамках 73-ї сесії Генеральної асамблеї в штаб-квартирі ООН міністр зовнішніх зв'язків Д.Цогтбаатар зустрівся з Генеральним секретарем ОБСЄ Томасом Гремінгером і обмінявся думками з питань співпраці сторін.

Сторони заявили готовність в зміцненні співпраці між Монголією і ОБСЄ у сфері комп'ютерної безпеки, боротьби зі злочинністю з відмивання грошей і торгівлі людьми, навчанні монгольських студентів в академії ОБСЄ в Бішкеку. Глава зовнішньополітичного відомства повідомив про те, що ведеться підготовка до організації заходу до 50-річчя міжнародної неурядової організації

⁵⁷ Mongolia will Chair the OSCE Forum for Security Cooperation // The Official website of Embassy of Mongolia in Australia. [офіційна сторінка сайту Посольства Монголії в Австралії]. 2014. URL: <http://www.mongolianembassy.org.au/archives/2340>

в країні Азіатської буддійської конференції за мир звернувся з проханням про співпрацю і надання підтримки в проведенні даного заходу⁵⁸.

Отже, підсумовуючи викладене у третьому розділі, узагальнимо:

⁵⁸ О встрече главы МИД Монголии с Генсеком ОБСЕ // Монголия Сейчас. 2018. URL: <http://www.mongolnow.com/o-vstreche-glavy-mid-mongolii-s-gensekom-obse/>

По-перше, Монголія активно співпрацює із глобальними та транснаціональними інтеграційними утвореннями. Монголія є членом ООН з 27 жовтня 1961 р. Ставши одним з повноправних партнерів Міжнародного співтовариства Монголії випала можливість приєднатися до інших організацій системи ООН та міжнародних договорів. За минулі 10 років Монголія стала членом понад 70 міжнародних міжурядових і регіональних організацій, зокрема і ЮНЕСКО. Членство Монголії в СОТ (з 1997 року) безумовно принесло їй позитивні зрушення у економіці, покращення торговельного та інвестиційного клімату для створення конкурентоспроможної економіки. Монголія має намір розвивати співробітництво з НАТО в рамках затвердженої нової програми партнерства, яке спрямоване на зміцнення взаєморозуміння шляхом консультацій і співпраці, засноване на загальній прихильності справі миру, демократії, прав людини, верховенства права і міжнародної безпеки.

По-друге, Монголія є активним учасником процесів регіональної інтеграції на теренах АТР. Монголія стала державою-спостерігачем ШОС в 2004 р. та прагне стаи повноправним членом організації. З 1998 р. Монголія почала брати активну участь у Регіональному форумі АСЕАН. Також слід відзначити, що Монголія є членом ОБСЄ, хоча географічно не належить до регіону. Монголія тривалий час була Азіатським партнером ОБСЄ по діалогу, а 2011 році у Вільнюсі було висловлено позитивне рішення щодо розширення ОБСЄ та прийняття МНР як 57 члена організації.

ВИСНОВКИ

Внаслідок проведення даного дослідження автором досягнуто таких *результатів*:

1. Використану у магістерській роботі літературу можна умовно класифікувати за країнознавчим критерієм виділяючи такі групи як: як праці вітчизняних науковців, праці монгольських дослідників, праці західних та азійських вчених, а також роботи російських авторів. Висвітлюючи стан наукової розробки проблеми, автор звертає увагу на відсутність у вітчизняній науці комплексного дослідження з даної проблематики, що стає підсиле актуальність тематики дослідження для вітчизняної наукової школи.

Джерельна база дослідження і досить ґрунтовною та об'єктивною, що дозволяє висвітлити основні питання у реалізації зовнішньополітичної стратегії Монгольської Народної Республіки. У магістерській роботі використано п'ять груп джерел: офіційні документи глав держав, урядів та міжнародних організацій; виступи, інтерв'ю та промови державних діячів; інформація з офіційних сайтів міжнародних організацій, державних органів; статистична інформація; публікації ЗМІ.

2. Охарактеризовано понятійно-категоріальний апарат дослідження. Зокрема, виявлено вагомість використання таких категорій для аналізу зовнішньої політики Монголії крізь призму концепту «третього сусіда» - «баланс сил», «зовнішня політика», «геополітичний код держави», що імплементують специфіку реалізації зовнішньополітичних ініціатив Монголії. Під концепцією «третього сусіда» варто розуміти концепт, який з'явився у зовнішньополітичній стратегії Монголії в серпні 1990 р. під час візиту державного секретаря США Джеймса А. Бейкера, який у своїй промові підтримав перші вільні вибори в Монголії і запропонував США як «третього

сусіда» Монголії, та позначає співпрацю Монголії з «третім сусідом» - країною чи організацією, окрім РФ та КНР.

Під час проведення дослідження були використані такі принципи: об'єктивності, конкретності, термінологічний та системний принципи, також автор керувався інформаційним, компаративним та інституційним, комплексним та аксіологічним підходами. Дані принципи та підходи допомагають виділити взаємозалежність між концептуальною основою зовнішньої політики Монголії та її детермінантами геополітичного середовища і особливостями позиціонування на міжнародній арені.

Сукупність загальнонаукових та спеціальних методів, застосування яких забезпечило об'єктивний, всебічний аналіз досліджуваного предмету, достовірність отриманих результатів. Аналіз підходів до розуміння сутності концепції «третього сусіда» у зовнішньополітичній стратегії Монголії здійснювався із використанням діалектичного і системного методів. Використання методу системного аналізу міжнародних відносин і зовнішньої політики дозволило автору вивчити зовнішньополітичну діяльність Монголії як комплексний процес, виявити фактори, що впливали на формування зовнішньополітичних пріоритетів цієї країни. Застосування історико-логічного методу, індукції та дедукції дало змогу дослідити засади концепції «третього сусіда» у зовнішньополітичній стратегії Монголії. Емпіричною основою дослідження став аналіз нормативно-правових актів, які розкривають зміст концепції «третього сусіда» у зовнішньополітичній стратегії Монголії.

3. Охарактеризовано концепцію «третього сусіда» у системі зовнішньої політики та виявити трансформації геополітичного коду Монголії. Сучасна Монголія – один з найбільш вдалих прикладів щодо швидкої та успішної трансформації з колишньої соціалістичної в сучасну демократичну країну з багатопартійною політичною системою, ринковою економікою та відкритою зовнішньою політикою.

4. Розглянуто політико-дипломатичний та безпековий напрям у взаємодії Монголії з державами «третіми-сусідами». Нині Монголія активно підтримує контакти із сусідами у різних галузях. Проте, визначаючи перспективи їх розвитку, керівництво країни враховує політику та РФ, та КНР у монгольському напрямку. В разі виникнення будь-яких російсько-китайських протиріч Монголія займатиме позицію неутручання та нейтралітету доти, доки ці розбіжності не торкнуться її життєво важливих інтересів.

Виявлено, що розташування Монголії серед двох великих держав автоматично робить її об'єктом їхнього впливу, залучаючи до процесів міжнародно-політичного масштабу. Геополітичне розташування Монголії виступає важливим фактором пильної уваги до неї з боку третіх країн, насамперед США, Японії, Південної Кореї, країн ЄС.

Поряд з Росією та Китаєм активним гравцем у геополітичній боротьбі вплив на Монголію є т.зв. "третій сусід", представлений поруч позарегіональних держав – США, Японією, Південною Кореєю, країнами ЄС. Прагнучи розвивати та поглиблювати процес демократизації, монгольське керівництво так чи інакше орієнтоване на досвід провідних демократій Заходу, що виступають для Монголії головними експертними та кваліфікаційними центрами. Більше того, позиціонування себе на міжнародній арені як розвиненої демократії для Монголії є засобом забезпечення національної безпеки, суверенітету, економічного розвитку та міжнародного престижу. У зв'язку з цим безперечно те, що фактор «третього сусіда» надає постійний вплив на політичний процес у Монголії.

5. Встановлено, що потреби соціально-економічного розвитку Монголії, який ґрунтується на ринкових механізми, зобов'язують її бути активним учасником світових інтеграційних процесів. Роль Китаю в політичному процесі сучасної Монголії вкрай суперечлива. Без співпраці з південним сусідом у політичній, економічній, науково-культурній, освітній сферах не мислимо

майбутнє Монголії. Більше того, значення КНР в економіці Монголії в найближчі роки швидше за все буде тільки зростати, незалежно від внутрішньополітичних процесів у самій країні. Проте саме з Китаєм пов'язуються найнегативніші сценарії майбутнього монгольської державності та монгольської нації. В результаті монгольське керівництво змушене постійно балансувати між торгово-економічними інтересами країни та громадськими настроями. Дані обставини стимулюють збереження інтересу Монголії до відносин з іншими країнами, включаючи Росію, США, Японію, які покликані збалансувати китайський вплив.

6. Проаналізувано участь Монголії у глобальних та транснаціональних інтеграційних процесах. Монголія є єдиною у світі державою з всеосяжними стратегічними партнерськими відносинами. Монголія у своїй зовнішньої політики відкрито проголосила, що вона буде дружньо ставитися до всіх країн світу, розвивати взаємовигідну співпрацю, вносити свій внесок у вирішення нагальних проблем, із якими стикається світова спільнота.

У міру посилення економічного потенціалу Монголії збільшуються її можливості для нарощування багатостороннього та взаємовигідного співробітництва з усіма країнами АТР у гірничорудній галузі, у сферах енергетики та інфраструктури. Монголія надалі активніше працюватиме і співпрацюватиме для забезпечення миру та безпеки в Азії. А також активізує співпрацю з країнами, що провадять діяльність заради розвитку, процвітання народів.

Під час X саміту АСЕМ більшістю голосів Монголія обрана наступним організатором та головою міжнародного форуму у 2016 р. Монголії це означає, що висока оцінка її зовнішньої політики набула реального підтвердження. Проведення саміту АСЕМ є справою честі для кожної країни, а також накладає велику відповідальність. Особливістю проведення XI форуму АСЕМ є те, що він стане ювілейним: відзначатиметься 20-річчя від дня утворення даної

організації. Монголія є країною АТР не тільки в географічному, а й політичному плані. При участі у всіх форумах та заходах різних міжнародних організацій, у тому числі і ООН, Монголія завжди належить до країн АТР. У Монголії немає виходу до моря, але її географічне місцезнаходження має власні переваги, тому що через неї проходить самий короткий маршрут між Східною Азією та Європою. Тому дана перевага надає величезну можливість для економічного співробітництва країн АТР із Європою.

7. Розкрито співробітництво Монголії з регіональними інтеграційними об'єднаннями. Починаючи з 1991 р. є членом Азіатського банку розвитку (АБР), Світового банку, Міжнародної фінансової корпорації (МФК) та МВФ. У 1997 р. Монголія вступила до СОТ, у 1998 р. вона приєдналася до регіонального форуму АСЕМ. У Монголії ведеться робота над складанням індивідуального плану дій у рамках програми торговельно-інвестиційної лібералізації, яка була затверджена в 1995 р. в Осаці (Японія). Монголія прагне розширення своєї діяльності в дослідницьких центрах регіону, таких як Рада з тихоокеанського економічного співробітництва (СТЕС), причому в 2000 році вона стала асоційованим членом СТЕС. В даний час Монголія бере участь у діяльності АТЕС за 4 основними напрямками на правах гостя: зовнішня торгівля, енергетика, туризм і транспорт. Монголія є однією з найстрімкіших економік серед країн АТР. Монголія зацікавлена у партнерстві з країнами – членами АСЕАН та участі у заходах у Східній Азії на найвищому рівні. Зокрема, Монголія у 2005 р. приєдналася до Договору про дружбу та співпраці АСЕАН, головному політичному документу Асоціації, ставши таким чином, як та Росія, партнером АСЕАН з політичного діалогу. Під час переговорів Монголії з країнами АСЕАН триває пошук форм взаємовигідного торговельно-економічного співробітництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Офіційні документи глав держав, урядів та міжнародних організацій

1. «Ашигт малтмалын тухай» бол Монгол Улсын хууль 2006 (Закон Монголії «Про мінеральні ресурси» 2006) / Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн (Національний інститут права).. URL: <https://legalinfo.mn/mn/detail/63>
2. Договор о дружественных отношениях и сотрудничестве между Российской Федерацией и Монголией от 20 января 1993 года // Сайт посольства Российской Федерации в Монголии. URL: http://www.mongolia.mid.ru/90years_1.htm
3. Конституция Монголии 1992 года. // Сайт Великого Государственного Хурала: официальный сайт. URL: <http://www.parliament.mn/en/law/categories/2541/pages/4428>
4. Agreement on Trade and Economic Cooperation between the European Economic Community and Its Member States and Mongolia // Investment Policy Hub: official site. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/treaty-files/2418/download>
5. Concept of Mongolia's foreign policy // Ministry of Foreign Affairs and Economic Cooperation of Mongolia: official page. URL: http://mfa.gov.mn/index.php?option=com_content&view=article&id=80%3Aii-&catid=36%3A2009-12-20-21-52-14&Itemid=55&lang=enMongolia's
6. Country Strategy Paper 2002-2006 & Tacis National Indicative Programme 2002-2003. Mongolia // European External Action Service. URL: http://www.eeas.europa.eu/mongolia/csp/02_06_en.pdf
7. Decision No. 2/12, Accession of Mongolia to the OSCE // OSCE: official page. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/6/97439.pdf>

8. Executive Summary UNESCO World Heritage Centre – Mongolia // UNESCO: official page. URL: <https://whc.unesco.org/uploads/nominations/1382.pdf>
9. EU-Mongolia Partnership and Cooperation Agreement // European Parliament: official page. URL: <https://www.europarl.europa.eu/delegations/en/eu-mongolia-partnership-and-cooperation-/product-details/20200408DPU25247>
10. Mongolia's Constitution of 1992 with Amendments through 2001 // The Constitute website. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Mongolia_2001.pdf?lang=en
11. Mongolian Government Reform Programme // Policy Documentation Center. URL: http://pdc.ceu.hu/archive/00003928/01/final_report_eng.pdf
12. Mongolia - European Community Strategy Paper 2007-2013. SP Mongolia EN - 23-02-2007. 42 p.
13. Mongolia - United States of America Trade and Investment Treaty, 1994 / United nations conference on trade and development: official website. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/treaties/bit/2577/mongolia---united-states-of-america-bit-1994->
14. Mongolia - United States of America Trade and Investment Framework Agreement, 2004. URL: https://ustr.gov/archive/Document_Library/Press_Releases/2004/July/United_States_Mongolia_Sign_Bilateral_Trade_Investment_Framework_Agreement.html
15. NATO and Mongolia agree programme of cooperation 2012. March 23. // NATO [офіційна сторінка Організації Північноатлантичного договору]. URL: http://www.nato.int/cps/en/SID-68F6DCD5F57A498D/natolive/news_85430.htm?selectedLocale=en
16. The Concept of National Security of Mongolia 2010 // Ministry of Foreign Affairs of Mongolia: official website.. URL:

http://www.mfa.gov.mn/index.php?option=com_content&view=category&id=35&Itemid=54&lang=en

17. Transparency in Matters Related to International Trade and Investment between the United States of America and Mongolia. 2013 / Office of the United States Trade Representative: official website. URL: <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/press-releases/2013/september/united-states-mongolia-sign-transparency-agreeme>

18. UNESCO's Copyright Activities and Mongolia // ACCU [офіційна сторінка Азіатсько-Тихоокеанського культурний центр у справах ЮНЕСКО]. URL: http://www.accu.or.jp/appreb/10copyr/pdf_ws0610/c2_01.pdf

Виступи, інтерв'ю та промови державних діячів

19. Выступление Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова в ходе совместной пресс-конференции с Министром иностранных дел Монголии Б.Батцэцэг по итогам переговоров, Москва // МИД РФ: официальный сайт. 2001. 1 июня. URL: https://www.mid.ru/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/4759892

20. Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел России С.В.Лаврова в ходе совместной пресс-конференции по итогам переговоров с Министром внешних сношений Монголии Ц.Мунх-Оргилом, Москва // МИД РФ: официальный сайт. 2017. 13 февраля. URL: https://www.mid.ru/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/2639541

21. Интервью Чрезвычайного и Полномочного посла Монголии в Австрии Ж. Энхсайхана. URL: http://www.irkobl.ru/sites/mongolpred/cooperation/articles_coop/intervyu_chrezvychaynogo_i_polnomochnogo_posla_mongolii_v_avstrii_zh_enkhsaykhana.php

22. Baker Addresses the Mongolian Parliament // The New York Times: official page. 1991. July 27. URL: <https://www.nytimes.com/1991/07/27/world/baker-addresses-the-mongolian-parliament.html>

23. Deputy Foreign Minister meets Ambassador of France // MONTSAME News Agency: official page. 2021. October 5. URL: <https://montsame.mn/en/read/277037>

24. President Bush and President Enkhbayar of Mongolia Sign the Millennium Challenge Corporation Compact (Released by the White House Office of the Press Secretary) // U.S. Department of State^ official page. 2007. URL: <https://2001-2009.state.gov/e/eeb/rls/rm/2007/93796.htm>

25. Remarks by Prime Minister in the Mongolian Parliament Ulan Bataar /Narendra Modi 17.05.2015. URL: <https://www.narendramodi.in/remarks-by-prime-minister-in-the-mongolian-parliament-ulan-bataar-91743>

26. Statement by President on the Presidential Election in Mongolia. 27.06.13. // IIP Digital. US Department of State. URL: <http://iipdigital.usembassy.gov/st/english/texttrans/2013/06/20130628277812.html#axzz3VJsA1ddd>

27. WTO Trade Policy Review: Mongolia // WTO: official page. 2021. January 20. P. 6. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tp_r_e/s406_e.pdf

Інформація з офіційних сайтів міжнародних організацій, державних органів

21. Монгол, Японы харилцаа // Монгол Улсаас Япон Улсад Суугааэлчин сайдын яам (Монгольско-японські відносини // Сайт посольства Монголії в Японії). URL: <http://tokyo.embassy.mn/index.php?moduls=12>

22. Accession of Mongolia – WTO // WTO: official page. URL: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/WT/ACC/MNG10>.

pdf&Open=True\$ WTO Trade Policy Review: Mongolia // WTO: official page. 2021. January 20. P. 6. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s406_e.pdf

23. Europe Moves East: Mongolia Joins the OSCE // International Peace Institute: official page. 2012. November 6. URL: <http://theglobalobservatory.org/2012/11/europe-moves-east-mongolia-joins-the-osce/>

24. Instrument of Accession to the Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia by Mongolia Vientiane, 28 July 2005 // ASEAN Secretariat: official page. URL: <http://www.asean.org/communities/asean-political-security-community/item/instrument-of-accession-to-the-treaty-of-amity-and-cooperation-in-southeast-asia-by-mongolia-vientiane-28-july-2005-2>

25. NATO Relations with Mongolia // NATO: official site. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_85297.htm

26. MFA Press Statement: 15th ASEAN Plus Three Foreign Ministers' Meeting and Post-Ministerial Conferences, Nay Pyi Taw, Myanmar, 9 August 2014 // Ministry of Foreign Affairs Singapore [офіційна сторінка Міністерства закордонних справ Сінгапуру]. URL: http://www.mfa.gov.sg/content/mfa/overseasmission/asean/press_statements_speeches/2014/201408/press_20140809.html

27. Mongolia and the United Nations // Permanent Mission of Mongolia to the United Nations: official page. URL: <http://www.un.int/mongolia/mongolia/mongolia-and-united-nations-0>

28. Press Conference by UNESCO, Mongolia Mission on United Nations Day Concert. URL: http://www.un.org/press/en/2011/111027_Concert.doc.htm

29. Relations between Turkey and Mongolia / The website of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye. URL: <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-mongolia.en.mfa>

30. Trade policy review report by the secretariat Mongolia // World Trade Organisation: official page. 2021. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s406_e.pdf

31. Trade and Investment / Embassy of Mongolia to the United States of America (Торговля та інвестиції / Офіційний сайт посольства Монголії у Сполучених Штатах Америки). URL: <http://mongolianembassy.us/trade-and-investment/#.YqSQLahBxPY>

32. U.S.-Mongolia relations / U.S. Department of State: official website. <https://www.state.gov/u-s-relations-with-mongolia/#:~:text=U.S.%2DMONGOLIA%20RELATIONS,relationship%20to%20a%20Strategic%20Partnership.>

Статистична інформація

33. Торговые данные Монголии 2019 / UN Comtrade. URL: <https://comtrade.un.org/data/>.

34. Mongolia's foreign trade review // Монголбанк - Олон нийтийн боловсрол. URL: <http://www.mongolbank.mn/documents/statistic/externalsector/tradebalancereview/2014/201408e.pdf>

Публікації ЗМІ

21. 57-летие вступления Монголии в ЮНЕСКО // «Монголия Сейчас». URL: <http://www.mongolnow.com/57-letie-vstupleniya-mongolii-v-yunesko/>

22. Антикоррупционные реформы в Монголии. URL: <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/MONGOLIA-MonitoringReport-RUS.pdf>

23. ВТО потребовала от Монголии диверсифицировать экономику // «RUGNUM». 2018. URL: <https://regnum.ru/news/economy/2506121.html>

24. Глава Монголии: Монголия полностью поддерживает цели и принципы АТЭС // Интернет-журнал «Asia Russia Daily» [офіційна сторінка]. 2014. 11 ноября. URL: <http://asiarussia.ru/news/4929/>
25. Исполнительный директор Международного аналитического центра Think Tank НВМРС выступил на 74-й сессии ГА ООН // «CentralAsia.media». 2019. URL: <https://centralasia.media/print:1584217>
26. Монголию в НАТО, НАТО в Монголию // News Mongolia: official page. 2014. 22 сентября. URL: <http://www.newsmongolia.net/news/mongoliya-v-nato-nato-v-mongoliyu/>
27. Монголия на 15-й сессии АСЕАН // «Zabinfo.ru» [офіційна сторінка Забайкальского інформаційного агенства]. 2008. 29 июля. URL: <http://zabinfo.ru/48849>
28. Монголия присоединилась к плану BEPS ОЭСР // «Записки об офшорах». 2018. URL: https://offshore.su/blog/offshore_news/mongoliya-prisoedinilas-k-planu-beps-oesr.html
29. Монголия за присоединение к организации АТЭС // «MoscowMongols» [офіційна сторінка]. 2013. 8 октября. URL: <http://www.moscowmongols.com/2013/10/08/mongoliya-za-prisoedinenie-k-organizacii-ates.html>
30. Монголия на 35-ой Генассамблее Межпарламентской ассамблеи АСЕАН // «MONTSAME» [офіційна сторінка Монгольского национального інформаційного агенства]. 2014. 22 сентября. URL: <http://ru.montsame.mn/politics/item/6304-35?tmpl=component&print=1>
31. Монголия намерена активизировать участие в ШОС // «РиаНовости» [офіційна сторінка]. 2014. 23 июня. URL: <http://ria.ru/world/20140623/1013143782.html>
32. Монголия направит свой миротворческий контингент из 113 военнослужащих в Афганистан // «TAG News». 2018. URL:

<https://aftag.info/ru/news/mongoliya-napravit-svoy-mirotvorcheskiy-kontingent-iz-113-voennosluzhashchikh-v-afganistan->

33. Монголия подарила ООН новое здание // «Asia Russia Daily» 2011. 11 сентября. URL: <http://asiarussia.ru/news/4215/>

34. Служба и самоотверженность: Монголия задает высокие стандарты миротворчества// Новости ООН. 2018. URL: <https://news.un.org/ru/story/2018/03/1325522>

35. Сотрудники ООН пожертвуют зарплату Монголии // «REGNUM». 2020. URL: <https://regnum.ru/news/polit/2871071.html>

36. Турция и Монголия желают присоединиться к АСЕАН // The voice of Vietnam. 2017. URL: <https://vovworld.vn/ru-RU/>

37. ЮНЕСКО подтверждает свою позицию по монгольским ГЭС // Bellona. 2018. URL: <https://bellona.ru/2017/07/07/unesco-baikal/>

38. China supports Mongolia to join APEC // Xinhua News Agency [офіційна сторінка Інформаційного агентства «Сінхуа»]. 2014. August 8. URL: http://news.xinhuanet.com/english/china/2014-11/08/c_133774891.htm

39. Mongolia Hosts Two-Day Workshop Meeting to Join Asia-Pacific Economic cooperation // InfoMongolia.com [офіційна сторінка Монгольського новинного інтернет-порталу]. 2014. December 2. URL: <http://www.infomongolia.com/ct/ci/8687>

40. Mongolia president appeals to U.S. for trade to protect democracy // Reuters: official page. 2018. URL: <https://www.reuters.com/article/us-mongolia-president-usa-idUSKCN1GP0PI>

41. Mongolia Remains Key to US Strategy in Asia // Asia Pacific Memo [офіційна сторінка Інтернет-журналу]. 2012. September 13. URL: <http://www.asiapacificmemo.ca/mongolia-remains-key-to-us-strategy-in-asia>

42. OSCE parliamentary assembly president pays visit to Mongolia // «MONTSAME» [офіційна сторінка Монгольського національного

інформаційного агентства]. 2013. April 12. URL:
<http://www.montsame.gov.mn/en/index.php/politics/item/448-osce-parliamentary-assembly-president-pays-visit-to-mongolia>

43. U.S., Mongolia Celebrate Signing of \$350 Million MCC Compact to Address Impending Water Crisis // MMC. September 20, 2018. URL:
<https://www.mcc.gov/news-and-events/release/release-092018-us-mongolia-joint-declaration>

ЛІТЕРАТУРА

Монографії, підручники, посібники

44. Богатуров А. Очерки теории и методологии политического анализа международных отношений. Москва: НОФМО, 2002. 390 с.

45. Дэмбэрэл К. Влияние международной среды на развитие Монголии: Сравнительный анализ в историческом контексте XX века. Иркутск: Оттиск, 2002. 122 с.

46. История Монголии. 20 век. Москва: Институт Востоковедения РАН, 2007. 448 с.

47. Колосов В. А. Геополитика и политическая география: Учебник для вузов. Москва: Аспект Пресс, 2001. 479 с.

48. Коппель О.А. Міжнародні відносини та глобальний розвиток: навчальний посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2006. 314 с.

49. Мальський М. З. Теорія міжнародних відносин: Підручник. Київ: Знання, 2007. 461 с.

50. Мальський М.З. Теорія міжнародних відносин: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 461 с.

51. Родионов В. А. Россия и Монголия: новая модель отношений в начале XXI века. Улан-Удэ: Изд-во БНЦ СО РАН, 2009. 228 с.

52. Хрусталеv М. А. Структура внешнеполитического курса государства. Современная мировая политика: прикладной анализ. Москва: Аспект Пресс, 2009. 210 с.
53. Цыганков П. А. Теория международных отношений. Москва: Гардарики, 2003. 590 с.
54. Яскина Г. С. Россия – Монголия – Китай: проблемы сотрудничества и преодоление противоречий. Москва: Институт экономики РАН, 2009. 52 с.
55. Addleton S.J. Mongolia and the United States: A Diplomatic History. Hong Kong University Press, 2013. 187 p.
56. Alden C. Foreign policy analysis: new approaches. Abingdon, Oxon; New York: Routledge, 2012. 163 p.
57. Rossabi. M. Modern Mongolia: From Khans to Commissars to Capitalist. University of California Press. Book 2005. 397 p.

Статті

58. Алтанцэцэг Н. Монголо-китайские отношения в эпоху глобализации // Олон улсын харилцаа (Международные отношения). 2003. №2. С. 46-58.
59. Ариунбаяр Б. Министр иностранных дел принял участие в 26-м региональном форуме стран АСЕАН // MONTSAME News Agency. 2019. URL: <https://www.montsame.mn/ru/read/196999>
60. Ахтамзян И. А. Безъядерный статус Монголии // ПИР-центр URL: <http://pircenter.org/sections/33-bezyadernyj-status-mongolii>
61. Аюшева И.Г. Современная концепция внешней политики Монголии – попытка преодоления буферного характера государственности // Вестник Томского государственного университета. 2008. № 316. С. 71-73.
62. Базаров Б.В. Современная внешняя политика Монголии: опыт регионального взаимодействия // Вестник Бурятского государственного университета. Улан-Удэ, 2007. С. 247-255.

63. Базаров В.Б. «Третий сосед» Монголии в восточноазиатском пространстве // Власть. 2017. Том 25. № 5. С. 136-140.
64. Голам Т.Б., Евневич В.В., Худайкулова А.В. Стратегическое соперничество Индии и Турции в бассейне Индийского океана в XXI веке // Конфликтология nota bene. 2019. № 4. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=31578
65. Кравчук Н. Геополітичні імперативи асиметрій глобального розвитку // Журнал європейської економіки. 2011. Т. 10. № 4. С. 353-383.
66. Кузьмин Ю.В. Поиск Монголией нового места в мире: к проблеме «третьего соседа» // Известия Иркутского государственного университета. Серия: Политология. Религиоведение. 2008. № 1. С. 115.
67. Лебедева М. М. Внешняя политика: исчезновение или перезагрузка? 2009. С. 32-42.
68. Литвинова Т.Н. Идея монгольской цивилизации как концепт многополюсного // Полис. Политические исследования. 2017. № 5. С. 187-191.
69. Лузянин С.Г. За порогом АТЭС. Монголия и КНДР – кого позовут? // МГИМО [офіційна сторінка Московського державного інституту міжнародних відносин]. 2012. 7 июня. URL: <http://mgimo.ru/news/experts/document224627.phtml>
70. Маккиндер Х. Дж. Географическая ось истории // Полис. 1995. № 4. С. 162-169.
71. Маханов К. Место Турции в «политике третьего соседа» Монголии // Eurasian research institute. 2021. URL: <https://www.eurasian-research.org/publication/turkeys-place-in-mongolias-third-neighbor-policy/?lang=ru>
72. Михалев А.В. Монголия в XXI веке: геополитика и глобализация // Цивилизационные процессы на Дальнем Востоке. Монголия и ее окружение: материалы науч. круглых столов. Москва: Изд-во «Восточная литература», 2005. С. 51-57.

73. Наран Э. Развитие взаимоотношений между монгольской и китайской партиями // Олон улс судлал. 2009. № 3-4. С. 95-100.

74. Опрощенко В.І. «Третій сусід» Монголії: розділ колективної монографії Суспільно-політичні трансформації в країнах Сходу на сучасному етапі. Київ: Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2012. С. 94-107. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6589-9/978-966-02-6589-9.pdf>

75. Отделенцев Є. Політологічні парадигми і методи: філософсько-категоріальні підходи до аналізу та систематизації // Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія психологія комунікації». 2011. № 2. URL: http://www.social-science.com.ua/публікація/426_

76. Пурэвдорж Ч. Монголо-российское военное сотрудничество: уроки и перспективы // Монголия: актуальные вопросы национальной безопасности: сборник статей. Москва: РИСИ, 1998. С. 49-62.

77. Родионов В.А. «Третий сосед» Монголии как идейно-политический концепт // Вестник Томского государственного университета. 2017. № 420. С. 125-130.

78. Родионов В.А. Монголия на рубеже XX-XXI вв.: случай постсоциалистической трансформации // Вестник института социологии. 2016. №3(18). С. 139-159.

79. Родионов В.А. Третий «коллективный» сосед как фактор суверенитета современной Монголии // Материалы научных круглых столов «Цивилизационные процессы на Дальнем Востоке. Монголия и ее окружение». Москва: Изд-во «Восточная литература» РАН, 2005. С. 57-59.

80. Родионов В.А. Конкуренция иностранных держав в горнорудной отрасли Монголии // Вестник Бурятского государственного университета. Гуманитарные исследования Внутренней Азии. 2012. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/konkurenciya-inostrannyh-derzhav-v-gornorudnoy-otrasli-mongolii-1>

81. Савицкий П. Степь и оседлость // Континент Евразия. Москва, 1997. С. 332-341.

82. Хироки О. Новый взгляд на значимость Монголии в стратегии Японии // ARD: портал деловой информации. URL: <http://asiarussia.ru/articles/8344/>

83. Хонін В. М. Методологічні принципи теорії міжнародних відносин. Стаття перша // Actual problems of international relations. Release 127 (part I). 2016. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2950/2642>

84. Шурхуу Д. Останутся ли сегодняшние Россия и Китая нашими друзьями через 20 лет?) // Сайт газеты «Өдрийн сонин». URL: <https://dnn.mn/д-шүрхүү-өнөөдрийн-орос-хятад-хоёр-20-жилийн-дараа-баталгаатайнайзууд-байх-уу/>

85. Эрдэнэбат Б. Характер и тенденции развития военных отношений Монголии с зарубежными странами в условиях новой геополитической обстановки // Монголия: актуальные вопросы национальной безопасности. Сборник статей. Москва: РИСИ. С. 79-90.

86. Якушев С. Д. Монголия в современной системе международных отношений. // Мировая экономика и международные отношения. 2010. № 8. С. 109-115.

87. Яскина Г.С. Монголия и Соединенные Штаты на пути к сближению. // Проблемы Дальнего Востока. 2008. №3. С. 26-34.

88. Ankit P. India Offers Defense Assistance to Mongolia // The diplomat. URL: <https://thediplomat.com/2014/12/india-offers-defense-assistance-to-mongolia/>

89. Batbayar T. The Third Neighbour Policy and Australia Mongolian relations // Journal of International Affairs. Vol 19. 2014. P. 5-25.

90. Biden J. R. Capturing Imagination. // The Report: Mongolia 2012. P. 12-124. URL:<http://www.oxfordbusinessgroup.com/mongolia-2012>
91. Chandramohan B. India and Mongolia: Uranium and Beyond / Future Directions International. URL: <https://www.futuredirections.org.au/publication/india-and-mongolia-uranium-andbeyond/>
92. Con M. India is providing Mongolia with a \$ 1 billion credit line for infrastructure // Bloomberg.com. 17.05.2015. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2015-05-17/india-extends-mongolia-1-billion-credit-line-for-infrastructure#xj4y7vzkg>
93. Dumbaugh K. Morrison W. M. Mongolia and U.S. Policy: Political and Economic Relations. // Congressional Research Service. June 18. 2009. URL:<http://fas.org/sgp/crs/row/RL34056.pdf>
94. Fish S. The Inner Asian Anomaly: Mongolia's Democratization in Comparative Perspective // Communist and Post-Communist Studies 34. № 3 (September 2001). P. 323-338.
95. Ignatov I. U.S. Policy towards Mongolia within the Context of Mongolia's "third neighbor" concept // Moscow State Institute of International Relations. Issue 9. 2020. P. 44-57. URL: <https://usacanada.jes.su/s268667300010964-0-1/>
96. Iwata N., Sutton M. Mongolia's «third neighbor» // The Japan Times. Mar.15.2015.URL:http://www.japantimes.co.jp/opinion/2015/03/15/commentary/worldcommentary/mongolias-third-neighbor/#.VQa5L_msXfI
97. Jargalsaikhan M. Lingering anti-Sinic sentiments in post-Communist Mongolia: why dislike the Chinese? // Voices from Central Asia. 2015. №19 (January). P. 1-15.
98. Krishna V. Mongolian Foreign Policy Implications for Russia and China // Mongolian Journal of International Affairs. Vol 19. 2014. P. 67-81.

99. Lattimore O. Historical Setting of Inner Mongolian Nationalism // Pacific Affairs. 1936. Vol. №3. P. 388-405.
100. Lawrence S. V. Mongolia: Issues for Congress. 03.09. 2014. // Congressional Research Service. P. 12. P. 485 URL: <http://fas.org/sgp/crs/row/R41867.pdf>
101. Mendee J. Mongolia's Quest for Third Neighbours: Why the European Union? // Policy brief № 25. July 2012. P. 2 URL: http://www.eucentralasia.eu/fileadmin/PDF/PolicyBriefs/MONGOLIA_QUEST_FOR_THIRD_NEIGHBOURS_WHY_THE_EU.pdf
102. Mendee J. The Military Training Assistance Program (MTAP): Merging Interests of Mongolia and Canada // Canadian Military Journal. Vol. 10. No. 1. 2009. P. 30-38.
103. Porter E. A. Mongolia, Northeast Asia and the United States: Seeking the Right Balance // Ritsumeikan Journal of Asia Pacific Studies. Vol. 26. 2009. P. 3-17.
104. Porter. R. Realpolitik in Mongolia-US Relations. // Ritsumeikan Journal of Asia Pacific Studies. Vol. 26. 2009. P. 49-63.
105. Rahul R. Mongolia between Russia and China // Asian Survey. 1978. Vol. 18. P. 659-665.
106. Rolle K. The Past, Present and Future of EU-Mongolia Development Cooperation. EIAS Briefing Paper // European Institute For Asian Studies. December 2013. URL: http://www.eias.org/sites/default/files/EIAS_Briefing_Paper_20137_Kateryna_Rolle.pdf
107. Pultz C. The Role of Peacekeeping in Mongolia's Military Strategy: A New Paradigm for Security // The National Bureau of Asian Research, January 2014. P. 127-146.
108. Rupen R. The Fiftieth Anniversary of the Mongolian People's Republic: 1921-1971 // Asian Survey, Vol. 13, № 5 (May, 1973). P. 458-469.

109. Soni S.K. The «Third neighbour» approach of Mongolia's Diplomacy of external relations: Effects on Relations between India and Mongolia // *India Quarterly*. Vol. 71(1), January-March 2015. P. 37-52.

110. Toplu M., Amirbek A., Makhanov K. Some aspects of regional strategies of Russia, China and Turkey towards Central Asia: comparative analysis // *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*. 2020. № 4(2). P. 56 – 81.

111. Ulambayar D. Mongolia's «Third Neighbor» Policy: Nature and Purpose // *World Affairs (Ulaanbaatar)*. 2015. № 2 (31). P. 47-55.